عشرت کدۂ آفاق

الحمد للہ کہ این نسخۂ تریاق گنجینۂ اخلاق من تصنیف عالیجناب

معلی القاب راجہ راجایان مہاراجہ چندولعل بہادر شادان مغفور

وزیر اعظم دولت آصفیہ

حسب الحکم

وزارت پناہ فتوت دستگاہ راجہ راجایان مہاراجہ سرکشن پرشاد بہادر شاد

یمین السلطنۃ پیشکار و وزیر اعظم دولت آصفیہ دام اقبالہ

در محبوب پریس حیدرآباد دکن جلوۂ ظہور نمود

سنہ ۱۳۲۵ھ
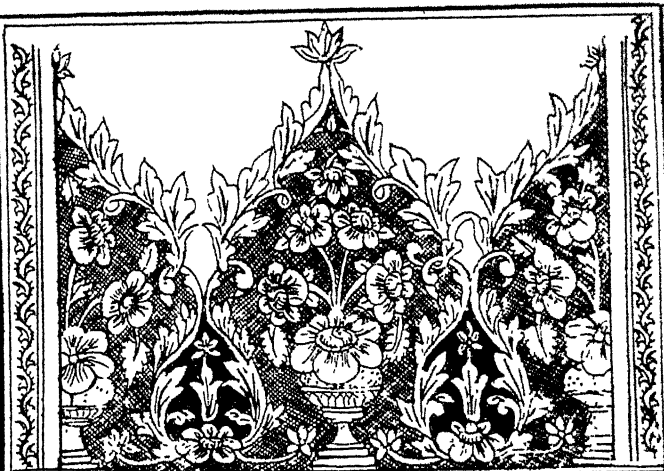
بسم اللہ الرحمن الرحیم

حمد و ثنا مر اور ا روا است کہ قرصِ خورشید را منور گردانیده
و شکر و سپاس حضرتش را سزا است کہ گردۂ ماہ را ضیا بخشیده
فکرِ بدست آوردنِ گوہرِ معنی بدریاے تحیر غوطہ خوردہ سر از جیب بر
نیاوردہ و اندیشۂ بہدست کردنِ جوہرِ مقصود بکانِ کوہ سر زدہ رنگِ
خون یاقوت نیافتہ زہرہ بر قاصی بزمش در فلک و در تماشا و نظارہ
اش چشم براہ حور و ملک آسمان بچتر برداریش سایہ افگن بر عالم
و زمین بچرن برداریش فرشِ زیرِ قدم عطارد بمنشی گریش

مستمند و پروین به نثارش چون سپند عقلِ کل شهدِ معرفتش را
مگسے و خردِ پیر دریاے دانشش را خسے کریمی که از ریزشِ نیسانِ
کرم بحر را پر دُر گردانیده و رحیمی که از تابشِ آفتاب رحم در بطنِ
سنگ لعلِ رخشان آفریده قهاریکه مغزِ نمرود را به نیشِ پشه خراش
کرده و جباریکه قارون را سنگبار خزائن بر سینه نهاده در قعرِ زمین
فرو برده خالقی که جان آفریده و نان بخشیده رازقیکه پیشتر از انکه
طفل بزاید غذاے شیر از پستانِ مادرش جاری نماید سبحان الله
انس و جان بدریافتِ کنهِ ذاتش چون خسِ شعله زده خاموش
و بر و بحر غرقِ گردابِ تحیر هواے پریشانی بر دوش زہے ذوالجلالی
که نورش از ماه تا ماہی ہویدا و خہی ذوالاکرامی که ضیایش از زمین
تا آسمان پیدا ہوا در ہوا داریش باہتزاز و اثمار اشجار انبار بحلاوت
بخشیش ممتاز کمترخوانِ نعمتش بوستانِ جہان از میوهٔ رنگا رنگ
فراوان انگور از سبز بختی چون خوشهٔ پروین سرنگون و نارنگی از خوش
رنگی گلگون و انار دہن دریده در طلبِ ذائقه بخشیش دندانِ طمع
برآورده و انبه نباتیست خام که از باغبانی تربیتش رو به پختگی کرده خربزه

بدریوزگیِ لطافت درپے لطفش بسر دویده و بهی بامیدِ بهی چون
عاشقان رنگش زرد گردیده انجیر بشگفتگی پر از نبات و فالسه
بہ بستگی مملو از آبِ حیات و نیشکر علم رجحانیت برقند افراخته و سوز
تفوق از نبات پیراهن پاره ساخته حنا بدستیاریش سرخرو و فندق
بپاداریش درتک و دو بادام از خوش نصیبی پُر مغز و پسته بتر دماغی
سرسبز گل بخندیدگی در هوایش بال و پرکشاده بے سروسامان گردیده
و غنچه باین عقده کشائی هنوز پیرهن ندریده که رنگش پریده گلِ سرخ
بتماشائیِ رنگش عرقِ گلاب و دل از صفای لعلِ میگونش خراب
لاله از تماشاے بوقلمونیِ رنگهایش داغ بدل و نافرمان بفرمانبرداریش
دست بقچهٔ ارغوانی در بغل سنبل از مرغولهٔ زلفش پُر پیچ و تاب و
سوسن بزبان دانیش شاداب سبزه به تشریفِ احسانش سبزپوش
و گل مهدی بعطیهٔ رنگارنگش حلقه بگوش گلِ شبّو بدوادویِ جلوس
نیزه بدست و گلِ قدوس بپاداریِ سپرداریش سرمست و نسرین
و نسترن بپااندازیِ قدومِ میمنت لزومش فرش شده و بنفشه
و یاسمین بآبیاریِ چشمهٔ فیضش سر از جیب برآورده نه همین

گل بویش چاک پیرہن و غنچہ بز رداریش مُہر بر دہن و سرو
بہ بندگیش بر سر یکپا ایستادہ و نرگس بانتظارش چشم کشادہ
بلکہ چمن در ہوایش بہار بہار و بلبل در فضایش خوش گفتار
و قمری بہ پرستاریش طوق در گردن و طوطی بہ ثنا خوانیش شکر
در دہن و شمع بتماشای ضیایش در خود گداختن و پروانہ بسوزش
عشق پر وبالش در سوختن **لمصنفہ**

عشقے دارم کہ در بیانش	پروانہ ہزار سوز دارد
عرضے دارم من از جنابش	دستی ز کرم بسر گذارد

زاغ و زغن بہوائے بلا گردانیش در ہوا سرگرم پریدن و
وحوش و غزال بامیدِ شکارش صحرا نورد از خود رمیدن و باز بر سر
دستِ قبولش بر سائرِ طائران چنگل زن و چرغ بدیہہ خوانِ نعمتش
شکار کن و ہما از پرتوِ سایہ اش ظل افگن بر شاہان و عنقا بعطای
رتبہ افزایش در نظرِ خلایق پنہان آفتاب بہ تجسسِ ذاتش
از مشرق تا بمغرب سرگردان و ماہ بدریافتِ ماہیتش یا مشعل ضیای
عنایت در شبِ تار حیران فیل فلک گرفتار کجکِ اطاعتش

بسر نہادہ و شیر زمانہ ناہنجار رقبہ بطوقِ رقیتش دادہ دُر لعطای
آبداری بموجِ خود غلطان و لعلِ بدخشان از سر خرد ی برخود نازان

مناجات بدرگاہِ قاضی الحاجات

کرا مجال کہ بجز عفوِ جرائم خواہد و کجا مقال کہ بغیرِ معذرت زبان بمغفرتِ
گناہان کشاید اگر حرفِ بخشایش آرم کجا بضاعت و اگر لفظِ صبر رانم
کجا قناعت پس چگویم بہ کہ نگویم راہی کہ نمودی بپویم و بجویم تخمیکہ کاشتہ ام
کہ امیدِ دروِ ثمرِ نیکی دارم و شاخے ببار نیاوردہ ام کہ قدم بسایہ اش
گذارم **لمصنفہ**

ریشِ جگر کہ دارم مرہم نہ دوا را	دل می طپید ز شوقت انصاف دہ خدا را

دلم در ہوایت آویختہ جانش دہ و سرم سرفراز کردہ دستی بروے نہ
خدایا ہمہ توئی من کیستم و چون ہمہ توئی پس از من چہ میخواہی و من
چیستم خدایا مورِ ضعیفم و راہ بس دُور چسان رسم بمنزلِ مقصود مکن
مہجور خدایا کجات جویم کہ ہمہ جا توئی و چسان رانم بر زبان حدیثِ
دوئی خدایا سری دہ کہ براہت سایم و جانی دہ کہ نثارت سازم

در نعت حضرت محمد مصطفٰے صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

و درود نامعدود بر سرورِ کائنات کہ لولاک لما خلقت الافلاک
در شانِ او و صلوٰۃ زاکیات بر خلاصۂ موجودات کہ خاتم المرسلین
و خاتمۂ کتابِ مستطاب رسالت بنام و نشان اوست ہر قدر
ثنایش خوانم بجاست و ہر گونہ صفاتش بر زبان رانم سزاست
زبان قاصر و قلم کوتاہ برتر از ان ذاتِ باری للہ اللہ و بر آل و اصحابش
اجمعین کہ طیبین طاہرین اند۔

امّا بعد چنین گوید نیاز کیش درگاہِ ذوالجلال راجہ
چند و لعل کہ ملوث و آغشتہ بحشمتِ دنیاے بے اعتبار و نعمتِ
جہانِ ناپایدار است کہ دنیا بمثابۂ سرابیست در طلبِ آبش تشنہ
کامیم و خواب یا خیالی است کہ از دردِ غفلتش مدہوشِ مدامیم — لمصنفہ

چو مینا پنبہ در گوشیم و مدہوش	ز مستی راہ گم کردہ فراموش

قیامتش از رمِ چشمِ غزالان وحشت انگیز تر و ثباتش از اداے
دراے کاروان متصور حقیقتش بے حقیقی باشد ہر کہ گوید

حقیقتش داند بآن ماند که ہیچ نداند اگر بچشمِ بصیرت نگری
آسایش دراو خواب یا خیالی باشد که کسی حکایت دروی راند- لمصنفہ
راہی است دراز و بار بردوش   درخوابم و از خودی فراموش
لہذا اکثر اوقات بسماعت احوالِ بزرگان وبیانِ معانیِ اشعار
برگزیدگان مصروف گشتہ با علما و شعرا و حکماے اطراف واکنافِ
عالم کہ وابستۂ ودل بستۂ ودیگر منصب داران کہ صاحب درکِ رسا
وحاویِ فطرت وذکا شریکِ بزم بودند نشستہ ازہر در سخنی وبہرجا
حکایتی راندہ ہمگی بالاتفاق مُصر برینکہ نبذی از احوالِ خود باچند
غزلیات وحکایات بقلم آرم اگرچہ اینقدر استعداد نبود بلکہ بی بضاعت
محض بودم امابمضمونِ رد السوال ممنوع مسؤل میر امجد علیخان
ومردان علیخان وابو محمد خان وشرف الدین خان وحکیم شفائیخان
وحکیم میر سلامت علیخان وحکیم باقر علیخان وحکیم مرتضےٰ خان وحکیم
عباس علیخان وحکیم یادگار علیخان وحکیم میر باقر وحکیم عافیت طلب
خان - وحکیم لطف حسین خان وحکیم اکبر حسین خان وحکیم محمد تقی خان
وشیخ محمد حفیظ - وجامع للعقول ومنقول مولوی ابوتراب ومولوی

محمد حسین و مولوی غلام حسین خان و مولوی ملا محمد فایض و حاجی ملا محمد علی ساغر و میرزا محمد طاہر المتخلص بہ نیّری و حسین علیخان ایما و حافظ تاج الدین مشتاق و ذوالفقار علیخان صفا و میر عنایت علی و خواجہ ہمت علیخان ہمت و مرزا عابد بیگخان ظہور و غلام ضامن اکرم و میر مفتون وغیرہ باجابت مقرون ساختہ بتحریر این رسالہ پرداختہ مسمّٰی بعشرتکدۂ آفاق گردانیدم لمصنفہ

عشرت کہ در زمانہ صد گونہ لطف دارد		تصنیف را مسمّٰی عشرتکدہ نمودم

واین رسالہ مرتب بسہ فصل کردم۔

فصلِ اوّل۔ در احوالِ خاندانِ آصفیہ اید اللہ دولتہ الی قیام القیام وابداللہ حشمتہ فی تمادی الایام و نبذی از احوالِ آبا و اجدادِ کرامِ خود۔

فصلِ دوم۔ در ذکرِ غزلیات و رباعیات و افرادی کہ بمشیت و فکر سر زد خامۂ شوق ختامہ گردیدہ

فصلِ سوم۔ در ذکرِ حکایاتِ عجیبہ و نکاتِ غریبہ و للہ التوفیق و الیہ المستعان۔

فصل اوّل دربیانِ احوالِ قدرقدرتِ قضا انتظام بندگان
جمِ احتشام **سکندرجاه بهادر** و درضمنِ آن ذکرِ این نیازکیش
نخست مسکنِ مالوف وموطنِ معروف ابا و اجداد که از قومِ کهتری
مهره اند در دارالسلطنت لاهور ودران شهر بمناصب بلند و مراتب
ارجمند مشهور بودند تا در عهدِ حضرتِ عرش آشیانی جلال الدین
محمد اکبر بادشاه طاب مثواه وزیراعظم فرمان ده معظم راجه
ٹوڈرمل بهادر که قوم کهتری تن دن بود برابطهٔ قرابتِ سببی
عرض نموده احکامِ شرفِ صدور یافته درپایهٔ سریرِ سلطنت طلب
فرموده همگی نسلاً بعد نسلٍ درشاهجهان آباد صانه عن الفساد
در درگاهِ سلاطینِ کامگار و خواقینِ عالی مقدار بخدماتِ شائسته
کمرِ اطاعت برمیان بسته و درزمانِ خیریت توامان فردوس
آرام گاه محمدشاه انار الله برهانه جدامجد راے مول چند برکابِ سعادت
انتساب بهره مند و کامیاب بودند هنگامے که عضدالدوله الباهره
رکن السلطنة القاهره ماحی ومراسم بدع و ضلال ومحی ومراتب
حشمت واجلال صائب فکر راسخ تدبیر آسمان مرتبت آفتاب

ضمیر سلیمان دستگاہ فتح جنگ نظام الملک نظام الدولہ آصف جاہ
نور اللہ مرقدہ کہ شعشعۂ عظمت از ناصیۂ اقبالش بر سریر سلطنت
می تابید و فروغ بارقۂ ابہت از دوحۂ برومند احوالش در چار
چمن خلافت بہم میرسید روانہ بجانب دکن میگردیدند بعرض
واقفانِ حضورِ لامع النور رسانیدند کہ راے مول چند جہت
تمشیت امورِ ہمراہ واز زمرۂ دولتخواہ باشد مسئول شان باجابت
مقرون گشت راے مذکور ہمراہش بدکن روانہ گردیدند و
برسیدنِ فرخندہ بنیادِ حیدرآباد از خلعتِ تعلقہ کرورگیری سرفراز
تا حینِ حیات بین الاماثل ممتاز بعد ازان جدِ کرام رای لچھمی رام
بہ تعلقہ داری تعلقۂ موروثی مخلع گردیدند جہان پایہ رسیدند در
میانہ ہمگنان مباہی و مفتخر و با ناصر جنگ شہید ہمسفر و در عہد
امیر الدولہ امیر الممالک آصف الدولہ ظفر جنگ مشہور بصلابت
جنگ بہمین عہدہ معمور و در شیوۂ راستی و درستی مشہور تا زمانِ
نواب غفرانمآب معلیٰ القاب شوکت انتساب قمر رکاب فلک
جناب نظام الدولہ نظام الملک آصف جاہِ ثانی میر نظام علیخان

بہادر نور اللہ مرقدہ کہ سپہر بلند پایہ پیش پایۂ بلندش کمتر پایہ و آفتاب
جہانتاب از پرتو ماہ عارضش احقر سایہ دیدہ روزگار ہمچنان عدالت
پرور و بذل گستر و عطا کوش و خطا پوش ندیدہ و گوش زمانہ مانند
اوصاف حمیدہ و اخلاق پسندیدہ و اطوار سنجیدہ و افعال برگزیدہ
اش نشنیدہ ہر قدر زبان بہ ثنایش برکشایم از عہدہ اندک
از ان برنیایم عدالتش دست ظلم را بستہ بود و بذلش دامان فقر را
پُرگوہر میفرمود ہر کہ رویش دید روے خود را نتوانست برگردانید
زہے خوش طالعی کہ طالع از طلیعۂ طالعش منور و خہی صاحب
اقبالی کہ اقبال از قبل اقبالش بہرہ ور نازم بطالع خود کہ جبین عجز
بر قدمش سائیدم سر بسماوات بگردون رسانیدم و بمراتب نامی
رسیدم نخستین بخدمت موروثی سرفراز گردیدم تفصیل این اجمال
اینکہ جد کرام راے لچھمی رام کہ احوالش مذکور گردیدہ مدتی باین شغل
اشتغال میورزید مگر چندسے از نا موافقی راجہ بہادر کہ بدیوانی
سرکار عظمت مدار سپرداخت شیوۂ کنارگیری را شعار خود ساخت
و ہنگامی کہ رکن الدولہ مرحوم بخدمت دیوانی سرفرازی میداشت

باستصواب شمشیر جنگ بہادر مرحوم کہ با نواب غفرانمآب بخصوصیتِ خاصی ممتاز بودند بفہمائش بسیار تعلقۂ موروثی را بایشان واگذاشتند تا وقتیکہ از نیرنگیِ زمانۂ بوقلمونی بحکم کارگذاران بقا مرحلہ پیمای عالم فنا گشتہ بمرضِ اسہال ازین عالم درگذشت پنج فرزندِ ارجمند یادگارِ زمانہ گذاشت۔ اول رائے نانک رام دوم والدِ ماجدِ این نیازمندِ درگاہِ الٰہ رائے نارائین داس سوم رائے رگھناتھ داس چہارم رائے بھوانی داس پنجم رائے موہن لعل کہ ہمگی حاملِ درکِ رسا وحاوی فطرت و ذکا بلکہ درہمہ علوم کما ینبغی لیاقتِ تام واستعدادِ تمام داشتند و رائے نانک رام کہ از ہمہ بحسبِ سن بزرگ تر و برائے مستقیم وذہن سلیم وعلم وہنر بے نظیر وصایب فکر و با تدبیر بودہ بتعلقۂ موروثی سرفراز گردیدہ تا بیچدہ سال تمام کامل الایام بہمین کار اشتغال میورزیدند درروزگار بعیش وکامرانی می گزرانیدند روزے نبود کہ جشنِ عیش تازہ برپا نمی نمود وشبی نگذشت کہ درمحفلش سامانِ عشرت بے اندازہ مہیا نگشت خصوص ہنگام

عرس مولائی مشکلکشا علیه التحیة والثنا چون قاعدهٔ اهل دکن
اینست که هرسال بتاریخ هفتدهم ماه رجب اصناف انام از
نزدیک و دور گمنام و مشهور فقیر و امیر و صغیر و کبیر و مسلمان و هنود
با تجمل بسیار از اهل بلده مع توابع تا شصت گروهی و مسافران
هر شهر و دیار از همه گروهی زیاده از ده لک فراهم می آیند چنانچه
از کوه مقدس تا شهر که مسافت شش کروه می باشد بقدر یک
شبر زمین خالی نمی ماند بلکه اطراف کوه شریف تا سه کروه چون مور و
ملخ بر سر یکدیگر از کثرت ازدحام افتاده هیچکس راه آمد و شد
را برضا و رغبت بدیگر نداد دران ایام فرحت انجام تا چهار روز دران
کوه با جمیع رفقا از همه گروه بعیش و عشرت گزرانیده بکام
دل روزها بشب و شبها بروز رسانیده و در همه اوقات در خدمتگزاری
فقرا و مساکین هنود و مسلمان علی الخصوص جنگم و گوسائین و بیراگی
واوداسی و جوگی و برهمن وغیره نمی آرمید و خیرات مبرات در
معابد هنود یعنی جگناتهه و بالاجی و بنارس و اود و بندرابن و پراگ
و گیا سدابرت آن که بفارسی عبارت از خرج صادر و وارد است

تا الحال جاری داشته ورا ه مصراخراجاتش آنست که مبلغ

هیجده لاک روپیه نزدِ ساهوکاران تا منافعش باین مصارف

آید گذاشته اگرچه این بے بضاعت هم دران الاکن مذکوره سدا

برت ها میدارد اما مدارش هرماه بنقدی میگذارد اکثر بمصاحبتِ

علما و فضلا میگذرانیدند روز و شب بشنیدن تذکرة الاولیا و

نفحات الانس بسر میرسانیدند و بارها نیازمندِ درگاه الله وراجه

گوبند بخش بهادر رامخاطب می ساختند و بارشاداتِ نکاتِ توحید

می نواختند بلکه آنچه دارم ازآنجناب و این پرتو از همان آفتاب است

اینقدر التفات میفرمودند که بپسر خود رائے لکپت رائے که بعد انتقال

آن بزرگوار و یکنهه باشی درمدت هفت سال بتعلقه موروثی سرفراز

بوده بمرضِ اسهال ودیعتِ حیاتِ مستعار گفته نمی فرمودند

و بفضله همگی صاحبانِ اولاد خلف و احفاد ذی شرف بودند چنانچه

از عموی کرام رائے نانک رام یک پسر سابق الذکر و از والد ماجد

این نیازمندِ درگاهِ الله وراجه گوبند بخش که الحال بصوبه داری برار

و خجسته بنیاد اورنگ آباد از حضورِ فیض گنجور شرفِ مباهات

یافته وازراے رگھناتھ داس دو پسر بوجود آمده یکی رام جی نام
که انتقال نمود و دوم راے سیتل داس که بتعلقه داری ایلگندل با
جمعیت چهار هزار سوار و بابتنبیه مفسدان اندیار شتافته وازراے
بھوانی داس یک فرزند مسمی براے بالکشن که الحال بکار پرداری
شمس الامرا بهادر که جاگیر داری دو لک روپیه هستند۔
وجمعیت هفت هزار از سرکار عظمت مدار وارند ممتاز وازراے موہن
لعل تا در متعال یک فرزند بوجود آورده انتقال کرد واین نیازمند
درگاه اله بسن ده ساله بود که والد ماجد از دنیا انتقال نموده راه
دیکنٹھه پیمودند عموی بزرگوار یعنی راے نانک رام پرورش
می فرمودند تا اوانیکه بندگان قدر قدرت قضا انتساب غفرانمآب
از مهم ٹیپو سلطان بفتح و فیروزی بفرخنده بنیاد مراجعت فرمودند
ازآنجا بر رونق افزائی بیدر لوائی جهان کشائی را افلاک فرسا نمودند
این نیاز کیش نیز در رکاب والا بود تا آنکه موکب اجلال اراده بتسخیر
نمود وهمراه ناظم جنگ بهادر که نیابت صوبه داری فرخنده بنیاد
بنام نامی واسم گرامی بهادر معزگردیده فرمان ترخصی رسید با انتظام

محالاتِ تیماپیٹھ و اوبچہ وغیرہ می پرداختم و بعد سانحۂ مرہٹا
کہ حضورِ پر نور رونق بخشِ مستقر الخلافۃ بودند جہتِ استقبال سرقدم
ساختم و چون ارسطوجاہ بہادر کہ ارسطوے زمانہ بودند جہتِ بعضے
وجوہات کہ بمقتضاے فدویت و دولتخواہی است در پونہ اقامت
نمودند ہر کسے خواست کہ خود را بعرضہ آورد و گوے سربلندی از
ہمگنان بببرد غافل ازین کہ چیزے کہ خدا نخواست پیشرفتِ مردم
کجاست عالی جاہ بہادر کہ از ہمہ فرزندانِ جناب نوابِ غفرانمآب
بزرگ تر بودند باغواے بعضی اوباش مثل سداشیو رندے کہ
مراتبِ زمینداری ادنیٰ داشتہ علمِ بغی و فساد افراشتہ وقت
شب کہ ہمہ ارکانِ دولت و اعیانِ مملکت از غدر و مکر شان
در خوابِ غفلت خروج نمودند بندگانِ والا از جنبش این بادِ فتنہ
انگیز از جا نہ جنبیدہ میرعالمِ مرحوم را کہ علامۂ زمان و دانائی دوران بودند
جہتِ مشورت طلبیدہ از آنجا کہ راے بہادر موصوف نزدِ خداوند
نعمت سنجیدہ و پسندیدہ بود با جمعیتِ کثیر بہ تنبیہ باغیان مامور نمود
ہنگامے کہ قلعہ بیدر بدستِ تصرفِ باغیان رفتہ پاے کوب چون

اجبل معلق بر سرشان شتافته قلعه را گرفته مفسدان ننگ ہزیمت
راپیش نهادِ خاطر ساخته شتابان خود را بضلع خجسته بنیاد انداختند
میر موصوف بپاداری و مردانگی عالیجاه بهادر را همدست
نموده راه فرخنده بنیاد پیمودند درعرضِ راه عالیجاه بهادر خود را مسموم
کرد و میر موصوف بفتح و فیروزی بحیدرآباد رو آورد بحضورِ اقدس
رسیده قدمبوس گردیدند و قلعهٔ بیدر که بقبضهٔ سیدی امام خان
بود از سبب بے خبری بقبضهٔ باغیان آمده قلعدار مذکور ماخوذ و معاتب
شده دران ایام شمشیر جنگ بهادر که از همگنان زیاده بخصوصیت
خاص مختص گردیده از تشریفِ نظامت بلده و کرورگیری سر
مباهات بر فلک می سائیدند این نیازکیش را از حضورِ ساطع النور
بکارپردازی تعلقهٔ موروثی سرفراز گردانیدند و از عجائباتِ
زمانه اینکه آن آوان گرانیِ غله بسر حدِ انتها بود فضلِ الهی شامل
احوالِ این نیازکیش شد اگرچه از دستِ این بیدست و پا
درین خصوص هیچ بر نمی آید امّا دستِ عنایتِ جنابِ باری یاری
و دستگیری نموده روز بروز افزونیِ غله می افزود و باین سبب

عنایت خداوندبیشتر از پیشتر گردیده هردم مجدداً تلطف
و نوازش از حضرتش بظهور میرسید و بآوازهٔ کیفیت ارزانی
غله که باطراف واکناف بیچید ارسطوجاه بهادر که در پونه می بود
زیاده از حسنِ ترددات باین نیازمند مراسمِ مهربانی میورزیدند
اتفاقاً احوالاتِ راو پنڈت پردهان دگرگون گردید انقلاب
جدید و رنگِ تازه از زمانه پدید آمد بهادرِ موصوف طرحِ برآمدن خود
که مکنونِ خاطرِ شریفش بود چیده از آنجا که عزل و نصب تعلقه داران
در خاطرش مضمر بود مظفر الملک را معزول فرمود سندِ تعلقاتِ
مکتل و دیول قدره و کویل کنڈه و مغل گڈه و امیر آباد کودل
وغیره که بطول مساحتش از کنارِ کشنا تا فرخ نگر است بنام
این نیازمند درگاه الٰه کرده فرستاد فی الفور بحضورِ لامع النور
کیفیتِ اسنادِ بے طلب و درخواست از بهادرِ موصوف
معروض داشتیم که در بابِ دخل و عمل هرچه ارشاد فرمودند
بزبانِ الهام ترجمان که مبارک باد آدابِ شکریه بجاے آورده
نائب ها براے ضبطی و تشخیص روانه کردم و در زمانی معدود

بہادرِ موصوف بانیلِ مقصود کہ گذاشت چوتھہ صوبہ محمد آباد بیدر
وغیرہ از راو پنڈت پردہان است بآسمان آستانۂ خداوند
نعمت جبینِ سجدۂ شکرگزاری سود ند الحق عہدِ سلطنت آن قضا
نظم قدر قدرت ہر روز روزِ عید وہر شب شب برات بود و مزاجِ
وہاجِ کثیر الابتہاج شاد بادنیٰ تقریبی توجہ عیش وعشرت میفرمود
و ہر بار جشن ہاے عظیم بپا می کرد کہ خروشِ ولولۂ شادی
وزمزمۂ مبارک بادی از فلک می گذشت وہمہ سرداران و
اُمرایان وارکانِ دولت واعیانِ مملکت را بمنصب وخطاب
خانی وجنگی ودولتی وملکی واُمرائی کامیاب نمودند بلکہ انجاح
مرامِ جمیع طوائفِ انام فرمودند رقاصان دامان گلہاے
مراد چیدند وقوالان بجوشِ آہنگی خلاعِ فاخرہ پوشیدند وعلما
وفضلا بسببِ قدردانی وجوہر شناسی مستفیض گردیدند وشعراو
نثارین بصلحات لایقہ سر مباہات بر فلک سائیدند وغربا ومساکین
از زرپاشی از پریشانی بمقام بے نیازی رسیدند چشمِ اہل
زمانہ مانندِ آن نورِ چشمِ زمان گاہے ندیدہ وگوشِ خلقِ جہان

مثلِ خُلق آنجانِ جهان نشنیده کیفیتِ اطوارِ برگزیده و افعالِ
پسندیده و ظهورِ کارہاے نمایان و متین و تیاریِ جشن ہاے
زیبا و رنگین از تاریخ شاہ تجلی فی الجملہ لائح منجلی است و چون دران
روز ہا منظفر الملک دستِ تطاول بتعلقجاتِ کڑپہ کشودہ راہ وادیِ
بغی و فساد می پیمود نیاز مندِ درگاہِ اله ابن عم کرام رای لکیت راے
جنت ماوی فرزندراے نانک رام را بعہدہ کرور گیری از حضورِ
پرنور سرفراز و خود بعنایتِ خداوندی بملکِ کڑپہ و جمعیت
چہار ہزار سوار و بار ممتاز انچہ از تردداتِ نمایان بظہور رسانیدہ
بر ہیچکس پوشیدہ نیست بلکہ ذکرش فضولی است چنانچہ ہمہ
سرکشانِ آن ضلع رامثل راجہ چیتول کہ جمعیتِ دہ ہزار پیادہ
و سوار داشت و غیر آن ہمگی مخذول و منکوب شدہ ملکِ شان
بتصرفِ اولیاے دولتِ ابد مدت آمد و از اتفاقاتِ بلا منتہاے
سرکارِ عظمت مدار کمپنی انگریز بہادر بسر رشتہ جدید جاری گردید
ارسطو جاہ بہادر جہتِ رسانیدنِ اخراجات آنہا کہ لابد افتاد
علامی فہامی میر عالم بہادر کہ داناے زمانہ بودند گوے سبقت

از ہمہ دانشوران می بودند بطرف گتی بلہاری فرستادند تا بندوبست
آن ضلع نماید و مداخل آن را بمصارف و مخارج پلاٹن مذکور رساند
درستی آنجا را بہ نیازمند درگاہ الٰہ که رسوخیت تمام بمیر موصوف
داشت واگذاشتند تا زمانیکه گذاشت تعلقجات مذکور خاطر
دریا ذخائر واگذاشته ازادونی تا سرحد کرٹپه وغیره که برائے اخراجات
پلٹن مقرر بود ہمه را گذاشته حسب الطلب بخدمت سراسر سعادت
شتافته شرف قدمبوسی و ملازمت دریافتم و برائے لکپت رائے
جنت مادئی چون ودیعت حیات کرده خداوند نعمت تعلقه کرور گیری
را مجدداً به نیازکیش سپردند ہمدران آوان جشن شادی مرشدزادهٔ
آفاق سکندر جاه بہادر اید الله حشمته و ابد الله دولته در کمال
تجمل و زیبائی بپا کردند زمزمهٔ شادی بفلک ہفتم رسید و دمدمهٔ
کورکه بلند آوازه گردیده ہر طرف پری پیکران سیمین بر برامش
گری و ہر جانب خورشید طلعتان مه پیکر در دلبری درین شور و سرور
جان جہانیان مسرور گردید از بس عیش و عشرت بود بر دلہائے
اہل عالم عالم فرحت رسید چندان نعمت ہائے گوناگون گسترانیده

که همه که و مه از مائده اش فائده ها بر داشتند و آن قدر خوانها بخانها فرستاده که از بسیاریش مردم انبار ها انباشتند و جمیع عساکر و انصار از ملازم و سردار و اُمرا و منصب دار بلکه همه جیره خوار سرکارِ عظمت مدار بافزائشِ ماهوار و جاگیر و خطاب بهره مند و کامیاب گردیدند و بمناصبِ بلند و مراتبِ ارجمند رسیدند در بدر دروازهٔ عشرت کشودند و خانه بخانه جشنِ عیش برپا نمودند ارسطوجاه بهادر را از افتخار و عزت بخشی سرِ افتخار باوجِ عزت رسانیدند و در جلدوی این عطیات جان مع مال تصدقِ فرقِ مبارک گردانیدند اگرچه جشن هاے عالی مثلِ جشنِ شادی عالیجاه بهادر که جشنِ عظیم و باهتمامِ ضرب المثل خلائق در جشن هاے اکابرِ سلف و خلف بالتمام بوده و دیگر جشن هاے دامادی اولاد و احفاد و آلِ امجاد که حضورِ ساطع النور برپا نمودند و اعتبار براعتبار هریک افزودند باین جشن نمی رسید بلکه در جنب این جشن همه جشن هاے بے رونق گردیدند و همچنین هر سال جشنِ سالگره مبارک با کمال تجمل و زیبای بپای فرمودند و همه مشاهیر را که باین تقریب عقده کشائی قسمتِ

خود ہا کردہ بہرہ مند میبودند از آنجا کہ زمانۂ ناہنجار ہمیشہ بر یک
وتیرہ نمی ماند و ہر خوشنودی را عاقبت مبدل بغم واندوہ میگرداند
در مزاجِ وہاج کثیر الابتہاج حضور عارضۂ روے نمودہ روز
بروز از جادۂ اعتدال بدر رفتہ مرض در اشتداد می بود تا بتاریخ
ہفدہم سال ربیع الثانی سنہ ہزار و دو صد و ہیجدہ داعیِ حق را
لبیک اجابت گفتند و ازین جہانِ فانی بہ بہشتِ جاودانی رفتند

لمصنفہ

کرد از جہان چو مہر رئیسِ دکن عروج	آفاق سربسر شدہ تاریک در نظر

محامدِ آنجناب از حیطۂ ضبط افزون و از حد و حصر بیرون است مثل
آنکہ بزورِ بازوے مردانگی ممالکِ دکن را بہ یگانگی بدست
آوردہ بعد حادثۂ ناصر جنگ شہید چندی کہ امیر الممالک امیر الدولہ
سید محمد خان ظفر جنگ مشہور بہ صلابت جنگ انتظام امور ریاست
میدادند لیکن چنانچہ باید از عہدۂ آن بر نیامدہ از سر بزمین
نہادند تزلزل در ارکانِ سلطنت افتادہ آن قدر قدرت
بنفسِ نفیس تمشیت امورِ سلطنت کردہ ریاست را رونق

تازه و آبروے بے اندازہ بخشیدہ جان نوی در جسم مملکت دمیدند مقارنِ آن مہم ٹیپو سلطان بود کہ آخر از آئینِ بہین باتفاق اہالی سرکارِ عظمت مدار کمپنی انگریز بہادر باتمام رسانیدند واز مراتب دُور اندیشی کہ منظورِ نظرِ کیمیا اثرِ قوام دولتِ ابد مدت و دوام سلطنت است با اہالیِ کمپنی انگریز بہادر موافقت اہم و مرافقت اتم فرمودند و عہدنامہاے مشتمل بر قطعِ بیگانگی و دوامِ یگانگی تحریر نمودند واز ابتداے جلوسِ میمنت مانوس بر چار بالشِ ریاست تا ایام وفات صدہا شکست بر غنیم دادند و ہزاران ابوابِ فتح و فیروزی کشادند اگر کیفیتِ این بقلم آید کتابی مبسوط می باید چنانچہ میر عالم بہادر قدرے ازان احوال خیریت مآل بتحریر آوردہ اند نیازکیشں کہ دست گرفتہٴ جناب والاست اگر ہمہ عمر زبان بشکریہ کشایم از عہدۂ یک از ہزار و اندک از بسیار بر نیایم بعد این حادثہٴ ناگاہ عنایتِ یزدانی شاملِ حالِ برایا گردیدہ زمزمۂ شادی و ولولۂ مبارکبادی از ثری بہ ثریا رسید یعنی ارسطو جاہ بمصلحت دیدِ اعاظم سرکارِ عظمت مدار کمپنی انگریز بہادر نواب

ثابت جنگ که بعهدهٔ سوال وجواب مامور بودند بندگانِ کیوان رفعت
مریخ صولت برجیس خصلت عطارد فطرت فلک قدرت جمشید
حشمت دارائے زمان ورستمِ دوران فلاطونِ دهر وارسطوئ
عصر که رفعتش رفعت از آسمان برده ووسعتش خوانِ وسعتی
گسترده که وضیع وشریف خورده تمکینش کوه را کاه نموده حلمش
گوئے سبقت از حلیمانِ روزگار ربوده اگر سکندرِ ثانی بودی
قدرِ سکندرِ وقت دریافت میمنودی زہے عادلی که عدل فغان
میکند که کسے بافریادِ ما نمیرسد وزہی باذلی که بذل نالش هامی نماید
که غریبی دامان ببخشایش مانمی کشاید آسمان باآن رفعت در ایوانش
ادنیٰ سایهٔ گستر وزمین باین وسعت قطعه از ملکش مختصر آسودگی بعهدش
درمهد بے آرام وظلم در سلطنتش چون بنگ خورده بغنوده گرگ
صبح وشام سقراط باآن دانش در پیشِ حکمتش دست بسته
وبقراط باآن بنیش به پیشِ دستش به نسخه نویسی نشسته
خوش طلعتی که یوسف از خجالت خود را در چاهِ کنعان انداخته
وزیبا قامتی که سهی قامتان از خجلتِ قامتش پهلو تهی ساخته

حشمت ایمیش حشمتش در جلو و عظمت باعظمتش پیش روحاتم
پیشِ همتش بادیہ نشین و بخشش از کشتِ جودش خوشہ
چین دریں زمان نوشیروان اگر بودی داد خواہی از عدلش
نمودی۔ لمصنفہٗ۔

خوش طالعیم ببین کہ آقام		ہمتا و نظیر خود ندارد

عالی فہمی کہ فہم بفہمش نمی رسد و والا ذہنی کہ ذکا در ذہنش در
اذہان نمی گنجد رفعتِ فیلش کوہ را بزیر پا آوردہ و خرطومش
ہالۂ ماہ را در زنجیر کردہ سمندش چون صبحدم از مشرق بمغرب رفت
بجولان باز آید سایہ دی ستام کہ خود را لنگ لنگان بمغرب رساند
تاجِ خسروش باج از تاجداران می ستاند و بالِ کبوترش سایہ چون
ہما بر سر سلاطین می گستراند رستم رسمی کہ رستم بزمش کمتر از زال
و بہرام رامی کہ بہرام در ہیجایش زبون تر از دشمن بد سگال
خیالش تا بسر عدو رسیدہ ہمچو آہو ہوش گم کردہ رمیدہ
خنجرش در سینۂ اعدا جا کردہ و تیرش در جگر بد خواہ پے بردہ
نیزہ اش در چشم بد بین خلیدہ و تیرش سر خود سران پرانیدہ

کمندش گردنِ مخالفان بسته بدار کشیده و کلولهٔ تفنگش در حدقهٔ چشمِ منافقان چون مردمک دیده جا گزیده حمایلش چون کمند خصمان را بدام آورده و گرزش مغزِ سرِ غنیمان را پایمال کرده عکسِ قبهٔ سپرش بر پشتِ دلاوران آبله نمودار گردانیده و شمشیرش بر خودِ یلان رسیده تنگاف بپایان رسانیده پایهٔ اش برتر از همه پایها و جایش افزون تر از سایه جایها **لمصنفه**

نیازم دست آن سلطانِ جم جاه	بسر بگذاشت تا بگذشتم از ماه

در ساعتِ سعید که بهتر بود از شبِ قدر و روز عید رونق افزائی چهار بالشِ فرمان روائی گردید **لمصنفه**

فلک گفت احسن جلوسِ سکندر	سرِ سرکشان باد محتاج این در
الٰهی بصد شادی و شادمانی	عروسِ جهان بادش از مهر در بر

وارسطو جاه بهادر باز از خلعتِ مدار المهامی سربلندی گزیدند یکسال زیاده نگذشت که عمرش بپایان رسید و راجه اندر رہا در که پیش دستِ مدار المهام مرحوم بوده انتظامِ مهامِ امورِ ریاست و مملکت مینمودند از آنجا که این بارِ گران را بر سر نتوانست برداشت

از پا افتادہ تن بہ تنگِ گرفتاری درداد و نواب معلّے
القاب گورنر جنرل بہادر از استماعِ این خبرِ وحشت اثر یعنی
رحلتِ غفران مآب متاسف شدہ خریطہ ہا مشعر بر تعزیتِ
حضرت جنت ماوا سے و جلوسِ میمنت مانوس والا فرستادند
و درین ضمن کہ خبرِ رحلت نمودنِ ارسطو جاہ بہادر شنیدند نظر
بوحدانیت سرکارین کہ قیام و انتظامِ دولتِ حضور پر نور را
فی الحقیقتہ مانوقِ دولتِ خود تصور می نمایند و مصلحتاً خریطہ
در مقدمۂ سرفرازیِ مدار المہامیِ میر عالم بہادر کہ دانا سے
زمان و یگانۂ دوران بودند روانہ گردانیدند حضورِ پر نور از فرطِ
عنایت و نوازشیکہ بمیر عالم مرحوم می نمودند حسب الایما سے
نوابِ موصوف میرِ مرحوم را بخلعتِ مدار المہامی سرفراز فرمودند
بہادرِ معز شکرِ عطیات بجا سے آوردہ آداب و تسلیمات
گستردہ نذرِ سرفرازی گزرانیدہ بکارِ خود مامور گردیدند سالِ
اول بہ تقریبِ تیاریِ جشنِ سالگرہِ مبارک در حضورِ ساطع النور
عرض نمودہ کہ از راہِ ذرہ پروری کرم فرمایند و بقدومِ میمنت

لزوم خانۂ فدوی را رونق بخش و شرف اندوز نمانید
باین تقریب ارکان و اعیان و اہالی شہر ہمہ با جواہر گران بہا
ولآلی پرضیا مخلع گردیدند و تمامی سر تفاخر باوج شرف و عزت
رسانیدند چنانچہ منیر الملک بہادر کہ بمرتبۂ دیوانی بادشاہی با جمعیت
و جاگیر بسیار با فتخار و شمس الامرا بہادر کہ با جاگیر سی و دو لک
روپیہ و بخشیگری ہفت ہزار سوار و بارو پایگاہ سرکار عظمت مدار
ذی اعتبار و شہریار الملک بہادر با جمعیت و جاگیر از حد
افزون سرفراز و امین الملک بہادر و رفعت الملک بہادر و
جرات جنگ بہادر با جاگیرات و تعلقجات و جمعیت از حصر
بیرون صاحب امتیاز و نور الامرا بہادر و بہرام الملک بہادر و
امجد الملک بہادر و حسام الملک بہادر با جاگیرات و جمعیت
کثیر مباہی و مفتخر و اعتصام الملک بہادر و رشید الدولہ بہادر بمنصب
منشی گری و جاگیرات لایقہ بہرہ ور و تجنشی الملک بہادر و
افتخار جنگ بہادر بمرتبۂ بخشی گری فوج سرکار عظمت مدار و
جاگیرات متعدد محترم و ضیار الملک بہادر و ضیاء الدولہ بہادر

بخدمتِ عرض بیگی سرکارِ فیض آثار و جاگیراتِ بیشمارہ مکرم و اشرف الدولہ بہادر و تہور جنگ بہادر و محکم جنگ بہادر و یاور الدولہ بہادر و سکندر الدولہ بہادر و شہریار الملک بہادر و محترم الدولہ بہادر و غالب الدولہ بہادر و جلال الدولہ بہادر تمامی بجاگیرات و جمعیتِ بسیار کامگار و طالب الدولہ و امیر الدولہ بہادر کہ بعہدۂ خانہ سامانی و سید نصرت بداروغگیِ ہرکارہ و داروغگیِ فیل خانہ و سعید الدولہ بہادر بخدمتِ شحنگی و نیابت صوبہ داری و داروغگی ہرکارہ علاوۂ جاگیرات و جمعیت ذی اقتدار و محمد سبحان خان بہادر و نیاز بہادر و سلطان میان و سائر سرداران افغان از جاگیرات و جمعیت افزون کامیاب و راجہ کیول کشن و راجہ خوشحال چند و راجہ شیو پرشاد و راجہ سرپجان و راجہ روپ لال و راجہ دیا بہادر و راجہ میان رام و راجہ گویند بخش و نیازمندِ درگاہ اللہ مصنفِ کتاب بجاگیرات و جمعیت بین الاماثل ممتاز و مرجع اند و بجواہرات و مناصب و خطاب علی قدر المراتب سرفراز و کامیاب شدند و راجہ مہی پت رام قبل ازان بموجبِ حکمِ قضا جریان

[illegible] متعالی برمهم سندیه ورگهوجی کوسله وغیره مرهٹها شتافته
ازین و اقبال خیریت مآلِ والا بر مرهٹها ظفر یافته همگی
بپاداش رسیدند و ملکِ برار وغیره را اولیاے دولتِ
قاهره متصرف گردیدند راجهٔ موصوف براے تمشیت و انتظام
در آن ضلع می بودند تا حضورِ پر نور فرمانِ قضا جریان در طلبش
روانه فرمودند حسب الطلب بعتبه بوسیِ عالی سرفراز گردید بطلب
پیش دستی دیوانی دست و پا زدنی بسیار کرده بجاے نرسید
از روشهاے ناسنجیده اش میر عالم موصوف بحضور عرض
نموده باز بر کارِ سرکار که سابق مامور بوده روانه فرمودند و از تفقدات
بے نهایات که در بدو حال بر این نیاز مندِ درگاهِ الٰهی فرمودند
بحضورِ پر نور عرض نمودند که شخصے براے انتظامِ مهام می یابد و سواے
مهاراجه چندو لعل بهادر قابلِ این کار درین سرکار نیست باین
عهده سرفرازی یابد معروضهٔ میر موصوف باجابت مقرون
و عنایتِ خداوندی بر سر فدوی از حد افزون که بیمنِ اقبالِ
همایون تا حال تحریر که سنه یکهزار و دو صد و سی و چار باشد

بر تمشیت امور مرجوعه و مملکت و دولت را از آفات [illegible] که مورث بدنامی است مصئون داشته و قدمی از جادهٔ نکحلالی بیرون نه گزاشته شکر این عطیات بجا مے آورده حتی الامکان تبعیت میر موصوف و مزاجداری خداوند نعمت کردم همدران آوان طلب نواب حشمت جنگ بهادر از جانب نواب گورنر جنرل بهادر برای روبکاری کار ها گردید بموجب معروضه میر موصوف از حضور پر نور رخصت حاصل کرده رو براه آورد چون ایام حیات دربین راه منقضی گشت به مقصد نرسیده درگذشته نواب گورنر جنرل بهادر از دریافت این کیفیات نواب کپتن طامس سد بنام بهادر را با خریطه بحضور پر نور بکار سوال و جواب فرستادند بهادر موصوف باتفاق میر عالم بهادر شرف اندوز حضور ساطع النور گردیده بخلعت و جواهر سر مباهات باوج افتخار رسانیدند و راجه مهی پت رام که بخیال بدخصالی متخیل بوده در ملک برار قرار نیافت لهذا بندگان عالی متعالی اورا معاتب فرمودند بعد معزولی بطرف قلعهٔ شکر شتافت و صوبهٔ برار و اورنگ آباد که خالی

از حکومت بود میر عالم بہادر باتفاق نواب کپتن سدہنام بہادر
بتجویزِ روانگی برادرِ عزیز القدر راجہ گوبند بخش بہادر را نمودہ در
حضورِ لامع النور خلعتِ سرفرازی صوبہ داریِ صوبۂ برار و
صوبۂ خجستہ بنیادِ اورنگ آباد با جمعیتِ دہ ہزار سوار و دہ ہزار
بار عنایت شدہ رخصت فرمودند از آنجا کہ بندگانِ قدر اقتدار
اکثر مائلِ صید و شکار بودند بطرفِ سرونگر نہضتِ اجلال فرمودند
آہوان بامیدِ شکار سر راہش نہادند و طائران سعادتِ
خود دانستہ بدام افتادند و ارکانِ دولت و اعیانِ مملکت از قبیلِ
میر عالم بہادر و منیر الملک بہادر و شمس الامرا بہادر و شہریار الملک
بہادر و اعتصام الملک بہادر و حسام الملک و امجد الملک بہادر
و بہرام الملک بہادر و دیگر اعزہ و نیاز کیش کہ در رکابِ ظفر
انتساب بودند از تقسیمِ شکار بعزت بخشی و افتخار جاہا سے ہمہ
را تازہ فرمودند آنکہ بکمالِ سرور معاودت کردہ بدولت خانۂ
مبارک تشریف آوردند اکثر مزاجِ مبارک مائل بطرفِ علمِ عربی است
کہ میر عالم بہادر را بخطاب سرفراز میداشتند و ہمہ علمای

عصر ارشادات زبانِ الہام ترجمان را آب زرمی نگاشتند تا مدت
چہار سال و چہار ماہ و ہفدہ روز میر موصوف بخدمات نمایان برگزیدۂ
آفاق بودند تا کہ از کجرفتاری سپہرِ کجمدار کہ بیک گونہ نمی ماند مرضی
مہلک بمزاجِ وہاجِ میر صاحبِ موصوف طاری گشتہ ازین
عالم درگذشت **لمصنفہ**۔

از خلقِ نیک لطف بعالم نمودہ بود	حیرت ز رحلتش ہمہ آفاق را گرفت

جہانیان ہمہ در افسوس و جہان از آبادی مایوس محامدِ شرایفش
اینکہ ہر چہ مایہ در مدار المہامی فراہم نمودند سرمایۂ جاودانی فرمودند
چنانچہ کنٹہ از دریاے موسی بنا کردند و میر ساگر را کہ موجِ دریاے
محیط است بحیطۂ حدوث آوردند و در بلدہ کہ از قلتِ آب خلائق
تشنہ کام لبہاے پژمردہ و جانہاے افسردہ بتیاری آبیاری
نہر سیراب و شاداب گردیدند و سرا ہا از بلدہ تا بزوارہ کہ متصل
کشنا است و از جانبِ غزلی تا ہمنا باد جہت سکونتِ مسافران
و براے رونق افزائیِ بندگانِ والا و تماشاے ساکنانِ بلدہ
بارہ دری کہ نمونۂ بہشت است در کمالِ آراستگی و پیراستگی

برلبِ دریاے موسی کہ ہر نہرش موج بر موجِ سلسبیل میزند و
ہر ثمرہ اش برابری بطوبلے سیکند تعمیر کردند و نیز براے تیاریِ
حصارِ کربلاے معلّٰی و جریانِ نہرِ حسینہ مبالغ خطیر فرستادہ علمای
آنجا بمصارفِ آنہا آوردند بندگان والا ازین سانحۂ ناگزیر
متاسف و دلگیر شدند نیاز کیش را یاد فرمودند ارشاد نمودند
الحال کہ رنگِ زمانہ دگرگونہ گردیدہ نخلستانِ ریاست را بدستاریِ
سعیِ آبیاری نمایستد عرض نمودم گلِ این ثمر بدستِ مبارک است
ارشادِ والا شرفِ صدور یافت کہ ازین ماجرا نواب کپتّن سدنہام
بہادر را آگاہی نمایند کہ درین امر چہ معروض میدارند بہادرِ
موصوف بدربارِ معدلت مدار آمدہ عرض کردند کہ از روئدادِ گذشتہ
بہ نواب گورنر جنرل بہادر اطلاع دادہ میشود لبعدِ وضوح این
کیفیات بر نوابِ مذکور خریطۂ مشعر بر تاسف از رحلت میر صاحب
مرحوم و تجویز فرمودن جہتِ انتظام مہام استحسان نمودند و منیر الملک
بہادر نسبت دامادی بمیر میرور داشتند مستحق این پایہ شدہ
سرِ خود سودند نواب کپتّن سدنہام بہادر معروض داشتند

کلاً و جزءاً مدارِ مهامِ انتظامِ امورِ ریاست را بقبضهٔ اقتدار و
اختیارِ نیازکیش گذاشتند ازآنجاکه افضالِ الٰهی شاملِ حال
است شبانه روز در تقدیمِ خدماتِ مرجوعه و رضاجوئیِ مزاجِ وهّاج
والاسعادتِ دارین حاصل می نمایم و در ظلِ عاطفتِ همایون
بکمالِ عیش و عشرت و آرام می گذاریم و در سال یک هزار
و دو صد و سی و سه هجری بناے عمارتِ عالی مرکوزِ خاطرِ فیض مآثر
متعالی افتاده آغازِ بناے نوید محل در کمالِ رفعت و شان نهاده
بعدِ اتمام جشنِ عظیمی بپا کردند صلاے عام بگوشِ خاص و عام
رسید قصری بآن رفعت که نظر در طاقش جلوه گردِ ایوانی بصفاے
آن قدر که بصیرتِ بصر از ملاحظه اش بر در ارکانِ دولت از گلستانش
گلهاے مراد بدامان انباشتند و اعیانِ سلطنت از بوستانش
اثمارِ مرام برداشتند هرگاه خاطرِ دریا ذخائر بجمیع وجوه از انتظام
مهام فراغتِ کلی یافت بطرفِ نظام آباد که بناے حضرت قدر
اقتدار و باشجار و انهار بجوشش گلها و ریاحین قطعهٔ بهشت
برین است شتافته متوجهِ سیر گردیدند و تا دو ماه آن سرزمین

را آب و رنگِ تازہ بخشیدند چہ سواری در کمالِ تجمل کہ سپہر از ملاحظۂ
جوق جوق سواران در گردش و زمین از مضربِ خیامِ عساکر فیروزی
اثر در طپش بودہ از راہِ خانہ زاد پروری در ہمین سواریِ خاص کہ
مانندِ مہرِ تابندہ درخشندہ از اختصاص بخواصی چون ماہ سایہ افگندہ
عزت بر عزت افزودند نواب کپتن سدرہام بہادر مکنون ضمیر
خیریت تخمیرِ خود معروض گردانیدہ کہ آرزوے آندارم کہ قدومِ
میمنت لزوم رونق بخشِ خانۂ خود شود ملتمس بہادرِ موصوف بشرفِ
قبول رسید با دبدبۂ تمام و طنطنۂ ما لا کلام جلوہ افروز شد بہادرِ
موصوف استقبال ساختہ از توجہاتِ بے نہایاتِ والا منتہاے
آرزوے خود یافتہ پیشکشِ نمایان با فیل و جواہرِ گران بہا
و لآلیِ پُر ضیا پیش آوردند و روشنائی و آتش بازی درکمالِ
تکلف و زیبائی نمودہ ملاحظہ فرمودہ معاودت کردند اتفاقاً بسبب
بعضے وجوہات نواب معلے القاب گورنر جنرل بہادر و نواب
سدرہام بہادر را طلبیدند بہادر موصوف بشرفِ ملازمتِ حضور
پر نور رسیدہ خلعت و جواہر پوشیدہ پاندان رخصت بدست

آورده جانبِ مقصد روان گردیدند و بخانهٔ نیازکیش هم آمده از
ملاقاتِ خود مسرور نموده رخصت شدند جنابِ معلی القاب
نواب ثابت جنگ بهادر را که از قدیم خیرخواه بلا اشتباهِ حضور
اند بجاے بهادرِ موصوف روانه نمودند از آمدنِ نوابِ موصوف
دوستانِ صمیم را سرورِ وافر و بهجتِ متکاثر حاصل شده نیازکیش
با منیرالملک بهادر باستقبال رفته براے شرف اندوزی بحضور
پرنور آمده حضرتِ قدر قدرت از فرطِ الطاف دستِ عنایت
بسر نهادند بهادرِ موصوف از انتظامِ مهام کلًّا و جزءاً داد غور رسی
دادند نیازکیش تقریبِ ضیافتِ بهادرِ موصوف را نموده از
فرطِ یگانگی تشریف آورده سرور بر سرور افزودند چون عهدِ سلطنتِ
حضرتِ قدر قدرت آسایش و امنیت جلوه ها میدهد و خانه
بخانه زمزمهٔ شادی بگوشِ جهانیان میرسد دلِ نیازکیش
خواست که تقریبِ شادی برخوردار راجه بالا پرشاد بهادر کند
آغازِ جشنِ شادیِ فرزندِ ارجمند از غرهٔ ربیع الاول سنه ۱۲۲۸ھ نمودم
و ابوابِ شادی بروے کافهٔ انام کشودم و در رونق افزائی بندگان

عالی را موجبِ میمنت و افتخار دانسته معروض داشته از راهِ
خانہ زاد پروری ہمچو آفتاب خانۂ نیاز کیش را منور فرمودند
دل را بصد نیاز تصدق فرقِ مبارک کردم و مال را بہ پیشکش و
پا انداز بہ پیش آوردم **لمصنفہ**

بشادی ببالیدم از پیرہن	چو گلہا کہ تازہ دمد در چمن

ہرگاہ بموہبتِ عنایتِ خداوندی زبان کشایم دراز می شود
و اگر قصۂ این عطیات سر قدر بیان نمایم کوتاہ میگردد در و دیوار از
اقتباسِ انوار از آفتاب روشن تر وسند از جلوسِ مقدس ہمچو ماہ
جلوہ گر ارکانِ دولت مانندِ اختر بدورِ قمر مدور و سپاہ و حشم قرینہ
بقرینہ دست بستہ سر بسر نازانم کہ حق جل و علا در عہدِ مثلِ این
جہان پناہ عادل آفریدہ و شادانم کہ جنابِ باری در سایۂ ہمچو آفتابی
پرورید طرفہ عنایت کہ با علیا جناب بخشی بیگم صاحبہ قبلہ و تہنیت الین بیگم
صاحبہ کعبہ و سائرِ محلات انبساط انبساط بخشیدند و بدلِ عقیدت
منزل ابوابِ فرحت و شادمانی کشودہ مسرت بر مسرت افزودند
و ازین عطیاتِ کبری خانمان تصدقِ فرقِ فرقدسائی والا کردم و نقدِ

سامان براے ایثارِ مقدم شریف بہ پیش آوردم ساعتی متوجہ رقصِ
ماہ لقا کہ ہمچو لولی فلک برقاصی پاے کوب و درفن خود ممتاز است
گردیدند و آرایش وآتشبازی را بدیدۂ پاک بین دیدند پس
بکمالِ فرحت وانبساط از نشاط خرامان خرامان بدولتخانۂ مبارک
رسیدند بعد ازان مصدرع نواب ثابت جنگ بہادر گشتہ
بہمہ صاحبانِ ذی شان آمدہ رونق بخشِ محفلِ سور و بزم سرور شدند
و بنجاطر دوستی ذخایر بہجت وافرافزودہ رسمی کہ شایانِ تقریبِ
شادی است از جواہر ولآلی بعمل آمدہ بفرحت و انبساط زبان مبارک
با دکشودہ مراجعت نمودند و نواب منیر الملک و شمس الامرا بہادر
و شہریار الملک بہادر و حسام الملک بہادر راجہتِ زینت
بزم ارم نظم تکلف گردیدم و ہمہ ارکانِ دولت و اعیان سلطنت
و ملازمانِ سرکارِ فیض آثار را موعود ساختہ شریکِ محفلِ نشاط و بزم
انبساط شدند و ایامِ فرحت انجامِ شادی را قریبِ سہ ماہ براے
ہمین وسعت دادم کہ وضیع و شریف بزم سور مسرور بجواہر و
پوشاک گران بہا و طعام ہاے رنگین لذیذ کامیاب گردیدند و

وشب بشب گشت درنهایت تزک با جمعیت بسیار وفیلان
بیشمار وتخت روانهاے از حد افزون در روشنائی وآتش بازی
برآورده تا ل بخیر بخانه رسیدم بفضل الله قسمیکه آرزوے دل
نیاز کیش بود بکمال فرخندگی وسرور مسرور گردیدیم شرح
این جشن رابطول نوشتن موجب تطویل باشد واین رساله
گنجایش آن ندارد ملا محمد فائض کاشانی که درهمه علوم ممتاز
وبمنصب وقایع سرفراز است در کتاب جهان آرا وحاجی ملا محمد علی
سانغ که تصنیف ها دارد در رساله جشن شادی ودیگر علماے
عصر که وابستهٔ نیازمند درگاه الٰہ وانیس وجلیس ودولتخواه
اند در تصنیفات خویش بے کم وبیش به تحریر آورده اند هر که خواهد از
کیفیتش کماهی آگاهی یابد رجوع بآن کتابها نماید وشعراے
فصاحت بیان بلاغت نشان که دل بستهٔ وشریک بزم صحبت
ورفیق صبح وشام اند مثل میرزا محمد طاهر شیرازی تیزی تخلص
ومیرزا محمد جواد شیرازی حاجب تخلص ومیرزا شاین نخجوانی
وحسین علیخان آیما وذوالفقار علیخان صفا وغیره قصائد وقطعه ماده تاریخ ورباعیات

گزرانیده بصلحات کامیاب گردیدند نبذی از آنها را ذکر میکنم

قصیدهٔ ملا محمد فایض کاشانی

بیا ساقی برافشان گل بیا پر لاله گون ساغر
که دهر پیر بگرفته ز نو عهد شباب از سر

ملک خندان فلک شادان هوا خوشبو زمین خرم
خلایق پای کوبان کف زنان در رقص تا بسر

یکی در نغمه دستان زن یکی از وجد شور افگن
یکی اندر کف مینا یکی اندر لبش ساغر

برقص اندر بهر جانب دو صد دوشیزه پنداری
که در چین و چگل ترکان همه گشتند خنیاگر

نمایان گشته از چاک گریبان نار پستانها
تو گوئی سرو قد هر یکی گردیده بار آور

بسا ناوک شد شهاب آسا ز هر جانب سوی گردون
فروزان مشعل آتش چو خور از هر طرف بیمر

ز بس شد مشتعل آتش زمین شد وادی ایمن
هوا گردید سر تا سر بسان گنبدین مجمر

همه روز خلایق شد چو شام وصل از عشرت
همه شبهای مردم شد ز روی خرمی بهتر

چرا خندان نباشد لب چرا شادان نباشد دل
که گردیده جهان یکسر زگلزار جنان خوشتر

ز عشق لیلی گلگشت قد بید مجنون خم
ز شوق قامت سلما بگردون سود سر عرعر

زمین شد غالیه اندود عطر کاکل نسرین
فلک را کرد نیلی فام عکس فر نیلوفر

ز گیسو طرّهٔ طرار سنبل شد کمند افگن | ز گیسو دیدهٔ مخمور نرگس گشت جادوگر
بوصف روی گل شد چون هزاران ده زبان سوسن | دهان لالهٔ نعمان شده از ژاله پر گوهر
نه تنها انس و جان شادند اینک قدسیان این | نه تنها شد زمین عشرت فزا بر آسمان بنگر
ملائک بسته صف در صف نثار اندر قدح در کف | همه اهلاً و سهلاً گو فزون از حد و حصر و مر
بود از وجد دست افشان در ایوان فلک کیوان | نه از جان می شناسد تن نه از تن می شناسد سر
گرفته خوش بکف مینا بجای تیغ کین جوزا | بود برجیس در نغمه بجای خطبه بر منبر
جهانگیر است مهر از آن که آمد عکس مهرویان | بگیر دور نه چون یکسر جهان زاترکی از خنجر
چه ره یارب زند مطرب چه افسون میکند ساقی | که ناهید از خودی بیخود نخوانست و خنیاگر
چه شور جشن عیش است این که تیر از وجد بگرفته | بدستی نی بدستی دف بجای خامه و دفتر
مه آمد عکس جام آیا کدامین جم نژادی را | که گاه از وجد شد فربه گهی از رشک شد لاغر
یکی جشنی بنا کرده وزیر مرحمت آیین | جناب راجه چندو لعل امیر معدلت گستر
قدر قدرت قضا نطقی که تاثیر دل و دستش | بود چون بحر پر لؤلؤ بود چون ابر پر گوهر
چه جشنی جشن عیش و عشرت فرزند دلبندش | جناب بالا پرشاد آن نکو بخت و بلند اختر
سپهر رفعت و عزت جهان شوکت و حشمت | که نور ماه روی او شد از مهر فلک انور
زهی بخت همایونی که گردیده قرین او | پریزاد و پری روی و پری موی و پری پیکر

جهی اقبالِ فیروزی که گشته همسرش سروی — سمن بوی سمن سیمای سیم اندام سیمین بر

بواسق وش نکو عذرا عذاری گشته همخوابه — بلیلی ناز خوش مجنون نیازی گشته هم بستر

در آغوشِ سلیمانی ز خود رفته است بلقیسی — گرفته یوسف آسائی زلیخا طلعتی در بر

چو فایض خواست تاریخی درین عیش از خرد گفتا — بآیینِ بهین کردی قرانِ مهر و مه انور

مبارک باشد و میمون ز لطفِ حضرتِ بیچون — چنین عیش از هزار افزون نصیبِ وی کند داور

بود تا در جهان یکسر ز نسلِ آدم و حوا
ز نسلِ این دو مه پیکر جهان پر باد سرتاسر

وله

صباحِ عید بعشرت گرفته در کف جام — در آمد از درم آن سرو قدِ سیم اندام

نموده عارضِ گلگون ز طرهٔ سنبل — بسانِ طلعت خورشید از شگافِ غمام

بخنده ریخت ز لعلِ گهر فشان لولو — که تا بخند فشانی شگوفه از بادام

بخود ز بهر چه پیچی همین چو حلقهٔ جیم — ز دیده برده که خواب تو و ز دل آرام

بگفتمش بتحلیلِ وجودِ من شده دوش — ز پیش گاهِ حقیقت اساس این الهام

که خویش را بسرِ کوی یار کن قربان — حساب تا شوی از عاشقانِ نیک انجام

بماند آئنه سان پای تا سرم چکنم | که کوئی یار کدام است دوست است چه نام

ازین سخن بشگفت آمد و چو غنچه شگفت | جواب داد که اینک ترا کنم اعلام

چه کوی قصر رفیعت قبلهٔ آمال | چه نام اسم شریف است و شهرهٔ ایام

جناب راجه نانک خصال چندولعل | که هست درگه او ملجا خواص و عوام

مه سپهر وزارت جهان صدر صدور | خدیو هفت اقالیم و شهریار انام

ز پاس او شده سرحان بگوسفند شبان | ز عدل او شده شاهین هم آشیان حمام

ز حزم اوست زمین گشته پای بند سکون | ز عزم اوست که خنگ فلک گسسته لجام

بعهد امنتش فتنه از جهان برسید | بدور مرحمتش راست گشته است آرام

بچشم عارضه میل فنا کشید آفاق | بگوش حادثه صوت عدم رساند الهام

نخست نقش کند مهر او بمهرهٔ دل | چو بست صورت طفل از مشیمهٔ ارحام

عیان ز کینهٔ او مهر همچو آب ز جاج | نشان ز نرگس او عفو همچو بادهٔ جام

ز کلک او همه دم تیغش این کند تقریر | کشاد ملک ز من و ز تو ملک را است نظام

هر آن حشم که برون است ز اختیار سپهر | تمام را بکف اختیار اوست زمام

یکی ز زمرهٔ خنیاگران او ناهید | یکی ز خیل غلامان درگهش بهرام

نشانی از کف او موج قلزم زخار | حضیض درگه او اوج چرخ ازرق فام

جهان سروری و سرور جهان که بود — نشان هفت اقالیم او ز هفت اندام

سپهر رتبه وزیرا تراست دهر مطیع — قضا نظام خدیوا تراست چرخ غلام

به تحت همت تو آمد از نخست افلاک — بقید طاعت تو آمد از ازل اجرام

ترا چو طبع سپهر آمده شرافت خاص — ترا چو دور زمان آمده کرامت عام

بنام جود و سخایت چو دام و دانه نهند — فتد ز فرط طمع نسر طائر اندر دام

ازان سبب شدئی سرور تمامی خلق — که کرده هستی مطلق بتو ظهور تمام

حقیقت تو نگویم و لے بود قائم — جهان بتو چو عرض را بجوهر است قیام

شده بمعرفت عقل معترف بقصور — رسند کے بشناسائی تو این اوهام

چرا نه از کرمت کام جو شود فایض — که ملک نظم ز فیضت گرفته است نظام

همیشه تا که بود در زمانه شام و صباح — بود عدوی ترا صبح تیره تر از شام

مدام باد محب تو دوست کام اما — مباد هیچ عدوی تو غیر دشمن کام

ولہ

می پرستان ز اهلال عید بنمود اطلاع — کز می گلگون نباید داشتن پس امتناع

ساقیا یک جامِ می ده اجرِ سی روزه صیام / در عوض بستان که زین بهتر ندارد کس متاع

چند دل از قال و قیلِ مدرسه باشد ملول / تا بکی در سر بود از زهد سالوسی صداع

نی شد از تقوی بسی سی چله ام یکذره سود / نی شد از تحصیلِ علمم قرب سی سال انتفاع

کو دلی تا از میانِ مردمان گیرم کنار / گو شکیبی سر برم با جمله اضداد اتباع

گر فشانم صد هزاران لولو از دریای نظم / ور نمایم نکته دلکش هزاران اختراع

گوئیا خرمهره می آید بچشمِ این و آن / کل من قد اشتریته قال وقت لاایباع

ساقیا دورِ سرت گردم بدور انداز جام / تا نمایم جیشِ غم را انهزام و انقماع

وا رهانم یکزمان زین کش مکش تا خود کشم / تهنیت گو سر خوش اندر بزم گردون استماع

راجه چندو لعل آصف مرتبت کاندر دکن / گشته از تاثیرِ نامِ نامیش رفعِ نزاع

انقدر قدرت قضا نظمی که از گردش فتد / چرخ اگر خواهد کند یک لحظه با وی خداع

پرورد ماهی در آتش هم سمندر را در آب / گوسفندانرا شبان از حکمِ وی گردد سباع

جز بچشمِ مست و زلفِ پرخمِ مه طلعتان / فتنه و آشوب را بنمود در دهر اندفاع

حلمه کالوحی من لم یتبعه قد کفر / امره کالفرضِ من لایحترزه قد اطاع

بیته جنات عدنٍ فادخلوها خالدین / بابه کانت سموات العلی فی الارتفاع

هر کسی کز خدمتِ این آستان محروم شد / آسمان گویا نموده طالعش تحت الشعاع

ای که در رزم تو بهرام است اندر زینهار / وی که در بزم تو ناهید است در وجد و سماع

یک نگاه از خشم اگر بر خصم پیل افگن کنی / تا بحشر از بیم بنود خشک چشمش از دماع

می کند یک لحظه بر شخص خیالت منهدم / گر عدویت را بود نه آسمان محکم قلاع

نام قاآن گر کسی سهواً براند بر زبان / خویش الکن تا ابد خواهد ز گفتار شناع

گرچه داری حکمرانی بر همه خلق جهان / در جهان نامست بفخر العاشقین گردید شاع

حب تو در جان فایض هست چون رگ در بدن / گوئیا مهر تو در دل آمدش وقت رضاع

تا که از لعل بتان یاد آورد لعل بدخش / تا نشان از خط گلرویان دهد خط رقاع

باد بدگوی ترا مهر خموشی بر دهان / خط احباب تو باد اصحبت بی انقطاع

قصیدهٔ حاجب شیرازی

یارب این منظره را قدر که معیار آمد / کز عیارش بفلک فخر سزاوار آمد

منظریست که گرد شرف آن شب و روز / مهر و مه طوف کنان سائر و سیار آمد

منظریست که بر پیش درش جلوه فروز / چرخ چون حلقه و اجرام چو مسمار آمد

منظریست که زیر قدم زائر آن / آسمان را بزمین کنگره هموار آمد

منظری کیست که در سایهٔ آن خلقِ جهان — جمله را عشرت و عیشِ ابدی یار آمد

وه چه منظر که بنظارهٔ نقشش چون نقش — عقلِ آگاه نظر بست به دیوار آمد

وه چه منظر که ز آیین و صفا طور آنجا — ارنی گوی همی طالبِ دیدار آمد

دور چشمِ بد ازان منظره کز نقشهٔ آن — در جهان صورتِ فردوس پدیدار آمد

بتوان گفت که صد مایهٔ فردوس فزون — حاصل آرزو بدرش هر که طلبگار آمد

باد معمور باقبال و بدولت کان را — همتِ صدرِ جهان پیر و معمار آمد

آفتابِ فلکِ ملکِ دکن چندو لعل — کش ز خورشید بهمت بخدا عار آمد

فخرِ عالم که بعالم اثرِ سایهٔ او — بهتر از تابشِ خورشید بآثار آمد

صدرِ اعظم که صد اسکندر و جم بر درِ او — در شمارِ خدم و نوبتی و بار آمد

درگهش را به صفا نوبتی از روم رسید — نوبتش را بسر از سنج ز سنجار آمد

ای خرد رای وزیری که ترا خلق و ضمیر — منبعِ عاطفت و مخزنِ اسرار آمد

تا که شد معدلتت راهبر از راست روی — مسطری در حرکت حرفت پرکار آمد

گشت تا مکرمتت مایه ده از بهر درمی — هر که جز زرق و ریا مالکِ دینار آمد

پاس فریادرست حامیِ مظلومان شد — عدل و انصاف دهت ماحیِ اشرار آمد

دشمنان تو که شان دوست نیاید بجهان — ور که آمد بمثل نقشک و طرار آمد

خود یقین است که بدخواه ترا نیکو خواه نبود آنکه ز جد و پدر برار آمد
شاد باش ایکه در ارکان هنر پرور هند رکن عالی وریٔ تو قبلهٔ احرار آمد
خواستم گفت که امروز جهانداری را از جهاندار به شان تو سزاوار آمد
که خرد خیره ز جا رفت و مرا گفت خموش کاین جهان را بر آن قدر چه مقدار آمد
دین ندانی تو که در حشمت و همت امروز هر غلامیش جهان بخش و جهاندار آمد
ایکه هنگام سخا هر چه جهانراست عزیز شخص احسان ترا پیش نظر خوار آمد
چشم بد دور از آن آئنه طلعت که خرد زانکه چون دید بچشمش گل بیخار آمد
اختیار شرف و مرتبه بالا پرشاد که جهان را به تجمل گل دستار آمد
سود اقبال هشتر آنکه بسودای نظر عقل را گوهر او رونق بازار آمد
زور بازوی ظفر آنکه چو انگیخت حشر لشکرش نوبتی و تیغ علمدار آمد
فر فرهنگ که اوزان کف فطنت اوست که عیار خردش در طی معیار آمد
فخر اورنگ که خورشید رخ انور اوست کاسمان را بنظر مشرق انوار آمد
نه همین طلعت آن آئنهٔ صنع نمائی در صفا مردم چشم او لوالابصار آمد
کش بدیدار رخ آئنه خورشید بکف مشتری قرعه زن از گنبد دوار آمد
مشتری کیست که روح القدس از منظر قدس بهر نظارهٔ آن طلعت و رخسار آمد

ن
بشود آنکه

شا
بر شهوار

بادمعصوم زہر حادثہ کز حسن و خصال
ہم حسن خصلت و ہم یوسف دیدار آمد

گویم از فطنت آن کانِ فتوت کاورا
چہ قدر دانش و ادراک چہ مقدار آمد

عقل روزی بخفا در عقب مدرسہ او
تاکہ گوشد سخن آہستہ و ہموار آمد

ذہنِ آن مصدرِ ادراک ہمانا باثر
منتقل گشت کہ آن ناقلِ آثار آمد

گفت تا پیکِ ذکا را برد از پای شتاب
سوی خاطر خبر مژدہ کہ خطّار آمد

عقل روباختہ چون یافت کہ گشتند خبر
خود خرامان ز در انگہ بچہ ہنجار آمد

ہمچو بلبل بلب آہنگ ترنم از شوق
ہمہ جا تا بہ بر آن گلِ بیخار آمد

پس نشستند و زہر مسئلہ بر عادت پیش
گفتگو ہا بمیان ز اندک و بسیار آمد

چون خرد دید کہ آن سحر بیان در ہر باب
فایق اندر سخن و پیش بگفتار آمد

گفت کای مظہرِ فیضِ ازل آنمایہ کدام
کہ وجودش یک و وجہ اثرش چار آمد

گفت آن علتِ اولی ست کش از سمتِ جہات
آن اثر ہا کہ نمائی تو نمودار آمد

گفت برگو کہ در آن چند جہت باشد و گفت
کاعتبارِ جہتش چار بہ پندار آمد

گفت تفصیل بہر باب بباید کہ مرا
راستی راے درین مسئلہ ناچار آمد

چون شنید این بشکر خندہ زہم باز کشاد
لبِ لعلش پی تفہیم گہربار آمد

گفت امکان و وجوبش کہ ازان ہر دو فلک
بر اثر نقشِ ہیولاش پدیدار آمد

پس وجودش که از آن جوهر ثانی شد و باز ‌‌ ‌ دید در خویش چو نقش فلک اظهار آمد

پیر چون دید کز آن تازه جوان بس آسان ‌ ‌ حل شدش در نظر آن عقده که دشوار آمد

بیخود افگند بپایش سر و گفت ای که مرا ‌ ‌ نقد جان در قدم نطق تو ایثار آمد

مرحبا شاید ست این پایهٔ دانش که ترا ‌ ‌ نظر تربیت صدر پرستار آمد

باد پاینده باقبال کز ارباب کمال ‌ ‌ هر کسش بنده شد او نیز خریدار آمد

خسروا خواست چو زان حلقهٔ تدریس خرد ‌ ‌ بعیادت بسر بندهٔ بیمار آمد

چون رسید از ره و بنشست مرا خواند ز دل ‌ ‌ ناله کش دل از آن ناله بزنهار آمد

گفت کای جان جهان کینه و کید چنان ‌ ‌ خاطر زار ترا موجب آزار آمد

گفتمش زار چه کز دخل کم و خرج فزون ‌ ‌ جان محزون دل آزرده و بیزار آمد

گفت الله بود این بند لعب باز مگر ‌ ‌ رشته اندر کف آن ممسک عیار آمد

گفتم آن گفت فلک کز ازل آن کج بنیاد ‌ ‌ راستی را که عجب غادی و غدار آمد

زانکه در ضمن زبانیکه بر ابنای زمان ‌ ‌ عون و احسان خداوند کرم یار آمد

تو بنایست که مانی بچنین روز که روز ‌ ‌ بر من از دیدن تو تیره شد و تار آمد

درین سنه زان کان مروت بود آیا دانی ‌ ‌ کاه بخت آمد بسر از بخت نگونسار آمد

حال آن به که بری بر حسب حال شبی ‌ ‌ حسب حالی که درین صفحه بتکرار آمد

پیش درگاهِ خداوند خود و گوی فاش
کای بچشمِ تو یکے قطرۂ قنطار آمد

حاجت اینک بدرِ دارِ شفائی کرست
ناتوان در طلبِ شربتِ دینار آمد

تاکه از ہندسۂ قدرتِ کن کاخِ سپہر
سرفراز و قوی و قائم و پادار آمد

باد در سایۂ جاہ تو برومند کرد
نخلِ اقبال و ہنر خرم و پربار آمد

قصیدۂ میرزا ابوالفیض بیگ افشار

جرمِ خورشید چو آید بحمل
سر زند لالہ بر اطرافِ جبل

دانہ دانہ گہر افشاند ابر
دستہ دستہ سمن انگیزد تل

کلکِ نقاشِ بہار از پئے زیب
کشد از سبزہ بگلشن جدول

کوہ از خلعتِ نوروز ببر
پوشد از لالہ قبائے مخمل

از نمِ ابرِ بہاری یابد
چہرۂ طفلِ نباتی صیقل

ماشطہ بادِ صبا آراید
نو عروسانِ چمن را بحلل

صبح گاہان کند انشا بچمن
بہر گل بلبلِ خوش نغمہ غزل

سوسنِ باغ زبان بکشاید
از پئے مدحتِ دستورِ اجل

راجهٔ ملکِ دکن چندولعل — که بعهدش نکند فتنه جدل
آنکه لطفش بعطا گشته سمر — وانکه قهرش ببلا گشته مثل
دستِ او مایهٔ جود است و کرم — عدلِ او دایهٔ ملک است و ملل
تیرِ او قایدِ فتح است و ظفر — تیغِ او قاطعِ ظلم است و زلل
لفظِ او مبنی اسرارِ ابد — نطقِ او راویِ دیوانِ ازل
کلکِ او نائبِ احکامِ قضا — علمِ او وارثِ عقلِ اول
لطفِ او حامیِ بیمار و ضعیف — فیضِ او داروی اسقام و علل
نفسش چون نفسِ روح الله — کرمش چون کرمِ عز و جل
معجزاتِ کفِ موسیٰ اینست — پیشِ اعجازِ کفش قدر و محل
مشکلاتِ همهٔ خلقِ جهان — از کفِ عقده کشایش شده حل
حاش لله که شود بار آور — بی سحابِ کرمش شاخِ امل
شبِ جشنش فلک شعله ساز — بر فروزد ز کواکب مشعل
ای ترا اشهبِ افلاک رکیب — وی ترا ادهمِ اقبال کتل
ذاتِ پاکِ تو پس از ذاتِ خدای — ایمن از شبه و خالی ز خلل
شمس با رایِ منیرت ذره — چرخ با قدرِ بلندت خردل

ماہ را گوشۂ قصرِ تو مقام
مہر را شمسۂ کاخِ تو محل

بار دار ابرِ سخایت بچمن
تابد از مہرِ عطایت بجبل

می دہد لعل و گہر از اشجار
می چکد آبِ بقا از حنظل

ہودجِ جاہ ترا دادہ قضا
جاے در کوہہ این ہفت جمل

سرو را در کفِ معدلتت
بستہ در گردنِ خود دست اجل

آیتِ نصرت و اقبال و ظفر
گشتہ در شانِ تو گوئی منزل

بغبارِ سُمِ رخشت در تگ
نرسد توسنِ تندِ اخیل

داغِ تملیکِ جنیبت کشِ تو
ہست شبدیزِ فلک را بکفل

اے ترا پایۂ بفرقِ فرقد
دی ترا جاے در ایوانِ زحل

از جفاے فلکِ سفلہ نواز
گرچہ گردیدہ حواسم مختل

باز در مدحِ تو اے بدرِ منیر
باز در وصفِ تو اے صدرِ اجل

دُرِ نظمم ہمہ لعل است و گہر
شہدِ نطقم ہمہ قند است و عسل

تا کشد ابرِ بہاری نالہ
تا وزد بادِ سحاری بجبل

گلشنِ دولتت از بادِ خزان
نشود تا بقیامت مختل

باد خرم بتو ایامِ بہار
باد فرخ بتو تحویلِ حمل

روزِ بوزورِ مطیعت فیروز
شبِ دیجورِ حسودت اطول

قصیدهٔ ذوالفقار علیخان صفا

مراد لیست چه حشی دلی که در گفتار
سخن بدر کند و بنگر سوِ دیوار

بزینهٔ در بیت العتیق میماند
سرِ سجودِ من و آستانهٔ در یار

فلک بدست گرفته است خشتِ نقرهٔ زر
بود بفکرِ چه تعمیر سیر استاکار

بهارِ آئنه قصرِ لاجوردی بین
بهجوم سنبل و گل چون ثوابت و سیار

اگر بطبع در آید معانیِ دلکش
اساسِ بیت شمار و طبیعتِ اشعار

بهرطرف نگرم روبه پیش محراب است
مگر تعلقِ دل شد با بروے دلدار

بطالعم درِ دولت کشاده شد باید
که مثلِ سایه شوم سجده ریز تا دیوار

کجاست گرمیِ بازارِ مردم شروان
که دستگاه فروشم چو شاعرِ سنجار

جنابِ عشق بفکرِ عمارتِ دلم است
چنانکه خامهٔ دستور در کشایشِ کار

چه سروری که بهنگامِ گنج بخشی او
گداز داز عرقِ شرم ابرِ گوهربار

نسیمِ گلشنِ خلقش چو محفل آراید
زمانه ناز فروشد با هوانِ تتار

بعهدِ او نخزد کارگاه اکسون باف
شعاعِ دیدهٔ خورشید البقیمت تار

زهی حمایتِ دورش که طفلِ مهدنشین
ببازیِ گل و سنبل گرفت مار و شرار

نه در عنایتِ او التماس را دخلی
نه در سخاوتِ او انتظار را آثار

جهانِ همت و انصاف را چه چند و لعل
که هست خاک درِ او طلائی دست افشار

بباغِ خلقش اگر بگذرد نسیم صبا
چه ارمغان که نیارد سوی گل و گلزار

دمی که پایهٔ قائم محل بنا فرمود
زمین بخویش ببالید آسمان گردار

زهے عمارتِ عالی بنا که محورِ چرخ
تنید در عوضِ ریسمان خود معمار

فضائی او همه معنیِ مطلع الاصباح
هوائے او همه مفهومِ مشرق الانوار

بهار رنگِ ستونهائے شه نشین خندد
بروئے حسنِ سراویلِ ساقهای نگار

ز بس طراوتِ گلهائے کارِ نقاشی
نکرده مرغِ چمن فرق خانه و گلزار

عجب نباشد اگر از هجومِ فرحتِ دل
چو غنچه بلبلِ تصویر وا کند منقار

چه شمسه که اگر پرده حائلش نشود
بود باهلِ زمین فرقِ روز و شب دشوار

غبار رنگ شود طوطیائے روشنگر
خدا کند شود آئینه روکشِ دیوار

نثار سروِ ستون قامتِ پریدیان
فدائے جلوهٔ محرابِ ابروِ دلدار

شگفت نیست که بر پشتِ بامش از گردون
صدائے دست برآید بشنو و معمار

بدل گذشت مرا وقت جشن معماران | که حسن داشت درین وقت بودن سنمار
بچار دور بهر ناودان او جاری | بهار دامن محتاج دست گوهر بار
بشوق نسبت نامی بکنج هر مرغول | مقام دلکش مرغولهای نغمهٔ یار
بهار سقف برنگینی سراسر سطح | نموده سطح هوا را تمام باغ و بهار
چه سائبان که در آغوش آسمان زیبد | چنانکه با پدر پیر طفل برخوردار
چه طاقها همه در فن دلربائی طاق | حدیث ز طاق کسری بردی طاق گزار
توان قصیدهٔ نوکف بمشقت و فکر | دو مصرعی تو زهر بالش الصیفا بزار
هجوم کرده چنان شمعهای قندیلش | که بر عذار پریرو ترا کم انظار
اگر مهندس عقل ارتفاع او نگرد | بهر دو دست بگیرد دو گوشهٔ دستار
بچشم عقل قنادیل در در و دیوارش | عیان بصورت دلهای صاحب اسرار
بود بقا بجهان تا که قصر گردون را | بحول و قوت حق بیستون و بیدیوار

موافقان ترا باد قصر دل آباد
مخالفان ترا دیده مضرب مسمار

قطعهٔ تاریخ همت علیخان

سر در عشرت نشاط و بهجت دانی بزم رنگین | شد ندجام نغمه سازی زهر جشن جلوس رنگین

نوشت تاریخ عیش ہمت چو سالکِ ہر شانِ گویند
وصالِ مہر از مہ مجلا مبارک آمین مبارک آمین

ولہ

شد نوید شادمانی ہا گیتی استوار
جشنِ عیشِ نورِ چشمِ آصفِ جم اقتدار
سالِ عشرت زد رقم ہمت زفضلِ کردگار
جلوہ از مہر و قمر باہم مبارک سازگار

ولہ

عشرتِ خورشید طلعت ماہ رو
جلوہ گر شد با ہزاران آرزو
از برائے تہنیت ہمت بگو
وصلِ ماہ و مشتری آمد نکو

وزیادہ برین ذکرِ اشعارِ دیگران درین رسالہ باعث طول وقاری را ملول میسازد لہذا بمطلب می پردازم کارہائے کہ در عہدِ ریاست بندگانِ عالی متعالی بجلوۂ ظہور آمدہ۔ ضرب المثلِ جہانیان است ویادگارِ زمان حق سبحانہ وتعالی این دولتِ ابد مدت را تا ماہ وخورشید بر فلک تابان و درخشانند تابندہ و درخشندہ دارد کہ وسعت فرخندہ بنیاد درین عصر از جانبِ شرقی تا سرورنگر واز جانبِ غربی تا قلعۂ محمد نگر گلکنڈہ واز جانبِ شمال تا نظام آباد از سمت جنوب تا بجائے کہ مشہور است بچشمہ بی بی ابنوہِ خلائق تا بنزاکت کہ از صبح تا

بصبح دیگر از کثرت وچپقلش در رہگذر جاے قدم گذاشتن متعذر خصوص در ایامِ عشرہ از ہجوم مردم وسعت راستہ تنگی دارد کہ اگر کسے قدم گذارد بجز از تجسسِ جاے پا برزمین نگزارد و مردمان کہ از خلوص و عقیدت نیازہا درین ایام می کنند ولنگرہا در حسینی علم ونعلِ مبارک و علاوۂ بی بی میبر نذاقل مراتب شربت دو لک روپیہ اگربتی وعود دو لک روپیہ بصرف می آید و در اکثر امکنہ تابوت ہا وعلم ہا ایستادہ کردہ روشنائی کہ ہرگز دیدۂ روزگار ندیدہ میشود نیاز کیش نیز برسوخ دل آبدار خانہ وتتی و روشنائی چرخ ماہ و خورشید و مہتاب وغیرہ می سازد واشجارِ بلورین وقنادیل وچہل چراغہاے زجاجی رنگا رنگ می آویزد ہر کہ دیدہ و می بیند سامع گوش بزبانِ وی دارد وہرگاہ سواریِ نعلِ مبارک بر می آید کثرتِ خلایق را بیان نمایم یا تعریف روشنائی روشن سازم زیادہ از چہار لک خلائق مشعلہاے گوناگون بدست گرفتہ با شمشیر و سپر در جلو دوان وبروزِ عاشورا از دروازۂ یاقوت پورہ تا دروازہ پل کہ مقدور پا نہادن موری نیست از خلایق یکسان و در رودِ موسے

کم از ده لک جمعیت نباشد از مرد و زن و خورد و کلان و آراستگی
را استعداد ہی دکان داری بنوعی دکانِ خود آراسته میکند که از
ہجوم تماشائیان نظر بر نظر افتاده نمی جنبد غرض ہر قدر
که بیانِ کیفیت تعزیه داری حضرتِ سید الشہدا علیه التحیة والثنا
نمایم از عہدۂ یک از ہزار و اندک از بسیار بر نیایم در روضه خوانی
و تعزیه داری و تقسیم طعام کوچه بکوچه و خانه بخانه می شود و نیاز کیش
حتی الامکان مدد و معاونتِ تعزیه داران میکند لمصنفه -

الٰہی شہر را داری تو آباد		خلایق را ز فرحت شاد بر شاد

از بسکه خلایق با آسودگی پیشتر از پیشتر بناے عمارات آنقدر
میگذارند که فاصله میان یکدیگر از یک شبر کمتر چنانچه نیاز مندِ درگاهِ الٰہ
اکثر اماکن مسمی بعشرت سرا و بہجت محل و قایم محل و چینی خانه و آئینه
خانه و باره دری و سائر اماکن مسکونه که ہر یک بمنزل خود محلی دارد و
بنا کرده و ہمه شعراے زمان قطعات و قصاید تاریخ گفته ملا محمد کاشانی
فایض تخلص واقعه نگار در کیفیتِ تعمیر ہر یک رساله جداگانه نوشته
درضمنش شعر شعرا ذکر کرده بملاحظهٔ ہر کس رسد از کیفیتش

آگہ شود و در کیفیت تعمیر اماکن مذکورہ یک دو قصیدہ جاتی کہ ذکر
اشعار شعرا در تہنیت شادی برخوردار بتحریر برآمد ذکر شد
و شمۂ از اقبال حضرت قدر قدرت اینکہ از ابتداے جلوس میمنت
مانوس یوماً فیوماً مدار درجات و ترقیات در ارتفاع و تزاید ست
چنانچہ ملک باجی راؤ وپوہ رغیرہ و ملک رگھوجی بھوسلہ و ناگپور
وغیرہ از بے تدبیری اعیان برباد رفتہ و قیام دولت
ابد قرین از سعی و اہتمام نواب ثابت جنگ بہادر کہ داناے
عصر و خیر خواہ قدیم سرکار قسمی کہ بایدوشاید اتحاد سرکارین راکہ چون
سد سکندر منوط و مربوط است گوش گزار نواب معلی القاب
گورنر بہادر نمودہ مقدمۂ چوتھہ را باچیند لکہ کہ خواہش مغفرت
مآب وہم خواہش غفران مآب بودہ در سرکار عظمت مدار گذرانیدند
و بفضل اللہ تا حال تحریر کہ سنہ یکہزار و دو صد و سی و چہار باشد
اوقات را بکمال فراغت و فرحت در سایۂ حضرت قدر قدرت
بسر میبرم مینساعت از شب باقی ماندہ بیدار شدہ عبادت جناب
باری از روے عقائد تا قریب ظہر ادا می کنم و ہر قدر توفیق دست دہد

است بصرفِ فقرا و مساکین که باصطلاحِ اینجاوان می گویند
می آورم وازانجا تهیۀ دربار دولت مدار نموده شرفِ ملازمت
حاصل کرده لبعدِ مراجعت از دربار به تمشیتِ کار و بار میپردازم راجه
خوشحال چند بهادر که سرِ دفتر در و بستِ ملکِ سرکار است و راجه
شیو پرشاد سر رشته دار خزانه و علاقه سپاه دار و راجه بیربهان
و راجه صیشر راو و لعل جی منشی وغیره که هر یک بعهده ماموراند دیگر اعزه
وامرا و سپاه حاضر شده تا دو ساعت از روز باقی مانده بر آید انجاح
انام و بعد از قیلوله یکساعت باز تا مغرب متوجه انجاحِ خاص و عام
و پس ادائے رسمِ وظائف کرده تا نصفِ شب مصروفِ امورات
سرکار و بعد نصفِ شب حکما و علما و شعرا حاضر شده تذکرهٔ مسائل
حکمی و علمی و معنی اشعار مشکله و استماع کلام عرفا و اولیاست و دهریت
تا یکساعت و نیم از شب باقی مانده بشغلِ نوم چنانچه بعضی شعرا مثل محمد فایض کاشانی
وقایع نگار و غلام محی الدین خان و مهتاب رائے در تقسیم اوقاتِ
نیاز کیش نوشته اند کیفیت ازان مفصل معلوم گردد و اکثر اوقاتِ
سابق بسماعتِ راگ صرف می گشت حال بسببِ کثرتِ امورات

سرکار گاه گاهی بتقریب ہولی و دیوالی و دسہرہ و بسنت و راکھی و سائر اعیاد بسیاری از مغنیان و مطربان و لولیان که ہمگی درین فن مہارت تامی دارند و ہمہ وقت حاضر می باشند سماعت می نمایم۔

فصل دوم در ذکر غزلیات فارسی و دوہرہ کہ بداہتاً زبان زد خامہ شدہ چون بفضلہ تعالیٰ راضی برضای جانان و از قسمت خود شادانم تخلص را شادان نمودم

نہ چو بیداد گری داد بود پیشۂ ما
کہ پئے دفع ستم کارکند تیشۂ ما

بسکہ در ناز و نعم جان و دلم پرورد است
تاب ہر رنگ ندارد کہ برد شیشۂ ما

ما کہ در ذکر تو باشیم ہمین می خواہیم
غیر یادت نبود ہیچ در اندیشۂ ما

قول سعدی است کہ در بیشہ گمان خالی
نبری شیر بود خفتہ درین بیشۂ ما

شکر شادان بچہ عنوان بقلم نظم کند
دائم از لطف تو ملو است رگ و ریشۂ ما

اگر بگوی تو یکدم گذر فتد ما را
بزیر پاے گزارم حصولِ دنیا را

بچینِ زلفِ تو جا کرده این دلِ مسکین
کجا دماغ که برخیزم از درت یارا

تمام دولتِ دنیا نثارِ روے سازم
اگر بدامِ من آرد غزالِ رعنا را

شبی ز لطف ہم آغوشم ار شود دلبر
شبِ برات نمایم تمام صحرا را

ہمین مراد و ہمین آرزو بدل دارم
که در کنارِ خود آرم نگارِ زیبا را

ز عشق و لوله دارم بیا بپای می پویم
که کے بدست بیارم وصالِ لیلی را

ز لطفِ دولتِ جاوید عمرای شادان
کجا خیال که نامی برم مسیحا را

قاصد بپرس تا بکجا می فرستمت
در کوے یار بهرِ دعا می فرستمت

پیغامِ من بیار رسان الصبا خوش است
با مشک و با گلاب بجا می فرستمت

ابرست و سبزه زار درین موسمِ بهار
اے یارِ گلعذار قبا می فرستمت

من شرحِ رازِ عشق چگونه بیان کنم
اے پیکِ خوشخرام بیا می فرستمت

مشتاق و خوش کلامیِ معشوق گشته ام
طوطی بیا که بهرِ صدا می فرستمت

گم کرده حسنِ خویش ز حسنِ تو مهر و ماه
من جانِ خویش بهرِ فدا می فرستمت

دستِ تو نازک است و دلم جوش میزند
بهرِ نگار دستِ حنا می فرستمت

مقبول انکسار بدرگاه می شود
با صد هزار عجز و ثنا می فرستمت

از لطفِ تو رقیب بحسرت گداخته است
شادان بگو که مژده چها می فرستمت

چو بهر دل ربودن راهِ خود سوی وطن گیرد
مشامِ عالمی از زلفِ او بوی ختن گیرد

بعشقِ تو چنان مستغرقم گر سوی من بینی
دماغِ من کجا با لطفِ تو بوی چمن گیرد

من مسکین کجا از کوی تو راه دگر گیرم
فتادم در برت خواهم کسی را دست من گیرد

بزلفِ تو گرفتارم نمی خواهم رها گشتن
رقیبم را هوس باشد که خود راه یمن گیرد

ز لطفِ بے نہایت آنقدر مسرور و شادم
ہوس از فرحتِ من خاطرِ شاہِ زمن گیرد

آنانکه راهِ دوست بما آشنا کنند
صد لطف و صد کرامت و احسان بما کنند

در راهِ دوست جان و دلِ خود فدا کنند
آنها ز فخر خاکِ رهش طوطیا کنند

شرمندهٔ گناه خودم غرقِ بحرِ جرم
بر حالِ پرگناه کرامت چها کنند

سیرِ چمن نمودم و چون غنچه گل شدم
هر برگ بهرِ دستِ تو رنگ حنا کنند

شبها بروز و روز بشب بندگان بیاد
می آورند زانکه عطا بر خطا کنند

نازند بندگان بعطاے کریمِ خویش
بهرِ علوِ رتبه دعا بر دعا کنند

شادان مدام شاد بود در ثنائے او
امیدوار اینکه مرادم عطا کنند

در چمن دست حریفانه که سنبل زدوبرد
ہوش مینا ظریفان دو سه قلقل زدوبرد

بوسه چند گرفتم ز رخِ ماه جبین
پیچ و تابی عجب افتاده بکاکل زدوبرد

بچمن رفتم و از دست گلی بر چیدم
بال و پر سوخته از نالهٔ بلبل زدوبرد

دلِ عاشق که با معشوقه گرفتار شده است
ز تجاہل نظری کرد و تغافل زدوبرد

موسم ابر بہار است دمی ناب بجوش
حصهٔ ما شده بد بین به تجاہل زدوبرد

این نسیم از چمن رفت بمن کرد گزر
پیرہن چاک بدستِ دگر گل زدوبرد

بسکه از عیش و طرب وقتِ من شادانست
دشمن از جورِ فلک بخت تجاہل زدوبرد

معشوقه بمن که ناز دارد
صد گونه دلم نیاز دارد

دلبر دارم ترسے صنوبر
ز ان زوجانم گداز دارد

رحمی کرده بحالِ عاصی
دریائے کرم که باز دارد

روئے دل کن بسوئے محبوب
خرم باشی که ساز دارد

دارم ہر دم خطِ غلامی
دانی که دگر ایاز دارد

عزمے دارم بطوفِ کعبہ — دل نیتِ این نماز دارد
شادان دلِ من ز لطف و احسان — از فرقتش امتیاز دارد

مہ نو در برامشب خوشتر آمد — خرامان در خرامان دلبر آمد
نظر دارم بران معشوق زیبا — چو برقِ جستہ جستہ از در آمد
نگاری آنچنان دارم دل افروز — عجائب نیّر از خاور بر آمد
خیالِ آفتابی در دلم بود — سحر گہ دیدہ و ناگہ برسر آمد
عدو را ذبح کن در عیدِ قربان — بحقِ آنکہ روزِ محشر آمد
زالفت در گرو دارد دلم را — کہ گوئے ز آسمانی اختر آمد

بشادان گو حکایت ہائے معشوق
بشارت دہ ز ہجری گوھر آمد

صنمی اگر بیاید بہ بہار خواہی آمد — قدمی اگر گزارد بشمار خواہی آمد
نہ قرار با تو باشد نہ شکیب بی تو یکدم — اگر از کششِ نیائی بچکار خواہی آمد
دلِ خود نثار سازم با سیدِ یک نگاہی — کہ برائے قتلِ دشمن بہ تکار خواہی آمد
ہمہ دم در انتظارت پئے دیدنِ جمالت — سرِ رہ ستادہ خلقی کہ سوار خواہی آمد
بدعای تست شادان ہمہ دم بفضل و احسان — ز رہِ تمر بعاصی کہ ببار خواہی آمد

دوش جانان نگهِ شوق که بر ما می کرد
گوهرِ دل پی ایثارِ تمنا میکرد

گر شبی جلوه بکاشانهٔ ما میکردی
دلِ بیتاب بصد دیده تماشا میکرد

قطرهٔ دریاست دلی دور ز خود افتادست
همچو گرداب تمنا پی دریا می کرد

بار امشب که بصد ناز هم آغوشم شد
طرفه سودا سرِ بدخواه بصحرا می کرد

گر ترا سوی چمن صبح گذر می افتاد
گل زر از بهرِ نثارِ تو مهیا می کرد

موسمِ ابرِ بهار است مرا میلِ بهار
دل درین وقت خیالِ می و مینا می کرد

دی که شادان تو از غیب بشارت آمد
فی الحقیقت کرمش بود که ایما میکرد

یادِ تو در دل کنم نامِ تو آمرزگار
کی تو نمائی رحم دادرسی ای کردگار

خالقی ای ذوالمنن مالکِ ملکِ دو دیار
عفو نما جرمِ من تا که شوم رستگار

بی تو مرا صبر نیست نی ز تو آید شکیب
تا که ببینم ترا روز و شبم بیقرار

جلوهٔ یار است این گر بحقیقت رسی
پرده ز چشمانِ خود دور کن ای هوشیار

گر تو نمائی کرم بر منِ غرقِ گناه
شاید ازین دست رس سر بنهم در شمار

فضلِ تو رهبر شود پاکه بهر سو نهم
شکر بجا آورم گوهرِ دل را نثار

شاد تو باشی مدام نامِ تو شادان بود
کار نکوئی بکن تا که بود یادگار

آئینہ ز عکس تو منور
حیرت دارد از ان سکندر

وصفت گویم کجا زبانم
جانرا گردم نثار این در

گرداب زده است بحر مواج
خس گوے چسان بود شناور

حرفے گویم من از تجلی
ذرات ہمہ ز نورت انور

قربان شوست زجان و دل من
رحمی کردہ است مہر خاور

شادان فرحان مدام بادا
از فضل خودت شوم سخنور

دستم کہ رسد بگردن یار
در چشم رقیب میخلد خار

گر جلوہ کنی بکلبہ من
روشن شود از رخت شب تار

من شیفتہ جمال یارم
کے دست رسم شود بدیدار

معشوقہ اگر بجلوہ آید
صد جان کنمش بہ نذر ایثار

مدہوش شدہ ز بادۂ عشق
این وقت مدہ ز دست ہشیار

پروانہ کہ گرد شمع گردد
جانم شدہ مبتلاے دلدار

شادان چو ترا بیار بیند
بدخواہ بخود شود گرفتار

دانی چه گویم من ترا ای جانِ جانان در بغل — باشی مدام اندر برم چون پاسبانان در بغل

اعمالِ من گر بد بود ای کردگارِ جرم پوش — بر عفوهای بیکران من جنسِ عصیان در بغل

شرمندهٔ جرمِ خودم وصفت چه گویم داورا — شکرت بجا آرم بدل صد جان قربان در بغل

معشوقه را در بر کشم وز هر دو عالم سر کشم — یک آشنائی با مزه صد باغ و بستان در بغل

من مبتلای تو شدم تو غمگسارِ من شدی — کان دردهای هجر را دارم چه درمان در بغل

قربانِ احسانت شوم کی می توانم شکرِ تو — شاهد بران دارم عیان صد گونه احسان در بغل

شادان بشارت میرسد خوش باش دائم در جهان — کاید ترا اندر شبی آن شاهِ خوبان در بغل

هر که در دامِ دے افتد بگرفتاریِ دل — بیگمان زود رسد یار بغم خواریِ دل

دلِ عاشق بخمِ زلف چو موی پیچید — کاش روزی نظر افتد بوفا داریِ دل

ابرِ نیسانِ کرم گرچه گهر می بارد — چو صدف گیر تو آن قطره ز بیداریِ دل

مشو ای دوست تو غافل ز فریبِ دنیا — باش چون زنده دلان مست ز هشیاریِ دل

دوستانِ تو چو گل خرم و خندان باشند — دشمنانِ تو گرفتار به بیماریِ دل

وصفِ ذاتِ تو چه گویم و چه تقریر کنم — هر زمان فیضِ تو آید پئے دلداریِ دل

دولتِ وصل ترا باید اگر ای شادان — بر درِ یار بمانی بپرستاریِ دل

بیا در محفل اے جانان کہ در پایت سر اندازیم
اگر آئی پے جلوہ براہت گوہر اندازیم

تلاطم بر تلاطم موج بر موج است در دریا
توکل بر خدا کردہ بیا تا معبر اندازیم

من دیوانہ از کویت نخیزم جانِ جانانہ
بگو ساقیِ خوشخورا کہ می در ساغر اندازیم

دلم در زلفِ او آویختہ چون مار می پیچد
نظر پوشیم و از ہر سو بروئے دلبر اندازیم

تو آن روئی نکو داری کہ از شکستن ہیچ می سوزد
سپندی بہرِ آن آریم و اندر مجمر اندازیم

مکانِ لامکانی را بجز دل جا کجا آرم
ندا از غیب می آید کہ اینجا لنگر اندازیم

تو شادان باش ای شادان درین خمخانۂ عشرت
بنائے عیش و عشرت را بطرحِ خوشتر اندازیم

آن ماہ شد سیر و سیرِ بہار ہم
ساقی پیالہ آرد مے غمگسار ہم

در جستجوئے یار مرا اضطرار بود
از غیب در بر آمد و بوس و کنار ہم

من بندۂ تو ہستم و تو بندہ پروری
دل را فدات سازم و جان را نثار ہم

نازم درین زمانہ کہ از فضلِ ذوالجلال
محبوبِ خوشتر آمد و دستِ نگار ہم

دل را قرار نیست چو سیماب روز و شب
یارب پیالہ دہ بمن و گلعذار ہم

زیباست روئے یار درین موسمِ بہار
گل را بدست و جامِ مے خوشگوار ہم

شادان مدام وقتِ تو خوش باد از نوید
معشوقہ در کنار و عزیز دیار ہم

سرِ من زیرِ پایت اوفتاده
دلم در ظلِ رایت ایستاده

الٰہی تا قیامت بر نداری
قدم را بر سرِ عاصی نہاده

کجا یارا ثنا و حمد گویم
شدم در فکرِ آن ہمچون کیاده

بیالایم زبان را در ثنایت
کنم صد عجز جان بر در فتاده

ندارم غیرِ تو دیگر پناہے
دوان در خدمتت باشم پیاده

الٰہی چون دہے توفیقِ طاعت
بکن تائیدِ من ہمچون اراده

زبان را کے بود یارائے وصفت
مگو شادان زیاده بر زیاده

من نخواہم کہ تو با یادِ من از یاد روی
بر دلم جور روا داری و آزاد روی

دلم از دست ربودی و دگر میخواہی
بار بر دوش نہاده رہِ بیداد روی

نگہے بر رخت از رشتۂ جان دوختہ ایم
بکنار آرمت ای جان کہ تو دلشاد روی

خلق از جلوۂ روی تو ہمہ حیرانند
چونکہ در سیرِ تو با حسنِ خداداد روی

ولولۂ شوق تو از جاده برون می آید
نگہے دار نوایجاد تو ایجاد روی

منکہ در دوستیِ تو ہمہ دم شادانم
چشمِ بد دور کہ دل شاد چو شمشاد روی

صنما کدام روزی ز کرم ز در درائی
دل خود فدات سازم که ز لطف رو نمائی

تو که شاہِ خوبروی دو جہان ز تو منور
ہمہ ذرہ ہاے نورند و تو آفتاب مائی

بجہ حسن جلوہ کردی ہمہ مبتلاے آنند
بسخن چگونہ وصفت کند انوری ثنائی

بچمن اگر درائی ہمہ سرو ہاے بستان
بقباے سبز پوشی ز خرام تو فدائی

تو حکیمِ کار سازی بنگاہِ تست درمان
وزدار نسیم لطفت رسد آن زمان شفائی

دلت ار بیادِ دلبر بنظر تو رند باشی
بہ ازان کہ سوے مسجد بوظیفہ ریائی

بمرادِ دل کہ دارد برسد بفضلِ شادان
کہ مدام ورد یادت بکند ز جان خدائی

ولہ

قدرتکا تیری کوئی بیان کیسی کر سکے
گر حور اور ملک ہو قدم کیسے دھر سکے

باریک موسی ہے جو تری راہ جلوہ گر
کسکی مجال ہے جو یہان سی گذر سکے

گر ہووے ایکنگاہ تری اس غریب پر
دریاے بیکران سے شاید گزر سکے

وحدت جو ہو رہی ہے بصد رنگ جلوہ گر
آنکھون مین دوسرا تو مری کیسی بھر سکے

اسکی جناب پاک ہی ستار و بے نیاز
دھر اپنے سر کو اسکے قدم پر جو دھر سکے

ہاتھون سی اپنے دیجیے اور خیر کیجیے
یہ کام نیکو ئیکا جو تجہ سے سُدھر سکے

شادان یہی تو وقت ہے تیری نجات کا
لے جھولیون سی بھر کو اگر تو ثمر سکے

بسنت آئی ہے لے رت کے جھکولے ۔ مسرت نے دلونکے پردے کھولے
جدہر دیکھو ادہر ہے دھوم سے شور ۔ سجن رنگین آکر سب نے بولے
مچا ہے آج ہولی کا جو غوغا ۔ کوئی افسردہ دل ہووے سو سولے
نہین پڑتا ہے مجکو چین تم بن ۔ لپٹ جاؤ جو ہونی ہو سو ہولے
کہوں کیا ہے یہ موسم اور نوروز ۔ کہ بہجت آئی ہے اب جام لولے
پری چہرون سے لیکر ہاتھ مین رنگ ۔ کہا شادی سی انگیا کو ڈبولے

رہو تم نت جو اس ہولی مین شادان
سیو جی رنگ کی گودھر مین تو لے

سیماب تڑپ کے لوٹ جاوے ۔ دلکی برہی سی کب برآوے
دن رات رہی ہے یاد تیری ۔ یہ حال مرا کوئی سناوے
دل تڑپے ہے تیرے دیکھنے کو ۔ کوئی احسان سے لا ملاوے
آنکھون مین ہے خیال تیرا ۔ پتلی کی طرح کوئی بٹھاوے
دیکھے جو ہے نصیب میری ۔ الطاف سے وہ صنم گھر آوے

سو لاکھ نثار تجھ پہ کیجے | اُمید مری اگر بر آوے

شادان جو کہے تجھے سُنا کر
گر دیر کرے تو جا مناوے

کارم بکام است بر حسبِ دلخواه | یارم در آغوشش الحمد للہ
مارا کہ با یار ہم بزم دیدند | از رشک مردند اغیارِ بدخواه
در کوے جانان مارا گذر شد | ہر لحظہ صد شکر اللہ اللہ
دستم بکار و دل در برِ یار | ہر روز عید است ہر لحظہ ہر گاه
ساقی بیا جام در دور آریم | عشرت نمایم ہر سال و ہر ماه
معشوقہ دارد حسنِ دل افروز | چشمی ندیده است والله بالله

روز تو خوش باد ہر لحظہ شادان
فضلِ خدایت ہر لمحہ ہمراه

دردیکہ دردن سینہ ام بود | بر بوده کرشمہ دل افروز
عمر ناقص وقت کمتر فکرِ آرایش کنید | دل بحسرت در درآید فکرِ آرایش کنید
غنچہ خندید و گفت در دلِ خود | گریہ بر روے من ہویدا بود
بہارِ زندگی دارد نزاکت | و لیکن چون برق دارد بے ثباق

اگر چشمے نداری می خلد خار | نزاکت بر نزاکت می کند یار

رگِ جانش چو مو در پیچ و تاب ست | ندانم در ہوائے کیست بسمل

ورنہ این اسرار زیرِ پردہ بود | غنچہ چون گل کرد بویش فاش شد

بجدِ موّاج گم بورطۂ ذات | کے توان کرد شرحِ مدحِ صفات

زنا فرمانش داغ لالہ دارد | دلِ پرخون بہارِ نالہ دارد

ہمچو گل خندان وشادان کردہ اند | در گلستان تام را آوردہ اند

جان و دل قربانِ فرمانت کنم | کے توانم شکرِ احسانت کنم

زمستی راہ گم کردہ فراموش | چو مینا پنبہ در گوشیم و مدہوش

فصلِ سوم در ذکرِ حکایات عجیبہ و نکات غریبہ کہ سالکان از مطالعہ آن ارتقای مدارج یابند و سازِ انام تحصیلِ معاش و معاد فرمایند

حکایت

درویشی بدرویشی برخورد واز کنہ ذاتش سوال کرد بپاسخش پرداخت
کہ حقیقتش نتوان شناخت زورقِ فکر در دریاے محیطش
چون خس و خاشاک پریشان و کشتیِ اندیشہ حباب وار از ساحل

بساحلی دوان اگر گویم مثلش بآن ماند که ماهی در آب خود را به سپلے آبی نشاند لمصنفه

زورق فکرت بدریای محیطش چون خسی	هست و پا کمتر زان از دانش کنهش کرسی

حکایت

بزرگے از بزرگی پرسید که چیست کیفیت توحید گفت واحد باشد گفت صبر به یا شکر گفت از شکر صبر بر آید گفت بضاعت به یا قناعت گفت سرمایهٔ بضاعت قناعت گفت نیاز به یا نماز گفت نماز با نیاز گفت روزه به یا تقوی گفت روزه با تقوی گفت چیزے از دنیا گفت سفر گفت ثمره اش گفت تفضلات گفت تا متنش گفت بالخیر گفت تفصیل این اجمال گفت توحید آن جل جلاله یک داند و یک خواند و یک شناسد و یک شمارد بجز آن ہیچ نیست ہر چه ہست ہمان مثل آفتاب که بر ذرات تابان و درخشان فروغش بر بر و بحر یکسان ذاتش از زمین تا آسمان نگنجد وصفاتش را دل و زبان نسنجد لمصنفه

زبانم قاصر و شکر تو برتر	ثنائے تو کرا غیر از تو در خور

ظلی گسترانیده که ہمگی در مہدِ آسایشش بسر بردہ و مائدہ چیدہ
که ہرکس از نعمائے گوناگونش خوردہ صبر بر دو قسم باشد یکی
آنکہ شخصے صبر بر معاصی نماید و دوم اینکہ صبر از مصائب فرماید
اول سبب شکر بود که به ثواب رسد و این از خوفِ الٰہی ناشی شود
دوم شکر را لازم دارد که صابر از مصائب یابد قدم بمقامِ تسلیم
و رضا گذارد و ہر که قناعت ورزید با بضاعت گردید و از ہمہ عالم
طمع برید در نظرش کوہ زر و تل خاکستر برابر شد **للمصنفه**

توحید و صبر و شکر و قناعت چو یافتی	فارغ ز غیر گشتی و سویش شتافتی

حکایت

مریدی بخدمت پیری التماس نمود که ارشادی باید فرمود در دنیا
چگونه زییم و چه سان باشم پاسخش داد که خوش باش و غم مخور تخم بکار
و ثمر ببر دنیا راہی است پر خطر چون آبِ زیر گاه و منزلیست پر حد مثل
خار و خس بالائے چاہ پس پا بیادش سنجیدہ گذاری که نلغزد بلی
یادش برنداری که برنخیزد آنان که الدنیا مزرعة الآخرة گفته اند در مغلش
دُر ہا بسی سُفته اند مزرعی که دارد با آبیاری لطف و کرم سرسبز نما

وقطعۂ کہ کاشتۂ نیسانِ لطف و احسان شاداب فربا و بری کہ
ببار آوردہ از دزدانِ ہوا و ہوس محفوظ دار و ثمرے کہ حاصل کردہ
بزہد و تقوی خرمن خرمن فراہم آر تا نانِ تازہ بدست آید و جان
تو بیفزاید حقیقت دنیا کہ پرسیدی این و مدارش کہ شنیدی آن

لمصنفہ

تماشائے جہان کن از عجائب	کہ از چشمک زدن برق است غائب

حکایت

بازرگانی چند باہم دوست شدند رنج سفر بر راحت گزیدند تا بتعب
ومشقت بسیار بشہری رسیدند کہ ہوایش خوشتر و فضایش بہتر
در تماشایش محو گردیدند و عمری بانواع عشرت و سیر گذرانیدہ
تحصیلِ زخارفِ دنیوی نمودند چون مدتِ سفر بپایان آمد لطلبِ ملک
راہ معاودت پیمودند براہی پر خوف و خطر رسیدند قطاع الطریق را
دیدند نالہ ہا از دل کشیدند از آن کہ اول محافظانِ الطافِ الٰہی
وا ورا دوا عمال بہ ہمراہ نگرفتند بیغمار فتند افتان وخیزان بادلِ
حزین بدروازۂ مالک رسیدند دربانان پرسیدند چہ آوردہ آید گفتند

بادستِ تہی ترکِ جان گفتیم وازقطاعانِ ہواوہوس وشہوت وحرص وتکبر بیغمارفتیم الحال بکجہ روغدرغارت شدن نمائیم کہ دست رسی نداریم خطاب عتاب آمد لمصنفہ

این تہی دست رفتہ باز آمد		طرفہ سودا بدست ناز آمد

حکایت

غریبی درخواب دید بشہری رسید ازتماشایش آرمید پس ملاحظہ نمود جوق جوق خلایق ایستادہ بمحض دیدن ہمگی دوان دوان درقدم افتادہ پرسید مطلب از الحاح چیست ومطلوب شما درجستجوے کیست گفتند سلطانِ این دیار از دنیا رفتہ وہمگی درعالمِ رویا گفتہ فردا شخصی ازین طرف ظاہر خواہد گردید تاج وتختِ سلطنت بوے سپارند چون بموجبِ مشاہدہ معائنہ نمودیم جبین ہا برقدمت سودیم اکنون سلطنت وتخت بربختِ شما مبارک باد کہ دلِ وضیع وشریف راگرویدہ شاد فی الفور اورا برتخت نشانیدند وبکمالِ خورسندی وخرمی نظرہا گزرانیدند عمری ہم بعیش وکامرانی بسر رسانید بفضلہ از تولدِ فرزندارجمند بہرہ شد گردید چون بعنفوان

جوانی رسید رسم شادیش بعمل آورده جشنی عظیم بپا کرد در شب
شب گشت با جلوس تمام و دبدبهٔ ما لا کلام سواری داماد در نهایت
استقلال با بسیاری از پیاده و سوار و افیال بر آمده غوغاے
عظیم از آتشبازی برپا شد و شور و شغب نشور هویدا گشته ازین
حشر و نشر چشم کشود و دید که هیچ نبود انگشتِ تحیر بدندان گزیده در
خدمت پیر دوید و تعبیرش پرسید پیر دو فلوس بدستش داده
ببازار فرستاد که نان بخرد و بخدمتش بیاورد حسب الارشاد
برفت و نان جهتِ پیر گرفت در حضرتش حاضر گردانیده باز از تعبیر
خواب پرسید پیر فرمود چه دیدی و از چه تاخیر کردی و نان دیر
آوردی گفت بس کثرتِ خلایق دوش بر دوش یکدیگر فراهم
بود جاے گذاشتن پاے و برداشتن قدم نبود درین گفتگو شب
گردید پیر چون نان را دید پسندش نیفتاد و یرا جهتِ واپس دادن
برگردانید ملاحظه نمود که نه دکان و نه نان بائی بود باز گردیده بسماعتش
رسانید فرمود تعبیر خواب اینست اگر بینا ئی بیاب و اگر نابینائی
میاب هرگاه خوابِ کوچک را دیدی چنین خوابِ بزرگ را هم

بدان بہمین قرین المصنفہ

دنیا چو خواب و ما ہمہ خوش نشہ خوردہ ایم	در عین بیخودی بہ پیش رہ نبردہ ایم

حکایت

شعبدہ بازی بدر بار سلطنت مدار رفتہ باد اتفاق حضور عرض احوال
خود گفت کہ بازی گرِ زمانہ واز راہ دُور آمدم و شعبدہ ہاے عجیب
بکار می برم و ندرتہاے غریب بظہور می آورم ارشاد شد کہ ہر چہ داری
پیش آر دیہیچ دقیقہ فرو مگذار آئنہ بر آوردہ نذر رونمائی سلطان کرد
بادشاہ تا آئنہ را ملاحظہ نمود حیرت بر حیرتش افزود و لمحۂ غنود دید در
بادیہ باسپی سوار بود و ہیچکس از ملازمانِ سرکار ہمراہیش نمی
نمود ہر طرف اسپ را بجولان در آوردہ تفرجِ کوہ و صحرا می کرد تا جاے
رسید کہ نہ آب بود و نہ دانہ و نہ اثری از آشنا و بیگانہ از دُور آبادانی
دید بارگی را سبک عنان فرمود چون بآنجا رسید خانہاے جمع
کفش دوزان دید دروازۂ کفش دوزی بنظر آوردہ رکاب
خالی کرد ناگاہ تیرِ عشق پری چہرہ در ہدفِ سینہ اش نشستہ رشتۂ
علاقۂ سلطنتش را مقراضِ محبت گشتہ ترکِ تاج و سریر نمودہ

خواستگاریش فرمود پدرش بصد منت حرمت خود افزود در رسم
مناکحت بعمل آورده شادیش کرد مدتی با دختر کفش دوز بعیش
گزرانید چند فرزند ہم متولد شده بشغل کفش دوزی و لعب
با فرزندان اشتغال می ورزید روزے تنہا بکنار قریہ میگشت بغتۃً سواری
تاجِ خسروی برسر و قباے کیقبادی در بر بروے گذشتہ ازوی
راہِ ولایت پرسیدہ انکار ورزید تازیانہ چند بروے نواخت جلوتر
در جلوش انداخت تا بجاے رسیدند کہ چاہی بود سر پوشیدہ
سلطان با اسپ در قعرش گم گردید وے ترسان ترسان ہر سو
میدوید و ترسان خود را آبادانی رسانید دید ہمہ اہالیِ آن شہر
در صحرا و غوغائی نشور برپا است از کیفیتِ غوغا پرسید گفتند
سلطان بشکار رفتہ باز نگردید بنزدیکِ آن جماعت رفت و کیفیت
چاہ افتادنِ بادشاہ گفت ہمگی از پاسِ ہواے خدمتِ سلطان
تخسین از سر گذاشتند و کفش دوز را بسلطنت برداشتند
وی خرامان بر سریرِ فرمان روائی شتافتہ جانِ تازہ یافت
تمشیتِ امورِ مملکت میکرد و بعیش و کامرانی بسر میبرد بعد

چندے زن حالت کفش دوزی با فرزندان در طلب شوہر
روان گردیدہ باین شہر رسیدہ دید بادشاہ با انبوہی از پیادہ
وسوار روے بصحرا نہادہ وتماشائیان ہر سو بر در و بام ایستادہ
آن زن با اطفال خودرا شامل مردم گردانیدہ فریاد و فغان
از دل برکشید کہ اے والی عیال خودرا پیش ازین از آتش
مفارقت مگذار وسایۂ مرحمت بر سر فرزندان انداز سلطان تجاہل
فرمودہ ہیچ التفات ننمود آن زن از مایوسی سرشک خونین باریدہ
پیش ارکان دولت و اعیان مملکت دوید زبان بشکایت کشودہ
ہمہ احوال را دانشگاف نمود چون سر حقۂ این اسرار نزد مردم آمد باز
باز گردید ہمہ انگشتہا از تحیر بدندان گزیدہ کہ این کفش دوز آتش
فساد افروخت و دین آتش پرستان بسوخت با دل ریش از کیش
خویش نومید گردیدند و بجز سوختن خود چارہ ندیدند خروارہاے ہیزم
فراہم آوردہ افروختند و دست یکدیگر گرفتہ درمیان آتش رفتہ سرتاپا
سوختند سلطان از دیدن این احوال دست تاسف بر یکدیگر سودہ
بر تخت خویش گریہ وزاری نمود کہ بعد ازین من از براے چہ بمانم

بهتر که همراه یاران خود را بسوزانم سر و پا برهنه در میان آتش دویده
هراسان چشم کشوده خود را بر سر تخت دید از ندما پرسید که چند
مدت شده دیده ام آرمیده هر یک از حضار عرض نموده لمحه زیاده
نخواهد بود سر بگریبان تحیر فرو برده این ابیات بر زبان آورد لمصنفه

بازی گر زمانه بازیچه گزیده	که شاخ سر کشیده گه میوهٔ بریده
رنگ بقا ندارد دستی که با حنا شد	تا چشم بر کشادی رنگش همه پریده

حکایت

شخصی گاوی امانت بشخصی داد وی بچرا فرستاد شیری از
بیشه برآمده گاو را در هم شکست امانت دار بمالک گاو اظهار
حقیقت احوال کرد مالک غلط پنداشته استغاثه بسلطان برد
که گاو بشخصی سپردم اکنون نمیدهد و تقریرها می کند سلطان
باحضارش فرمان داد حاضر گشته زبان بکیفیت خوردن شیر کشاد
چون گواهی بدعای خود نداشت بقسمیه انفصال معامله اش
گذاشت که اگر در تابه روغن بگداز آید و این شخص دست دران
روغن بیالاید نسوزد راست گوید پس روغن در تابه گداخت و زبان

باین سخن آشنا ساخت که اگر گاو را شیر خورده دستم نسوزد فی الفور
دست در روغن زد که دستش بسوخت آتشِ غیرتش افروخت
منفعل گردیده سیلابِ اشک از دیده بارید و بدرگاهِ باری تعالیٰ
کرد واین مناجات برزبان آورد که یارب تو واقفِ اسرار و
مالکِ دلِ بیقراری منکه غلط نگفتم و جز در راهِ راستی نرفتم حیف
است که با صدق دستم بسوزد و حقیقت منکشف نشود انگاه روی
بارکانِ دولت کرده برزبان آورد که من انچه گفتم راست بود و
شنیده ام که آخر راست راست است چرا خلاف نمود آخر
شما انصاف کنید و بدادِ من برسید اگرچه بظاهر خجل شدم اما در دل
نه منفعلم خدا دانا و بیناست که انچه گفتم نه خطاست سلطان را
استعجابی روی نموده بفرمود که عجب معامله ایست این شخص
ادعای راستی مینماید و دستش سوخته معذرت را نشاید تفحص
از عقل نمود که این چه معامله خواهد بود فرمود که باز تابه را گرم سازند
و روغن بگذارند انگاه دست در روغن نهد و بگوید اگر گاوِ فلان
را شیرِ نر یا ماده خورده باشد و من راست گویم دستم از

سوختن محفوظ ماند وے چنین نمودہ دستش نسوختہ معلوم شد
راست گو بود حرمتش افزود عدالت امری مشکل بود نصیب
ہر ذی انصاف شود لمصنفہ

مملکت با معدلت خوشتر بود	ثمرۂ دارین ازان حاصل شود

حکایت

آرہ کشی چند در صحرا شدند درختی خشک دیدہ بریدند شب کہ
پردہ برروے روز افگند بشہر باز آمدند اتفاقا برخی میمون فراہم
شدہ بر سر آن درخت آمدہ دیدند چوبی کہ در شگاف ضامن نہادہ
می جنبید ہمین کہ ضامن گرفتہ خصیہ ہا در شگافش رفت فریاد و فغان
از دل کشیدند شخصی بر سر داد شان رسیدہ پرسید کہ چرا مبتلا
باین بلیہ شدید زبان بسر گذشت خود کشودہ ماجراے لہو و لعب
وانشگاف نمودند گفت نتیجہ کار لاطایل را دیدید کہ ببلاے عظیم
گرفتار گردیدید ہر کہ از حد خود بدر رود حاصل دنیا و عاقبت بباد
دہد لمصنفہ

ہر کہ رود در پئے لہو و لعب	عمر تلف کردہ فتد در تعب

حکایت

ساہوکارے بہ بہائم شوقِ بسیار داشت و در پرورش شان دقیقہ فرو نمیگذاشت سگے را کہ از ہمہ زیادہ التفات میکرد بادنیٰ تقصیر چوب بر سرش زدہ در معرض تعذیر آورد سگ رسنِ وفاداری گسستہ گرہ در دل بست شبی دیدۂ ساہوکار غنود دزدے چند ہجوم آوردہ نردبان افراختہ بسرقت پرداختند خرے در زیر کوشک ساہو بود زبان بہ تشنیع سگ کشود کہ کار تو پاسبانیست شرطِ نمک بجا آور برائے بیدار شدنِ مالک فریادی برآر سگ بخشونت زبان کشادہ گفت تراچہ افتاد سرگذشتِ وے ویدی کہ چوب بر سر رسیدہ مغز پاش پاش گردیدہ خر گفت شرطِ نمک حلالی آن باشد کہ تا جان سپارد پاسِ نمک بدارد نہ آنکہ در ادنیٰ حرکت مایۂ خداوند بباد دہد تا مخذول و منکوب بدنیا و آخرت شود سگ گفت اگر خیالِ نمک حلالی داری چشم ازین ماجرا بپوش و لمحہ برائے آگاہی بخروش خر بارِ نمک حلالی برداشتہ خیالِ مضرتِ خود گذاشتہ نہیقی بر آورد ساہوکار بیدار گردیدہ دید

خر بخروش بیجا سماخ گوش میخراشید از جای برجست و بچوبی
سر خر را برهم شکست سگ بخندید که هرکه کار خود را گذاشته
شیوهٔ دیگرے برداشت ہمین طور آخر بسزا رسد خر گفت
جانفدای نان نموده گوسے نمک حلالی ربودم نه مثل تو راه وادی بدنامی
پیمودم چون صبح ساہو بیدار گردیده آثار دزدان دید خر را دانه فزود
سگ را سر ندامت سود لمصنفه

خطا زند بنمک هرکه اصل او زخطاست　　ببین بلفظ حلال و حرام را همراست

حکایت

پادشاہی بود بعدل و بذل موصوف چهار پسر داشت بلهو و لعب
مصروف هرقدر پند نمود گوش شنوا نبود علمای زمان و فضلای
دوران را طلبیده گفت که ایشان را از منهیات باز دارید تا خلایق
را ایذا ندهند دمبدم از ستم های شان برهند عرض نمودند هرکه
یک از چهار چیز دارد چندان از نشهٔ غرور بیخود ماند که تربیتش
متعذر باشد جوانی و ثروت و حکومت و نخوت و هرگاه در هر چهار
هرچهار پسر آید علاج بهبودی و تربیتش شاید فرمود علاجی د

تدبیری از صحبتِ نیک تر ہم نخواہد رسید چنانچہ قصہ میگویم
بشنوید ماہی گیری شکار ماہی میکرد ماہیِ عجیبے بدام آورد خیال
نمود نذرِ سلطان سازد تا تمتعی ازان بردارد بر سر نہادہ پیش رفت
در عرض راہ بارانِ عظیمی گرفت خود را بمکانی کہ علما تذکرۂ علمی میکردند
رسانید گوش فرا داشتہ لفظِ مذکر و مؤنث و مخنث شنیدہ در خاطر
گذرانید کہ مگر در دنیا سوای مذکر و مؤنث مخنثی ہم بہم خواہد رسید از غرابت
مکرر این لفظ بزبان میگذرانید تا بدربارِ سلطنت مدار رفتہ وکیفیت
دام افتادن ماہی عزیب با حاجبان گفت بعرضِ سلطان رسانیدہ
وی را طلبیدند سلطان را از ملاحظۂ ماہی مسرتی رو نمودہ وجہ معتدبہ
عنایت فرمودند حضار حسد از بخششِ سلطان خوردہ سعی بکارش
کردہ کہ عاجز شود و بمرادِ خود نرسد عرض کردند کہ اگر این کیفیت
تذکیر و تانیثِ ماہی نگوید باید دست ازین زر بشوید بمعرضِ قبول
پذیرا گردیدہ از ماہی گیر پرسیدند کہ این ماہی مذکر است یا مؤنث
ماہی گیر لفظِ خنثا کہ در سر زبانش بود ادا نمود زرہا گرفتہ بسلامت
برفت ہرگاہ تاثیرِ صحبتِ ادنی این باشد تا باعلی چہ رسد حسب الحکم

قضا جریان قدر توامان در تربیت شان سعی بلیغ و اہتمام تمام مینمودند
اتفاقاً سہ پسر ودیعتِ حیات کردہ ازین دارِ فنا راہِ ملکِ بقا
پیمودند پسر چہارمین از صحبتِ علما بسرحدِ انتہا رسیدہ کامل گردید
روزے شاعری این شعرے گذرانیدہ لمصنفہ

نشود کم زیادہ از تقدیر		ہر چہ در قسمت است می آید

لک روپیہ صلہ یافتہ سرِ افتخار باوجِ عزت رسانید منہیان این
خبر را بمسامع علیہ سلطان رسانیدند وارکان دولت و اعیانِ مملکت
از صرفِ بیجا بجود پیچیدہ شاہ را بمالنعش خواندند ارشاد از زبان
الہام ترجمان گردید کہ برائے تہذیبِ اخلاق در صحبتِ علما باین پایہ
رسید بخشش ہم صفتِ سلطانی است نہ صرفِ بیجا اعتراض
شما از چیست عرض کردند کہ این مقدمہ در انتہا زیبا است بلکہ در درجاتِ
ابتدائی بیجاست تا شاہزادہ والا تبار منتہی نشود و از کم و بیشِ روزگار
برخوردار این مراتب بخشایش را نسزد پس رائے جہان آرا را منحرف
گردانیدہ از تدبیرش پرسید عرض کردند باید گرم و سردِ زمانہ را
بچشند تا باین مرحلہ برسد حکم شد سر بصحرا نہد و ہر کجا کہ قسمت بر در رود

شاہزادہ آوارہ گردیدہ در بیابانی بزیر درختی خوابید کہ اسپش
دزدان بردند و مالش یغماگران غارت کردند افتان وخیزان بشہری
رسید انبوہے دیدہ بدور شعبدہ بازی حلقہ کشیدہ شریک
تماشائیان گردیدہ کہ دختر بادشاہ آن دیار از دریچۂ قصر نظرش
برجوانی افتادہ پایش لغزید بدست کنیزے پیام داد تا جوان را بدام
آورد واز وصلش برخورد کنیز بسر وقت جوان رسید زبان بگوشش
آشنا گردانید جوان ترسیدہ از کنیزک پرسید کہ این ملکۂ آفاق بود
مبادا این راز فاش شود ونوبت بدار کشد از سطوت سلطانی ترسان
واز دہشت جہانبانی ہراسانم چندان ہیبت از سلطان دارم کہ یارائے
آن ندارم پا بآن طرف گذارم کنیز بمکر و تدبیر جوان را شیفتہ و فریفتہ
وقت شب را اقرار داد نمودہ رفت شہزادۂ آوارہ کہ بپہلوے ہمان
جوان ایستادہ این ماجرا را بسماعت فرمودہ وچون شبا ہنگام
در رسید جوان از رفتن ترسیدہ شاہزادہ خودرا بقصر دختر رسانیدہ
ریسمانی آویختہ دید دست در اوزدہ جنبانید کنیزک شہزادہ را بخیال
جوان بالا کشیدہ ملکہ آفاق را آگاہ گردانید ازانجا کہ شعلۂ جان سوز

عشق در کانونِ سینۂ دختر افروختہ بے اندیشۂ خاندان ناموس را
سوختہ مختالہ وار آدابِ احضارش کنیزک را آموخت وقتے کہ مدنگاہ
آن خورشید سایہ پرور بطلعتِ ماہ منظر جوان افتادہ نرم نرم زبان
بگفتگو کشاد شاہزادہ ہمان بیت را بخواند ہرچند ملکۂ جہان التفات
زیاد از زیاد فرمود شاہزادۂ والاتبار دیوانہ وار جز آن بیت بر زبان
نراند از کنیزک رنجیدہ بغضب پرسید کہ ہمان جوان است یا دیگرے
چرا اہتمام در مرام نکنی و لعواقبِ اسور بنگری کنیزک استعجاب
کردہ از دہشت بر زبان آوردہ کہ شاید دیگرے باشد حکم شد
از بالا بپائین رود کہ قابلِ صحبتِ پریوشان نبود در ساعت از
بلندی بپستی آمدہ بہ پرستش گاہے در شد
زنِ فاحشہ باآشناے خود قرار داد وصال
در پرستش گاہے کردہ نیمہ شب روے بہ آن معبد گاہ
آوردہ دید شخصے در زاویۂ خوابیدہ خیال یار
خود نمودہ دست دراز کردہ زبان بہ پوزش گری کشود کہ بمنتِ شاقہ
خود را باین مقام رسانیدم کہ مرا بمقصد رسانی واز صحبتِ خود

کامیاب گردانی شہزادہ والاتبار ہمان بیت تکرار کردزن از خواب
غفلت سر برآوردہ دید کہ ازین بیگانہ افشاے راز میگردد خودرا
بخانہ رسانید اتفاقاً سواری شب گشت داماد ی از معبد گذشت
شاہزادہ بہمراہیان ملحق گشت تا بخانہ عروس رسید جا بجا در مجلس
مردم جانبین نشستہ بعیش و عشرت مشغول گشتہ طرف عروس
دانستہ کہ این شخص از جانب نوشہ آمد و طرف داماد حمل برین
کرد کہ از مردمان جانب عروس باشد بہر دو جانب موقر گشتہ
نزدیک عروس نشست چون ہنگام نکاح خوانی قریب رسید
شور و غوغاے عظیم ظاہر گردید فیلی کہ ہمراہ سواری شب گشت
بود مست گشتہ در و دیوار بہم درشکستہ حملہ بمحفلیان نمود ہمہ اہل بزم
نشاط از بساطِ انبساط حتی نوشہ برجستہ متفرق گردیدہ مگر
شاہزادہ والاتبار کہ در پہلوے عروس قرار داشت قدم فرانگذاشت
فیل مست حملہ بشاہزادہ و عروس نمود شاہزادہ بچستی و چالاکی
برجستہ بر سرش دوید کہ فیلبانی چند از متعاقب رسیدند فیل
را گرفتہ از مجلس بیرون بردند بعد رفعِ ہنگامہ محفلیان مع داماد

محفلِ سور و بزمِ سرور را زیبِ تازہ و زینتِ بے اندازہ دادہ ہنگامِ
شادی را گرم کردہ کہ عروس بے تحاشی فریاد و فغان بر آورد کہ
سوائے این شخص شوہر نکنم و بخانۂ دامادِ نخستین نمیروم مردم داماد
ازین معنی رنجیدہ داد بدربارِ معدلت مدار پادشاہ بردند حسب الحکم
قضا امضا مردمِ عروس و پدر و مادرش را بپایۂ سریرِ اعلے آوردند
سلطان از غضب بجانب نگریست کہ وجہ ندادن دختر چیست با
آنکہ مبالغِ خطیر بمصرف رسیدہ ہنگامِ زفاف نزدیک نگردیدہ
عرض نمودند ما ہمہ راضی و دلشادیم مگر کہ دختر راضی است بشوہرِ دیگر
بادشاہ مستفسرِ احوال گردیدہ قصۂ فیل نشستنِ مردِ بیگانہ شنید
حیرت بر حیرتش افزودہ سوار گشتہ توجہ بخانۂ دختر نمود دید شاہزادہ
با عروس نشستہ بود از بیانِ احوالش پرسید ہیچ سخن بر زبان
نراند مگر ہمان بیت را خواند استعجابش افزود از عیارش استفسار
فرمود شاہزادہ زبان بماجرائے گذشتہ کشادہ ہمہ کیفیتِ احوال
خود برطبقِ عرض نہادہ بوسہ بصیغۂ دامادی بپایش دادہ بادشاہ
بر مردی و مردمیش ہزار آفرین کرد دختر خود را درحبالۂ اش

آورد جواہر با صفا و لآلی پر ضیا و اسپان باد پا و فیلان کوہ شکوہ
و سایر اجناس بیشمار و اموال و اقمشۂ بسیار و ملک و ولایات
بے نہایات بشہزادہ داد و نزد پدر فرستاد پدر از کیفیت انبوہ مال
و خاندان دختر پیر سید شاہزادہ کما ینبغی بعرض رسانید تمام ارکان
و اعیان و ہمہ اہالی و اعالی مقر و معترف گردیدہ کہ الحال آن بخشش
لک روپیہ بپایۂ امتحان رسید ہر چند انسان سعی نماید آنچہ در قسمت
بود بیابد **لمصنفہ**

آدمی سعی گر کند ہمہ عمر	نبرد ذرہ ز قسمت بیش

حکایت

شاعری شیرین زبان خوش بیان بعلم و کمال آراستہ بدانش
و افضال پیراستہ مستغنی المزاج بود و بہ ثروت دیرینہ بسر اوقات
مینمودند تا بانزوا و گوشہ گیری آنچہ فراہم آوردہ تمام کرد عیالش
مکلف شدند کہ بدربار سلطنت مدار رفتہ شعری گفتہ برائے دفع الوقت
چیزے بدست آر و مارا از فاقہ برآر گفت تا دیوان مرتب نگردد و
تصنیف باتمام نرسد جائے نروم و التجا بدر کسی نبرم چندان

عیالش اصرار بر اصرار افزودند که ویرا راضی نمودند این شعر نوشته للمصنفہ

درِ تعجیل مکشا در امورات	قدم سنجیدہ نہ کز حب المغزد

بتجارتی داد بحجرۂ سوداگری که با علمی بود فرستاده لک روپیہ قیمت نهاد گماشتگانِ سوداگر گفتند تاجرِ مذکور در ولایتی بعیده می باشد و بجہتہ ہنگامہ آرائی افواجِ سلاطین آمدن نمی تواند لہٰذا اقتدار باین کار نیست بہ نزدِ زوجہ او می بریم تا بہ بینیم مرضی او چیست آن شعر را نزدِ زوجۂ سوداگر بردہ از راہِ قدردانی قبولِ لک روپیہ در صلہ عنایت نمودہ بخطِ جلی در حواشیِ ایوان بطورِ کتبہ ثبت فرمود ہرگاہ ہنگامہ آرائے فوجِ دریا موجِ سلاطین رفع شدہ سوداگر بشہر خود آمدہ متصلِ شہر نزول ساختہ بار انداختہ در دلِ خود مخمر گردانید کہ شب پنہان خود را بخانہ بایست رسانید و نیک و بد زمانہ بچشمِ خویش بے کم و بیش باید دید شبا ہنگام ترکِ لباس کردہ رو بخانہ آوردہ در بازو مردمان بخواب اندر و زوجہ اش با جوانی ہم بستر نائرۂ غضبش مشتعل گردید تیغ از پئے قتلِ شان کشید کہ نظرش

برکتہ افتادہ عنانِ غضب از دست دادہ متامل گردیدہ رسم تحمل ورزیدہ از جائیکہ آمدہ بود برگشت چون صبح دمید ہنگام شب گذشت بریدی بخانہ فرستادہ از آمدنِ خود آگاہی داد گماشتگان فرزند سوداگر را جہتہ استقبالِ پدر بردند و بشغف قدم بوسش شدند سوداگر استعجابی نمودہ کہ جوان دوشینہ ہمین بود از اصل و نسبتش استفسار فرمود کہ این پسر کیست و از کجاست گماشتگان گفتند فرزند ارجمندِ شماست از شادی ببالیدہ در پیرہن نگنجیدہ متوجہ خانہ گردیدہ و از زوجہ کیفیت کتبہ را پرسید زن عاقلہ حقیقت بیع و شری را بیان نمودہ شوہر زبان بتوصیف و تعریفش کشودہ در صلہ شاعر لک برلک افزود پس انسان را لازم است کہ قدم سنجیدہ نہد و تعجیل در امری نکند تا از نہالِ صبرِ تلخ بر شیرین خورد

لمصنفہ

ہر کہ تعجیل کند پیروِ شیطان گردد	آخر از فعلِ بدِ خویش پشیمان گردد

حکایت

مابین سلاطین آتشِ نزاع مشتعل گردیدہ کار بفوج کشی کشید از یکسو

آثارِ غلبگی ظاهر و هویدا. و از جانبِ دیگر اضطرار و تلواسه باهر و پیدا
سلطان را هیبتِ مخالفت در دل افتاده دل از دست داد اهالی
و اعالی باهم مشورت نموده که باید درین باب خیرخواهِ خداوند نعمتِ
خود بوده تدبیری کنیم که تسکینِ خاطرِ سلطان گردد و تا از وساوس و اندیشه
برهم جمعی گفتند ما را چه افتاد که استفسارِ احوال کنیم و حضرتش را پند و نصیحت
دهیم برخی بران رفتند که وقتِ سختی و درشتی، رو بنرمی نهادن
حاصلِ نمک حلالی بباد دادن است بعد از منازعه و مجادله
همگی بمسامعِ علیهٔ عالی رسانیده که ظاهر پای ثبات جهان پناه از فرطِ
خیال لغزیده است سلطان را همتی و جلادتی باید تا دران مقامات
که توهمات رو نماید بدستیاریِ عقل و پایداریِ حزم و عزم
دفعش کند و در میدانِ وسیع توهمات سمندِ اندیشه را جولان ندهد
مبادا دشمن پیش دستی کرده پای ثبات از جا برد مناسبِ
این حکایتی بخاطر رسید که سوداگری طی منازل و قطع مراحل میکرد
و در وادیِ خطرناکی مالش غارت گردید سیدِ زنگوله را قطاع
الطریق دران تیه فراموش کرده میمونان بردند از آنجا که شوقِ

میمون بلہو ولعب زیادہ بود ہر یک زنگولہ بدست گرفتہ جنبانیدہ از
زلازلِ زنگولہ در کوہ و دشت پیچید و شور و غوغاے عظیمی ظاہر
گردید ساکنانِ بلدہ واطراف خوفِ عظیمی در دلہاے شان راہ
نمودہ حیرت بر حیرتشان افزود ہمہ برین خیال کہ صحرا از فوجِ شیاطین
مالامال شدہ کہ روز و شب یک لخت آوازِ عجیب وغریب بگوش ہا
آمدہ سلطان را ازین ماجرا آگہی دادہ در پے دفعش افتاد ہر چند
سعی نمود واہتمامِ تمام فرمود ہیچ روے بہبودی نمود زنِ عاقلہ بدربارِ
سلطان رفتہ بحاجبان گفت اگر سلطان اجازت دہد بہ تدبیر دفعِ این
ماجرا شود معروضہ اش پسندِ خاطر افتادہ بہ دفعش حکم داد آن زن مبلغ
صد روپیہ نخودِ برشتہ خریدہ بسوے صحرا چون شیر مردان خرامیدہ
پاشید میمونان ببر چیدنِ نخود رو نہادہ زنگولہ از دستِ شان افتاد
زن ہمہ را جمع کردہ پیشِ سلطان آورد لہذا باید سلطان تو ہم
از شعبدۂ چرخ ننالد شاید کار از دستِ ادناے بدفعش بر آید
بفضل اللہ از تدبیرِ صائب ارکان دفع اعادی گردیدہ سلطان بفتح
و فیروزی در سریر کیوان مشیر سلطنت آرمید پس سلاطینِ ذوی الاقتدار

وخواقین والا تبار را واجب و لازم بود کہ ہمت و تدبیر و جلادت وجرات بوقتِ صعب از دست ندہند و پیروی خیال و توہمات نکنند تا بمقصدِ خود رسند لمصنفہ

پادشہ را جرات و تدبیرِ صائب لازم است	تا کہ زود آسان شود ہر مشکلش آید بپیش

حکایت

عقل و ثروت را نزاع افتادہ ہر یک نسبتِ تفوق بخود میداد چون قیل و قال بطول کشیدہ فہمایش ہیچیک نگردید روے بعدل آوردہ طلبِ انصاف کردند عدل گفت تا امتحان نہ سازم بانصاف نپردازم پس ہر یک را فرمود کہ جوہرِ خود اظہار باید نمود ثروت کہ دودِ نخوت در سر داشت، قدم پیش گذاشت کہ بہ بینید در طرفۃ العین طرفہ کاری نمایم او سے نابدرجۂ اعلے رسانم زارعی کہ قطعۂ جوار کاشتہ بود شب خوابیدہ صبح کہ چشم کشود دید خوشہہاے جوار مروارید گردید از کنار گیریِ عقل بے اختیار سیلابِ سرشک از دیدہ بارید کہ ہمہ حاصل سنگ شد باید نصیبۂ خود سنگ زد بنجارہ راہ گذر بود بزاریش رحم نمودہ پرسید سببِ گریہ چیست گفت خوشہ ہا بجاے

دانۂ جوار مملو از سنگ گردیده الحال عیال و اطفال را امید زیست
نیست چه ایشان بخورند و چه اہل سرکار برند فی الفور عقل بر سر
بنجاره دویده جوار را بصد منت بر قیمت که مالک درخواست کرد خرید
زارع از یافتنِ قدرے زر خوش وقت گردیده خود را بخانه رسانید
بنجاره بیچاره خوشہاے جوار که پُر از مروارید بود در جوال ہا کرده
پُر نمود چون ثروت دید که عقل کارِ خود نمود کناره گیر شده صبح که بنجاره
درِ جوال کشود دید جز جوار ہیچ نبود در تجسسِ زارع بر آمده بمعاونتِ
عقل دریافتش شده که ثروت در نصیبۂ زارع است از وے
سوال نمود که براے اخراجاتِ اہل و عیال ہیچ اقبال نوکری خواہی
فرمود زارع این معنی را از مغتنمات شمرده قبولِ نوکریِ بنجاره کرد
ہمه جا بنجاره و زارع منزل بریده تا بشہری رسیدند خواست
چیزے جواہر نذرِ سلطان کند بدستِ زارع سرِ جوالی وا کرده چند
خوشه بر آورده در خوانہا چیده بدربار برد بنظرِ سلطان رسانید سلطان
از ملاحظۂ مروارید بسے مسرور گردید از بنجاره پرسید این قسم مروارید ہا
وصفِ سلطنت چندین ساله گاہے بنظر نرسیده مالکش کیست

بنجارہ گفت مالکِ این جواہر در خانہ می باشد سلطان باحضارش
حکم داد گفت وے از خیمہ خود ہیچ وقت برنمی آید سلطان گفت
اگر این چنین است خود قدم رنجہ می نمائیم و بخانہ اش می آئیم بنجارہ ہر قدر
خواست سلطان ازین ارادہ باز آید پیش رفت نشد نہایت
اندیشہ و متفکر گردیدہ کہ مالش یکجا خواہد رسید دہقان را کہ سلیقۂ
گفتگو نبود اگر سلطان چیزے پرسد چہ جواب دہد پیشتر از سلطان
افتان وخیزان خود را بدہقان رسانید پردہ کشیدہ ویرا در
عقب پردہ نشانیدہ تاکید بلیغ کرد کہ ہیچ سخن بزبان نیاور بجز
بہتر وقتی کہ سلطان بہ خیمہ رسید سرجوالِ دیگر کشودہ چند خوشۂ
مروارید باز بنذر گزرانید سلطان از فرحت بر خود ببالید و از
کیفیتِ پردہ پرسید بنجارہ بعرض رسانید کہ مالکِ ما گاہے قدم
بیرون نہ نہد و روے کسی نہ بیند سلطان استعجاب کردہ عازم شد
دخترِ خود بنکاحش آورد بے اختیار و بے استفسار بیرون پردہ
از دہقان پرسید کہ دخترِ خود بنکاحت آورم گفت بہتر شاہ را از
استقبالِ این معنی سروری شد و بنجارہ را اضطراری پدید آمد کہ این

دہقان ہیچ مدان معلوم نیست آخر نوبت بکجا رساند تن بہ تقدیر
در داده عرض نمود کہ مالک این بیچاره گرم و سرد زمانہ چشیده و
نیک و بد روزگار ندیده گاہے قدم بیرون نمیگذارد اگر چیزے
پرسیده ایم جز لفظ بہتر نمی داند کہ بزبان آرد سلطان را ازانجا کہ
خواہش بود معروضۂ ویرا اقبال نمود در پالکی پرده دار سوار کرده بخانہ
برده دختر خود را در حبالۂ اش آورده حوالہ وی فرمود دختر بادشاه
روے دہقان را دیده بر خود پیچید در غضب شده پیش سلطان
باستغاثہ آمد کہ ہمچنین کریہ منظر بدشمائل دیو پیکر کہ پایش زیاده
از نیم درع و رویش کم از تابہ نیست ہم صحبتم از چیست بادشاه
والا جاه فرمود ترا قدرش نیست ثروتی دارد کہ یک خوشۂ
جواہرش خراج مملکتی و سرمایۂ سلطنتی است ہمچنین یا نصد
جوال پیشکش داده ملکۂ آفاق وید کہ شاه را خاطر وے بسیار است
سر بطاعت نہاده دست بر قسمت خود زده خاموش شده تن
برضا در داد شبی کہ ہم خوابی تقرر یافتہ بر بالاخانہ طلبیده باوی ہم بستر
گردید دہقان را کہ گاہے این چنین صحبت ندیده از قسم

شیاطین متصور نمودہ ہر چند باوی کلمہ و کلام کرد بجز لفظ بہتر از زبان
بر نیاورد از آنجا کہ عقل کنارہ گیر بود از وحشت برخواستہ دختر
شاہ کہ از کشش نکش آن تنگ شدہ بود لمحہ غنودہ دہقان
وقت فرصت را غنیمت شمردہ در دریچۂ بالاخانہ را وا کردہ دستار
خود را حبل المتین گریز پاے ساختہ خود را آویخت زیر بالاخانہ کہ خندق
عمیق بود ہمین قدر باقی ماندہ کہ اجلش پیام دہد و از دست نادانی
بر ہر کہ عقل بشروت خندید کہ حال چہ میگوئی در حق دستگرفتہ خود
عمرش بپایان رسید اکنون خوشہ ہاے مروارید را طرۂ سر ساز د
وسیم و زر را بزیب و زینت بیاندازد و ثروت از گفتۂ خود نادم گردید
التجا نمود کہ رہائی این جز بدستیاری تو نخواہد بود فرمود کہ
کار نہم ببین دہقان را خیال آمد کہ عماری چنین بہشت آئین
و دلبر ماہ منظر پری پیکر قرین از کجا میسر آید پس این ثروت را از دست
دادن نشاید بدستاویزی ہمان دستار سر از دریچہ بر آوردہ دختر
شاہ را بیدار کردہ از غزلیاتِ رنگین و دوہرہ و کبت و دوہرۂ دلنشین
فریفتہ و شیفتہ خود ساختہ بمواصلت پرداختہ مہر از صندوقچہ برداشتہ

گوہر مراد برچید لمصنفہ

عقل برتر ز صد گہر باشد	ہمچو خرمہرہ سیم و زر باشد

حکایت

زنار دار غریب و بے سرمایہ بود زوجہ اش اصرار نمود کہ بملکی رفتہ
سرمایۂ بدست آورد بفراغت اوقات بسری بسر برد ارادہ سفر
کردہ بادیہ پیما گردیدہ تا در صحراے بر سر چاہی رسید خواست آب کشیدہ
بنوشد ہمین کہ دلو بچاہ انداختہ غوغاے غریبی بر آمدہ متحیر شدہ ایستاد
شیری غریو بر آوردہ کہ ازین مخمصہ مرا بر آر وقتی اعانتِ تو خواہم
کرد میمونی نیز فریاد کرد کہ من ہم مبتلاے ہمین بلا ہستم چارہ فرما کہ
گاہے ما حضر پیش تو خواہم آورد و ماری ہم آہِ سرد برکشید کہ درین
چاہ بیچارم بریسمانی مرا بر آرید کہ ہنگامِ صعوبت بفریاد خواہم رسید
و شخصے کہ غریقِ آبِ آن چاہ بود خروش نمود کہ من ہم جنسِ توام
لطفی کن کہ پیش از ہمہ ببالاے چاہ رسم و ازین بلیہ برہم کہ حینِ امتحان
ممتحن شوم شیر و میمون و مار بالاتفاق بیکبار غوغا کردند کہ ازین شخص
باید ترسید زنہار او را بالا نکشید و بچاپلوسی وے اعتماد نکنید

زناردار لمحہ تامل نمود کہ درین پیغولہ چہ غول خواہد بود کہ آوازہاے عجیب
می شنوم و چیزہاے غریب ملاحظہ می کنم با خود اندیشید کہ باید ہمہ
را بالا کشید احسان بہمگی کردہ رہانیدہ از ہمہ پرسید شما کہ وحوشید یکے
خوردہ دیگرے خواہد گزید و یکی بدی خواہد کرد و دیگرے خواہد درید پس
بقسم امان دہید جملہ الحاح و عجز نمودہ کہ اگرچہ وحوشیم اما بجاے
نیکی بدی در زمانہ نبودہ الا ازین شخص اطمینان ندارید و از قعر چاہش
بر نیارید یکایک را از چاہ برآوردہ آداب شکریہ کردہ شیر گفت کہ ہرگاہ
مزاج خواہد بطرف بیشہ کہ کنامِ من است قدم رنجہ کنید سر
بہ پیشکش آوردہ از اطاعت نخواہم پیچید میمون گفت دران
صحرا کہ ماواے دارم اگر تشریف آری ما حضری حاضر سازم مار منتری
آموخت کہ ہر وقت کارِ صعبی پیش آید این افسون بدمی مرا در نزدِ خود
بہ بینی و از امدادِ من رہائی یابی و آن مرد گفت اگر بکلبۂ من رونق
بخشی ضیافتِ معقولی نمایم و از عہدۂ احسانت برآیم زناردار بعد
انسداد قول و قرار را خود پیش گرفتہ برفت بہر شہر و دیاکہ رسید
از وارگونیِ بخت ثمرہ نچید با خود اندیشید کہ ازین زیستن مردن

بہتر باشد اوّل بنزد شیر باید رفت یا بخورد یا بنوازد افتان وخیزان
خودرا بہ بیشہ شیر رسانید شیر بجا پلوسی وانکشتار پوزہ بر قدمش
مالیدہ جواہر وطلا و نقرہ آلاتِ شاہزادہ کہ خوردہ بود از ایما و اشارہ بنذر
گذرانید ازہمانجا بجانبِ صحراے کہ میمون بود گذر نمود میوہ ہاے
درختانِ صحرائی را ما حضر کردہ بصد منت پیشکش آورد پس بخانۂ
آن مردِ معہود رفتہ شنید کہ زرگر است خوش وقت گردید کہ این طلا
و نقرہ و جواہر را باستصوابِ این دوستِ قدیمی و یارِ صمیمی برہم
شکستہ چیزے بخانہ رسانم و چیزے فروش سازم نظر باتحاد آن
ہمہ مال را بنظرِ زرگر رسانید زرگر از ملاحظہ اش برخود بپیچید گفت
لمحہ بنشین ماحضر براے تو آرم کہ یادگارِ زمانہ تا پایدار باشد بسرعت
تمام بدربارِ سلطنت مدار رفتہ کیفیتِ جواہر و سرانجامِ شاہزادہ را
بواقفانِ حضور گفت شاہ را آتشِ غضب مشتعل گردیدہ کہ شہزادہ
را ہمین بقتل رسانید حکم باحضارش کرد کہ اورا آوردہ بر سرِ دار
باید برد فی الفور جلادِ جلادت کیش دو دیدہ زنار دار را کشان کشان
بدربار رسانید چون شب بسر دست در آمدہ قضا در پردہ بود قصاص

بصبح کشید حکم صادر گردید که فردا در سردار بپاداش خواهد رسید
زنار دار را وحشت عظمی روے داد و دہشت و بیمے در دلش
افتاده افسون دمیده مار حاضر گردید حقیقت زرگر و دار را ظاہر
گردانید مار بر خود پیچیده زبان دراز نمود که ما ہمه بالاتفاق نگفتیم
ازین شخص در حذر باید بود که آفتِ جانت میگردد و بلاے ناگہانت
می شود آخر نشنیدی تا بسخن ما رسیدی حالا چاره ازین بہتر نیست
زوجهٔ سلطان را که شاه شیفته و فریفتهٔ اوست میگزم و از ہیچ افسون
افسون گران فرود نمی آیم و بر زبانش آمده اظہار می سازم که اگر فلان
زنار دار افسون دہد چاره شود شاه ترا خواہد طلبید باید بعرض رسانید
که قرار جان بخشیِ تو کند و احوالِ حال و ماضی را بیان نما تا بشنود
پس افسون بدمم که من فرود آیم فی الفور آنچه اظہار کرده بعمل آورد غوغاے
عظیم از محل سراے سلطان برپا شد و خروش و افغان برآمد سلطان
باحضارِ افسون گران فرمان داد ہزار ہا افسون گر فراہم
آمده افسو نہا دمیدند سودمند نیفتاد که زوجه شاه زبان کشوده
فرمود که فلان زنار دار را بیارید بمجرد دمیدنِ افسونِ وے چاره

من نخواہد گردید سلطان را جانِ تازہ در قالب آمد باحضارش حکم داد زناردار سرِ خود بآستانہ اش سودہ زبان بعجز کشاد اقرار جان بخشی خود گرفتہ قصۂ ماضی وحال باز گفت سلطان بجان منت قبول نمود بفرود آوردنِ زہر مار حکم فرمود ہمین کہ افسون دمید زوجۂ شاہ ہشیار گردید زناردار انعام ہا گرفتہ از درِ سلطان بسلامت رفت واز فسادِ بیجاے زرگر آتشِ غضبِ سلطانی افروختہ خرمنِ حیاتش بسوخت بقول اینکہ کہ کردہ کمیانت لمصنفہ

چو بدکرد است بد را بد سزادہ		بہ نیکان ثمرۂ نیکی جزا دہ

حکایت

تاجرے ہزار من آہن خریدہ بفروش نمی رسید چون عزمِ مسافرت داشت در خانۂ آشنا امانت گذاشت بعدِ مدتے کہ از سفر باز گردید آہن ہاے خود را طلبید آشنایش گفت کہ موشہا ہمہ آہن را خوردہ ہیچ بجا نماندہ تاجر در دلِ خود اندیشید کہ اگر تجسس کنم سودی نخواہد بخشید کشادہ پیشانی بپاسخ آمد کہ تصدقِ جان و مال ہرچہ شد شد بعدِ چندے دعوت آشنا نمود کہ شادیِ نورِ چشمیست

شریک بزمِ نشاط باید بود وے از آمدن معذرت خواستہ پسر
خویش فرستاد تاجر آمدنِ آن پسر را از مغتنمات شمردہ ضیافتش
کردہ رخصت بازگشتن نداو پدر چون دید پسرش باز نگردید بدروازۂ
سوداگر آمدہ فرزندِ خود را طلبید تاجر ساعتی آرے بلی کردہ گفت
در نماز ایستادم کہ موران کشان کشان ویرا بردند بعدِ ادائے
فریضہ ہر قدر در طلبش شتافتم اثرش نیافتم آن مرد چون این سخن
شنیدہ آہِ سرد از دلِ پُردرد کشید باستغاثہ بدربارِ سلطانی دوید
و کیفیت را بالعرض واقفانِ حضور رسانید کہ فریادرسی بیکسان نماد
دستگیری مظلومان فرما آتش غضبِ سلطانی مشتعل گردیدہ تاجر را
طلبیدہ خطاب و عتاب فرمود کہ این چہ تاویل بیجاست عذر
کشیدن موران را و انشگاف باید نمود تاجر عرض کرد کہ اگر امان جان
بخشی یا بم حکایتی یاد دارم بیان نمایم ارشاد شد اگرچہ استماع
نمودنِ عذر بر عذر شایان نباشد لکن لازمۂ عدالت اینست کہ
احوال ہر ضعیف و نحیف از اول تا آخر بسماعت آید تاجر کہ رخصت
عرض نمودن گرفت بادب گفت بادشاہی را طوطیِ شیرین زبان

خوش بیان بود که از بس میل بآن داشت لمحه از نظر خود دُور نمی فرمود
و بلولی پری پیکر ماه منظر چندان تعلقِ خاطر داشت که دقیقه
خاطر داریش از خاطرِ اقدس نمیگذاشت اکثر بخششِ بے پایان
باو مینمود و عطیاتِ وافر عنایت میفرمود طوطی بطرزِ نصیحت هر بار
بمسامعِ علیهٔ عالی میرسانید که ازین زرِ سیاه را بدهید زورِ بازوی
سلطنت خواهد گردید و اگر بعلما و فضلا و شعرا عنایت شود موجبِ
نیک نامی گردد و اگر براهِ خدا بصرف آید مورثِ مغفرت و حسنات
باشد این که رایگان لولی برد سودی بدین در دنیا و آخرت ندهد
اکثر سخنانِ طوطی پسندِ خاطرِ مشکل پسندِ والا گردیده در داد و دهش
بلولی اهمال ورزید لولی با خود خیال نمود که سلطان مرا میخواهد و چه قصور
در بخشش از چه باشد تفتیش کرده پے برد که طوطی خدعه بمیان آورده
شکسته خاطر گشته در دل گره بسته تا روزیکه سلطان در عینِ
سرور مختلط بود غمزهٔ بیگانه نمود سلطان بهزار جان فریفتهٔ وے گشته
فرمود که هرچه خواهی طلب نما عرض نمود از تصدقِ والا همه چیزها مهیاست
مگر شیرین سخنیِ طوطی مرا خوش می آید اگر بخشی عینِ عنایت باشد

بادشاہ طوطی را عنایت کردہ لولی فرحناک او را بخانہ آوردہ
پر و بالش برکندہ برائے ذبح کردنش بتجسس کارد بہر سو شتابان
شد طوطی زندگی را غنیمت یافتہ در درونِ مزبلہ شتافت لولی باز آمدہ
طوطی را ندیدہ گمان کرد زاغی او را بردہ کارش بہ تمام رسانید
شاد و خرم گردید چندی طوطی دران مزبلہ بسر بردہ فضلاتیکہ می افتاد
آذوقہ کردہ تا پر برآوردہ روزے قابو دیدہ بہ ہوا پرید معمول
لولی این بود کہ ہمیشہ بپرستش گاہ رفتہ پرستش مینمود روزے
بجہتی معاتبِ سلطان شدہ از بیم سطوتِ سلطانی بمعبدہ آمدہ مناجات
کرد کہ اگر سلطان مہربان شود فلان مبلغ نیاز خواہم آورد طوطی کہ در کمینِ
قصاص بود بطوریکہ از معبدگاہ آواز آید بیان نمود کہ اگر فردا صبح موے
سر را بتراشی و روی خود سیاہ کردہ بخر سوار شوی و در ہمہ شہر
گردیدہ باز آئی سلطان از کردہا ے ناکردنت درگذرد و باز
بصحبت خود سرفرازت کند لولی را حالتی پیدا شدہ بخانہ آمدہ
ہرچند ہمنشینان ممانعتش کردند سود مند نیفتادہ موے سر
تراشیدہ بخر سوار شدہ تشہیر شہر گردیدہ بخانہ باز رسید

مگر ہیچ اثرے از الطافِ سلطانی ندید باز بہ پرستش گاہ رفتہ
نالہ و شیون آغاز کردہ فریاد و فغان از دل برآورد طوطی آواز داد
کہ پرِ طوطی برکندی در مکافاتِ عمل موے سر تراشیدہ تشہیرِ شہر
گردیدی حکایتی کہ یاد داشتم عرض کردم ہمین طور قصہ من است
اگر آہنِ مرا موشہا خوردہ باشند پسر اورا ہم موران بردہ باشند
سلطان از مواخذہ پرسید کہ ہزار من آہنِ تاجر را موشان بمصرف
رسانیدہ گفت بلے حکایتِ امانتِ سوداگر را بتمامہ معروض داشتہ
بادشاہ بخندید کہ پسر ترا نیز موران کشیدہ لاجرم آن شخص نادم شدہ
بر سرِ انصاف آمد قرارِ اداے آہن نمودہ پسر خود را طلب فرمودہ
کہ گفتہ اند ہر کہ تخم کاشت وقتِ درو حاصلِ ہمان برداشت لمصنفہ

اے مرد بی بہ بردہ کہ آخر چہ می کنی — غافل ازین کہ گشتہ خود زود بدروی

حکایت

امیری خانہ سامانی داشت باخلقِ کریم آراستہ و بہ لطفِ
عمیم پیراستہ دلہاے وضیع و شریف را بجو درام کردہ عالمے را
بدامِ احسان آوردہ بتقریبِ شادی خواست ضیافتِ امیر نماید

وہمہ ندما و مصاحبان و ملازمانش را اکرام فرماید ملتمس پذیرا گردیده امیر
و ملازمانش بخانۂ خانہ سامان رونق بے اندازہ بخشیدہ بہ بزم سرور
ہریک بقاعدہ در جاے خود نشستہ مسرور و کامیاب گشتہ چون
نوبت ضیافت بداروغۂ فراش خانہ رسید فراشی در مجلس صدر نشین
گردید خانہ سامان نشستن اولی را برتر از اعلے نامناسب
دیدہ برخیزاند فراش کینۂ خانہ سامان در دل گرفتہ رفت روزی
امیر در خواب بود کہ فراش بجاروب کشی آمدہ باخود تکلم می نمود
کہ خداوند نعمت ما بخانہ سامان آنقدر اعتماد داشتہ کہ جمیع امور
خانہ را بوے واگذاشتہ و این نمکحرام از بے حمیتی دست انداز
بر محلات شدہ امیر از استماع این کلمات از جا بر آمد از جاے خود
برخاستہ پرسید چہ سخنان گفتنی فراش دیوانہ وار بیگانہ صفت
از خود گفت در خواب بودم نمیدانم چہ سخن نمودم امیر را استعجابی
رو یداد کہ تا در دل چیزے نباشد بزبان نخواہد آمد از خانہ سامان
بے جہت رنجیدہ در پے انتقامش افتادہ از آمد و رفت دربار
ممنوع گردید خانہ سامان بیچارہ بیگناہ تجسس کنان کہ در خدمت

خداوندِ نعمت قصوری و ناشکری نکرده‌ام که باین بلیه گرفتار شدم آخر بخاطرش آمد که
فراش فضولی کرده مرا بدام تقصیری آورده و یرا تملق و چاپلوسی زیاده از حد نمود عنایات
بی‌نهایات درباره‌اش فرمود و بدام احسان آورده اصلِ حقیقتِ
کدورت مزاج وهاج امیر دریافت کرده باز پرسید که بچه تقریب مزاجِ نازکش
از من رنجانیدی و دستِ من از ذیلِ داماتِ عاطفتش بریدی
گفت به سخنِ سهلی گفت تدبیر دفع این کدورت میدانی گفت بلی
در طرفة العین خانه سامان سرمایۀ عمری بخانه‌اش فرستاد تا قرار
برفعِ غبار کدورت از سجنجلِ خاطرِ اقدس داد فراش بطرزِ معهود روزی
جاروب کشیِ خوابگاه امیر مینمود زبان بواهیات کشود که عجب تماشائیست
خداوندِ نعمت ما در خلا رفته گذر میخورد امیر متحیر شده در دلِ خود تصدیق
نمود که گاهی در جای ضرور گذر نخورده‌ام این فراش واهیات
تراش مجهول و تراژخا بود فوراً از خوابگاه برخاسته پرسید که چه
گفتی گفت هیچ در خواب بودم پس امیر را اعتمادی بخانه سامان بیشتر
بهم رسیده و یرا طلبیده معذرت کرده بکارِ خود سرفراز گردانید
لهذا اهلِ خدمت را می باید که از بد بین و کینه ور احتراز نماید و خداوند

نعمت را لازم بود کہ بسخنانِ ادانی بے تحقیق در پے انتقام نیفتد
چنانچہ بکینہ ادنی فراش کہ آزردہ دل بود خانہ خانہ سامان را بباد داد۔

لمصنفہٗ

گوش برگفتۂ بیہودۂ غماز منہ | کوزبدخوئیِ خود خانہ براندازبود

حکایت

زاغی درباغی آشیانہ بدرختی نہادہ ماری درآنجامی بود ہربیضہ
کہ میگذاشت بباد میداد زاغ از جورِ مار بجان آمدہ ہرچند
تدبیرِ وفعش کردہ سودی نداد جفتش خواست بدرختِ دیگر آشیان
نہد زاغ بجلاے وطن راضی نشد از درماندگی شکایتِ زاغ نزد
طوطی برد حکایتِ جورِ مار کرد طوطی گفت مرا نقلی بیاد آمد کہ بوتیماری
راساحل تالابچہ مسکن شدہ ہرماہی کہ آمدہ چشم پوشیدہ صید کردہ
می کشاد ماہیان را از جفایش خوفی دردل افتاد باہم مشاور شدند
کہ ازدستِ بوتیمار برہند سرطان کہ شریکِ مشورت بود بکنار
عبور نمود از بوتیمار پرسید چرا از سستی چشم می پوشی مگر المی تو رسیدہ
بوتیمار کہ ضمیرش پُر از فتنہ و فساد بود بغمخواری تمام اظہار نمود کہ از

انقلابِ زمانۂ بوقلمونی ماہی گیری تہیہ نمودہ دام بزرگی در دریا بگسترد و
ہمہ ماہیان را بدام آورد چرا متفکر نباشم یکے آنکہ ہمہ ماہیان گرفتار
می شوند دویم آذوقۂ من تمام میگنند در شش و پنج حیرت ماندم کہ چہ
چارہ و تدبیر سازم ماہیان از استماع این سخنان مشوش خاطر
گردیدہ تدبیر از بدخواہِ خود پرسیدند گفت از دستِ منِ بیچارہ چہ میشود
این قدر قدرت ندارم کہ بار ہمہ ہا بر دوش گذارم مگر اینکہ تالابے
قریب است یک یک را از دوش بمنزلِ مقصود میرسانم ماہیان
آفت زدہ ہمگی بگفتۂ بدخواہ در دہنِ اجل شدہ بقلزم شکم بوتیمار
افتادند کہ نوبت بہ سرطان رسید آنرا ہم خواست بکوچہ کہ ماہیان
رفتہ اند برد فہمیدہ از خوابِ غفلت بیدار گردیدہ پرسید مرا چرا در ورطۂ
ہلاکت آوردۂ گفت چون دشمن بودم دوست شدم و با تو خلطہ
و آمیزش پیدا کردم میخواہم ترا فرو برم تا بمقام یگانگت رسم سرطان
کہ جائے دم زدن ندیدہ از نیش ہائے خود گلویش بریدہ سرِ
دشمن بستان نیش کردہ بباقیِ ماہیان رسانید طوطی ہرگاہ قصہ بوتیمار
اظہار کرد زاغ بصد الحاح بمعرضِ بیان آورد کہ چون عقلی نیست

کہ ازو کارِ خود برآرم چشم داشت رہنماے دفعِ دشمن از تو دارم گفت درخانۂ بادشاہی رفتہ جواہر گران بہاے برگرفتہ در جاے مار انداز و باین تدبیر کارش بساز زاغ بگفتۂ طوطی عمل کردہ لشکریانِ سلطان بطلبِ جواہر در جاے مار شدہ جواہر بدست آوردہ مار باین تدبیر اجلش در رسیدہ سرش کوبیدہ گردید پس از نیکی نیکی برآید جزاے شر شر باشد لمصنفہ

آلِ خیر آخر خیر باشد		ز تدبیری سرِ دشمن تراشد

حکایت

فقیر مرائی بود بہر در گدائی نمودہ مالی بدست آوردہ در رو مال خاکستر آلودے کردہ عزیز تر از جان میداشت و گاہے جدا از خود نمی گذاشت دزدے در پیش افتادہ زبان بہ ارادۂ ارادت کشادہ کہ ہمچو تو پیری ندیدہ و مانند تو قطبی نشنیدہ ام ہرچند فقیر انکار نمود دزد اصرار و الحاحش افزود آخر التماسش قبول فرمودہ بہ بہانۂ ارادت شب و روز ہمراہش می بود تا روزے عرض کرد کہ مدتی ہست از خدمت جانِ تازہ یافتہ ام میخواہم الحال اگر

درخانہ دارم تو اصنعت کنم فقیر انکار ورزید اصرارش بجاے نرسید
بارادۂ مہمانی درخانۂ مرید مسافر گردیدہ باہم از آبادانی برآمدہ بادیہ پیما
شدند مرید ہرقدر خواست دست انداز شود دست نیافت کہ
فقیر را دربین راہ احتیاج افتادہ بگوشۂ دور شتافت از آن طرف
غائب شدنِ پیر از نظر و ازین سو بردنِ مرید ہمیان را بار و بالِ خاکستر
آلودہ پُراز زر فقیر تا بر سرِ قدم نشستہ چشم کشادہ تماشاے لاطائل
اُفتاد دید دو گوسفندِ صحراے باہم می جنگیدند خون از شاخ ہر دو روان
گردیدہ خرگوشی آمدہ می لیسید با خود اندیشید کہ این خرگوش بیہودہ
ترسِ جان نمودہ مفت براے جزئی آذوقہ جان می دہد چہ کند از طمع
دیدہ سبے بصارت میشود درہمین گفتگو بود کہ صدمۂ شاخِ گوسفندان
بخرگوش رسیدہ مغزش پاش پاش گردید فقیر متالم بمقامی کہ ہمیانچہ
گذاشتہ بود مراجعت نمود دید ہیچ نیست دستِ تغابن بر سر زدن
گرفتہ بجا ہی رفت و از تحیر مدہوشی راہِ خانۂ خود فراموش کردہ
رو بشہری آورد چون وقتِ شب رسیدہ مہمانِ سوداگری گردیدہ سوداگر
آمدنِ فقیر را از مغتنمات شمردہ بزوجۂ خود تاکید اکید کرد کہ براے

میزبانی فقیر چیزے از بازار خریده می آرم تو تا آمدنِ من پاسداریش
میکن خاطرش از غفلت مسکن این بگفت واز خانه بیرون رفت
که زن حجامی آمده پیامی برائے زنِ سوداگر که فاحشه بود آورده که
مشتاقِ جمالِ بیمثالت رایاد کرده دیدهٔ انتظار براه است که زود
بروے وضیا بخشِ چشمش شوی از استماع این خبر پاے و سر
خودرا بزیور آراسته و پیراسته قدم از خانه بیرون نهاده بسرعت
تمام تر روان گردید که سوداگر دوچار شده مویش گرفته کشان بخانه
رسانید بعد از زدوکوب بسیار دستش بچوبِ ستونی بسته خودکه
نشه خورده بود خوابید که باز زنِ حجام پیام آشنایش آورد
که مشتاق است وبے تو زندگی بروے شاق وے بازنِ
حجام گفت که هرچه باداباد دلِ عاشقِ مضطرِ خود لمحه تسکین کنم اگر تو
درجاے من دست خود بربندی زود بروم زنِ حجام اورا رها نموده
دست خود بچوبِ ستون بسته درجایش ایستاده بود بعدِ ساعتی
سوداگر هشیار شده زبان بعتاب کشود که آنچه می شنیدم بچشم خود دیدم
حال هم از کرده ناکرد نیت میگذرم بشرطِ اینکه احتیاط داری

آینده قدم از خانه بیرون نگذاری زنِ حجام اندیشید که اگر بپاسخ
آیم بسزا خواهم رسید خاموش گردیده سوداگر متغیر شده که هنوز این
از غرور نیامده برخاسته بینیش برید و باز خوابید زنِ سوداگر بخانه
باز آمده از زنِ حجام حقیقتِ احوال پرسید وے بینی بریده را
بنذر گذرانیده در دم رہائیش داده بدستِ خود چوب بستہ۔
بجایش ایستاد بعد لمحہ آغازِ طلوعِ نیرِ جہانتاب گردیده صبح دمید
زنِ سوداگر بغوغاے تمام خروشید که یا الٰہی داننده و بیننده
اگر خطاے از من صادر نگردیده شوہرم بینی مرا بریده زده بشود که
بیگناہیِ من ظاہر گردد شوہر ہمین که برخاسته بینی بر رویش
دیده منفعل گردید جبین بر قدمش مالیده معذرت نموده زبان بعفوِ
تقصیرِ خود کشود زنِ حجام با بینی بریده در تفکر افتاد که جواب
شوہرِ خود چه خواہم داد در آن اثنا شوہرش از خواب بیدار گردیده استره
طلبیده آن زن استره به پیشش پرانید حجام متغیر شده استره را
به نزدشے افگنده آن زن بہانه جوے خروشید که ناحق بینیم
برید ہر چند حجام خواست از معذرت دم در کشد نکشید گریبان خود را

در دربارِ سلطانی رسانید زبان بشکوۂ شوہر کشاد سلطان باحضار حجام
فرمان داد ملازمان دویده حجام را کشان کشان براے قصاص
کشیدند فقیر از دُور دیده فغان برکشید کہ لمحۂ تامل کنید از سلطان
سوالی دارم دوان بنزدِ شاه رفتہ احوالِ شبینہ بگفت استعجاب
نموده حکم بقصاص ہر دو زن فرموده بپاداشِ عملہاے خود رسانید

لمصنفه

آنکه از مکر مال را اندوخت	درد بر سر رسیده جانش سوخت
چون زنان بہرِ خود بدی کردند	دست بر دست ثمره اش بردند

حکایت

سپشی در بسترِ فقیرے بود بغربت بسر اوقات مینمود سرخکی
در آنجا خواست جا گیرد سپشش مانع آمده زبان بجواب کشود کہ من
بجاے خود ہرگز جا بتو نخواہم داد سرخک عجز و الحاح نمود کہ من در
سایۂ تو خواہم آسود گفت کارِ خرد مند نبود در خانۂ خود غیری را دخل
دہد مگر از جان دست بردار شود سرخک بتملقِ زیاده از زیاد پیش
آمد تا در دلِ وے شوقِ مصاحبتش افتاده قبول کرد کہ انچه

مقدر است خواہد شد سرخک را تا بہ بستر جاے داد از بس گرسنہ
بود رگِ بازوے فقیر را بہ نیشتر نیش کشاد فقیر بجستجوے گزندہ
برآمد کہ سرخک بچالاکی از بستر بدر شد و سپش کہ غافل بود گرفتار
گردیدہ از پشتِ ناخنِ انتقام بپاداش رسید آنکہ در فریب و مکری
آید جان خود را ندروے نماید لمصنفہ

ہرکہ در دام دیگرے افتاد		رایگان جانِ خویشتن را داد

حکایت

گرگی در صحرا گرسنہ شد تجسس طعمہ از غفلت بشہر آمد سگان
در پیش افتادہ سر در تفایش نہادند گرگِ صحرائی حواس باختہ
ہر سُو مید وید تا در خم صباغی افتادہ رنگین گردید از خم بیرون رفتہ راہِ
صحرا پیش گرفت جانورانِ صحرائی از ہیبتش ترسیدہ ہمگی از
پیشش گریزان گردیدند گرگ زبان کشودہ استمالتِ جانوران نمود
کہ از من مترسید و اطاعتِ من قبول کنید وحوش امانِ جان
یافتہ بخدمت شتافتند گرگ در زمرۂ جانوران گرگانی کہ فراہم
آوردہ بودند بر انداز اندیشۂ اینکہ پیشِ اینہا کہ ہم قوم اندراز م در پردہ

نخواہد ماند پس در سیایۂ شیر و پلنگ و یوزو دیگر درندگان تنہا
گردید روزے گرگان از دُور خروشیدند او را نیز حالتِ اصلی
بران داشت کہ خروشید جانورانِ درندہ ہمگی نادم کہ عجب کارے
کردیم سر باطاعتِ گرگی درآوردیم شیر کہ اورا بے زور دید سیلی
بر سرش زدہ مغزش پاش پاش گردید ہر کہ با نیت زور بازوے
خود شکستہ تنہا ماند از دستِ زور آوران بجان آید لمصنّفہ

زور بازو ہر کہ دارد رستم است	ور بماند بیکس از زالی کم است

حکایت

تاجرے ہمیشہ مسافر بود چندین قطار شتر حمل و نقلِ بارش
مینمود روزے دربینِ راہ شتری واماند تاجر چارہ اش ندیدہ
طمع ازو برید بارش سر بارِ دیگر شتران کردہ بجانبِ منزل براند روزی
شیر دران نواحی شتر را دید از ہیبتش کہ ہرگز ندیدہ بود
متعجب گردید از پلنگ و گرگ و زاغ کہ رفقا بودند نامش پرسید
زاغ گفت من دیدہ ام و اکثر در شہر بر کوہانِ شتر نشستہ پر می افشانم
مش این و شتر ہمین شیر گفت اورا در خیل ما شامل کنید

زاغ بر سرِ شتر پریده بمسامعش رسانید که سلطانِ ما اراده
دارد ترا در سر رشتهٔ رفقا گزارد شتر زبان بعذر کشاد که نصیحتِ
بزرگانِ خود مرا آمده بیاد که گفته اند اعتماد بچار چیز نشاید یکے جانوری
که با چنگال باشد دوم مردے که سلاح دارد سیم همراهیِ زنان چارم
مصاحبتِ سلطان زاغ التماسِ شتر بشیر رسانید شیر گفت
همراهیِ زن که متعذر باقی از سه چیز دیگر امان دادم او را خاطر جمع
گردانید شتر امان یافته بخدمتِ شیر شتافت چند روزے بهمین
نهج اوقات بسری می نمود که روزے شیر را با فیل مجادله بود بعد
از حمله هاے بسیار فیل از پا در آمد و شیر مجروح شد رفقا بزورِ
بازوے وے آفرین ها کردند و پس وا ماندهٔ شکار را خوردند شیر
که از صدمهٔ دندانِ فیل طاقتِ شکار کردن نداشت رفقا را چند روزے
گرسنه گذاشت همراهیانِ شیر از گرسنگی بے طاقت بودند
به نزدِ وے آمده استفسارِ خیریتِ احوالش نمودند که ما نمک پروردهٔ
خوانِ احسانیم چه شود طعمه بهم رسد تا زنده مانیم شیر گفت چندان ناتوانم که صید کردن
نتوانم وقتِ یاریِ یاران و هنگامِ دوستیِ دوستان است

هر قدر رفقایش بچهار جانب شتافتند هیچ صیدی نیافتند
ازان که شکارے بدست نمودند زبان بمعذرت کشودند که از
سطوتِ سلطان آثارِ جانداری که همین شتر در اطرافِ بیابان نیست
شیر بغضب از جاے برجست که شرطِ امان این نباشد که هر که در
پناه آید با وی همین سلوک باید رفقا مایوس شده فراهم
آمده باهم مشورت نمودند که تدبیر چیست وسواے شتر طعمهٔ که دست
و دهان باشد نیست زاغ گفت قصهٔ برادرِ بزرگ خود یاد دارم
که ملازم سلطان بود و وا مانده اوراصرف مینمود تفصیلش اینکه
نجاری بصحرا در آمد سلطان باو دوچارش شد نجار ترسید که عمر
بپایان رسید نان وکباب بمصالحی که همراه داشت روبروے
شیر از دور گذاشت شیر آمد نان وکباب را بخورد و بسیار
توصیف ذائقه اش کرد که با تو آشتی نمودم و جان بخشیِ تو فرمودم
بشرطِ اینکه هر روز این آذوقه آورده باشی گفت بدیده منت از انجا
رهائی یافته بخانه شتافت و چون مردِ ساده لوح بود همواره بهمان
نهج ضیافتِ شیری نمود شیر دست از شکار برداشته شیوهٔ صید

کردن گذاشت رفقایش دو سه روزی بے آذوقہ بسر بردہ آخر
تجسس کردہ بہ نزدِ شیر آمدہ زبان بہ تمنا کشودہ استفسار نمودند
کہ مدتی است از تصدقِ فرقِ مبارک چیزے آذوقہ نرسید شیر
گفت از غیب چیزے میرسد باز تجسس برائے چہ و این ہمہ تگ
و دو برائے کہ گفتند ما کہ نمک پروردہ خوانِ احسانِ سلطانیم از آن
طعمہ کہ صرفِ شاہ می شود داشتن بما رسد شیر رفقا ہمراہ گرفتہ بجائے
کہ سنجار کباب و نان می آورد رفت سنجار تا شیر را با رفقایش دید
در دل اندیشید کہ الحال وقت در رسید ترسان ترسان کباب و
نان بہ نذرِ شیر گذرانید برادرم زبان بطعن کشود و شیر را سرزنش
ہا نمود کہ سلطان کجا بدستِ دیگران نگرد و اندوختہ غیرے خورد شیر
را حال دگرگون گردید پنجہ بر سرش زد کہ مغزش از ہم پاشید
از این تدبیر در روزیِ ہمہ وا شد و آذوقہ بدست آمد پس باید چنین
تدبیر کرد و مزاجِ سلطان را بر سر خوردنِ شتر آورد گفتند برادرِ بزرگ
تو آن تدبیر نمود ترا ہم در پئے این تدبیر باید بود گفت کارِ من بنگرید و
تدبیرم بہ بینید در خدمتِ شیر التماس نمود اگر شتر بجان نثاری

راضی خواہد بود چہ جاے اندیشہ وکدام بدعہدی وبدقولی است شیر
گفت اگر شتر خود این عرض بکند مضائقہ نبود زاغ بارفقا
تمہید کردہ روبخدمتِ شیر آورد وزبان بہ ثنا کشادہ کہ مدتی از تصدقِ
فرقِ مبارک بسر بردہ ایم الحال کہ حالتِ سلطان را چنین مشاہدہ
میکنیم دل میخواہد خود را نثار گردانیم پلنگ گفت گوشت تو مردار
بود خداوندِ نعمت را نسزد واگر ہم بکار آید ازین قلیل چہ بر آید
جانِ خود را نثار میکنم گرگ گفت گوشتِ تو غلیظ وبدبوست
سلطان را روا نیست وجودِ من از براے چیست من جان نثار
کنم وتصدق آقاے خود شوم زاغ وپلنگ گفتند گوشتِ تو ہم
طعمی ندارد سلطان را غذاے خوشگوار باید اشتر دید کہ نوبتِ
یاران بسر رسید باخود قرار داد من ہم ازین تمہید رہائی یابم چون ملازم
شدہ ام لازم افتاد فی الفور آن اجل رسیدہ گردن کشیدہ
بعرض رسانید کہ میخواہم جانِ خود نثار سازم زاغ گفت
آفرین چہ قدر صادق الاعتقادی کہ جان را در قدمِ آقاے خود دادی
روبہ شیر نمود کہ الحال چہ باقی ماندہ دیگر بدعہدی نخواہد بود شیر

اشارہ بہ پلنگ کردہ کارش باتمام رسانید دو روزے غذائے سلطان و یارانش گردید۔ لمصنفہ

گرچہ سلطان نیک خو باشد	از رفیقانِ بد حذر باید

حکایت

بومے بہواے خدمتِ سیمرغ بیتاب او از صحبتش در اجتناب بوم گفت میخواہم از خدمتت استفادہ حاصل کنم و بہرہ مند شوم و فیضے برم چون بزرگان کو چکان را ہوا زند و شاہان رعایا را پرورش سازند سیمرغ را بحالش رحم آمدہ التماس قبول شد چندے بخدمت بہرہ مند بود تا رخصتِ خانہ گرفتہ التماس نمود کہ در خدمتِ سراسر سعادت فوائد بسیار دیدم و بمرادِ خود رسیدم از ہم جلیسی تو نام آور گردیدم میخواہم وقتِ فرصت گاہے از راہِ کرم بخانۂ احقر قدم رنجہ فرمائی کہ آبرو و عزتم بیفزائی سیمرغ قبول کردہ نوید آمدن خود داد اتفاقاً بعدِ تمادیِ ایام سیمرغ را اتفاقِ سیر افتاد بجائے کہ بوم نشانِ خانۂ خود دادہ بود قدم رنجہ نمود بوم از مقدمش سر افتخار باوج سودہ تکلیفِ ضیافتِ دو سہ روز نمود کار روائی وقت

شب زیرِ درختے کہ آشیانۂ بوم بود بار فرود آوردند و صبح تہیۂ مسافرت کردند بوم از بدخصالی آوازے بر آورد اہلِ کاروان آوازِ شومش را شگونِ بد شمرده آن روز را مقام نمودند و برائے دست آوردنِ طعمہ بہرِ میزبانی سیمرغ از آشیان پر فشاند و سیمرغ ہمانجا بماند چون تحفہ بہم نہ رسید از خفت باز آمدن در خانہ نکاہل ورزید صبح کہ اہلِ کاروان از انجا روان بودند خیال نمودند دیروز ازہمین درخت آوازِ شومِ بوم آمد مبادا باز گوش زد گردد تیری بچلۂ کمان نہادہ بر بالائے درخت انداختہ سینۂ سیمرغ را ہدف ساختند سیمرغ کہ جلیسِ سفلہ گردیدہ کارش باتمام رسید۔ للمصنفہ

صحبتِ سفلہ خود ضرر دارد		روزے از طورِ بد بیازارد

حکایت

سیمرغ چند بساحلِ دریاچہ بودند از تابشِ آفتابِ تموز ارادۂ سائیۂ سرحد نمودند سرطان گفت ہر کجا روید مرا نیز ہمراہ برید تا محروم از خدمتِ دوستانِ قدیم نمانم کہ بموسمِ تابستان درین ریگستان نتوان زیست گفتند ما بہ ہوا می پریم ترا چگونہ بریم گفت حکمتی

عرض مینمائیم که همراه بیائیم هردو سر چوبی را بمنقار بگیرید من وسطش
رابدهان می گیرم پرواز کنید و همراه خود بمنزل رسانید گفتند بشرطیکه
گوش بسخنِ کسے ندهی و تکلم نکنی همچنان کرده چوب رابمنقار برداشته
در هوا پریدند تا بشهری رسیدند مردمانِ شهر هرسو بتماشا زبان بقهقهه
کشادند تعجب کنان سرطان و چوب و پرندگان را نشان بیکدیگر
می دادند سرطان پند فراموش کرده از کیفیتِ غوغاے شهریان پرسید
فی الفور از سر واژگون بر زمین افتاده ریزه ریزه گردید لمصنفه

گوش بر پند هر آنکس ننهد	حاصلِ زندگی از دست دهد

حکایت

سه ماهیِ بزرگ در دریاچه بودند فصل تابستان رسید
و آبِ دریاچه رو بکمی آورد گفتند باید پیش از وقت فکرے
کرد ماهیِ وسطی گفت آنچه شدنی است میشود اکنون تدبیر چه ضرور
بود ماهی سیمین گفت الحال که آب تمام نه گردیده آینده را که دیده ماهیِ
بزرگ جواب داد که این بے پرواهی شرطِ عقل نیست بقولِ
شخصے مصرع مرد آخربین مبارک بنده ایست ۔

باقی مختار ید خواہید در تدبیرش بکوشید و خواہید غفلت ورزید
من از راہِ پیش بینی راہی میشوم و بدریاے بزرگی میروم از جائیکہ
آب جاری بود شنا نمودہ بچاہ عمیقی رسیدہ ایمن گردیدہ ہر گاہ گرمیِ
تابستان بدرجۂ انتہا رسید و آبِ دریاچہ خشک گردیدہ ماہی
گیری روبدریاچہ آوردہ اول ماہیِ دومی را ہمدست کردہ ماہی دید کہ
وقت در رسید اگرچہ تدبیر ماہیِ بزرگ بروقت بود از دست دادم
و گوش بہ پندش ننہادم حال ہم از تدبیر دست نشویم و راہِ سعی پویم
حبسِ دم نمودہ خود را مردہ انگاشت ماہی گیر وی را مردار پنداشتہ
از دست بساحل نہادہ در تجسسِ ماہیِ دیگر افتاد ماہی وقت را
غنیمت شمردہ افتان و خیزان جان بسلامت برد خود را در چاہی
انداخت ماہی سوم کہ بے عقلِ محض بود قدرِ وقت را نشناخت
اجلش در رسیدہ بدامِ بلا گرفتار گردید۔ لمصنفہ۔

وقت از دست رفتہ باز آید	غافلی این چنین نمی شاید

حکایت

بادشاہے را وزیرِ بزرگ بود مدارِ مہامِ امورِ ریاست بقبضۂ

اقتدارش گذاشتہ کہ باغیان بر سرِ شورش آمدہ سرِ فساد برداشتند
برائے سرکوبیِ آنہا با فوجِ عظیم مامور گردید بسرعت تمام عنان
عزیمت بجانبِ ایشان منعطف گردانید درآن اثنا فقیرِ مزوّر ذوفنون
فتنہ انگیزی قدم در شہر نہادہ اشتہارِ کرامت خود داد کہ یکے را
فرزند می شود و دیگرے را دولت بدست می آید روز بروز شہرتش
می افزود تا بمسامعِ علیۂ سلطان رسیدہ وے را طلب نمودہ استفسار
حقیقت احوالش فرمود کہ کے آمدی و از کجا ئی گفت از غیب
سلطان را پسند افتاد در زمرۂ مصاحبان دخل داد وقتے پرسید کہ از
کرامات خود چیزے ظاہر کنید گفت لی مع اللہ وقتِ اظہارِ کرامت
بوقتِ خاص گذاشتہ شاہ را اشتیاق میداشت کہ روزے چشم ہائے
خود بگردانیدہ گفت مرا حالتے دست داد بنعمت خانہ برید کہ روح
از قالب بدر می شود و بہ بہشتِ برین میرود تا از بہشت مراجعت
نکنم و در اندرون حجرہ آواز ندہم کسی بسر وقت من نیاید و درِ حجرہ نکشاید
سلطان کہ از معتقدان بود ہمچنان نمود بعد یکپاس آواز دادہ در را
کشادہ فقیر برآمد و سلطان مستفسرِ احوالش شد گفت بسیرِ عالم

بالا روان گردیدم و ثنائے داد و دہشش تو بسیار شنیدم سلطان
خوش شدہ فقیر را بپایۂ اعلی رسانید نوبت بجائے رسید کہ از
مصاحبت فقیر دیگرے باریاب مجرائے نمیگردید تا بسخنانِ دیگر
چہ رسد و انتظامِ سلطنت کہ بوجہ بےخبریِ سلطان از حد گذشت
و کاروبارِ مملکت معطل گشت ارکان تبنگ آمدند و اعیان بیدل
شدند درین ضمن وزیر با تدبیر مظفر و منصور در رسیدہ اوضاع
را دگرگون دید ہیچکس نتوانست آمدن او را بعرضِ سلطان رسانید
وزیرِ عطارد دبیر با خود اندیشید کہ الحال جائے خود نماند و کسی عرضِ
احوال بسلطان نخواہد رسانید با فقیر از درِ چاپلوسی در آمد و باستصوابش
باریاب شد روزے سلطان از تصورِ تہور و شجاعتی کہ از دستِ وزیر
بظہور رسیدہ مباہی گردیدہ بدرویش گفت از کراماتِ خویش ہم بہرہ مند
گردان گفت سودائے ندارم کہ دست بدست دہم مگر وقتی کہ قسمت
دے یاوری دہد و وقت در رسد روزے وزیر ہم جلیس بود فقیر
اشارہ نمود کہ حالِ کرامت من بہ بیند مرا در حجرہ برید و در را مقفل
کنید نورانی میشوم و روحم از قالب بر آمدہ بہ عالمِ بالا میروم بیک

ساعت سیرِ ملکوت مینمایم وباز درین عالم می آیم وزیر با خود گفت
زہے خوش قسمتیِ من که فقیر براین اراده آمده مگر نصیبه ام یاور شده
اورا در حجره برده در را مقفل کرده بعرضِ سلطان رسانید که فقیر عجب
باکرامت است روحش منزه وجسمش پلید اگر حجره را آتش دهید
جسمِ پلید رفته روح منور میماند وفیضِ مصاحبتِ روح منور ما فوقِ جسم
می باشد سلطان را پسند افتاده حکم بآتش زدنِ حجره داد چون
سلطان دید روح منور عود نه کرد از وجه تعوق پرسید وزیر بعرض
رسانید که فقیر بس شیرین کلام بود شاید اجازتِ مراجعت از ساکنانِ
عالمِ بالا حاصل نمود لمصنفه

فکر بدبین بطور آن باید	تا که غفلت بچشم او آید

حکایت

کنجشکے آشیان بدرختے که برکنارِ بحر بود نمود وبیضه چند نهاد که
ہوا را انقلابی رو داد با جفتِ خود گفت که موسمِ بارش شد ودریا
بطغیانی آمد مبادا طوفان شود وبیضهارا آب برد کنجشکِ نر در جواب
آمد که ترا سودا شده کجا دریا وکجا درخت مقدورِ دریا چیست که

بیضه تا برد اگر آن چنان کند بسزاے خود رسد و آبش خشک شود
کنجشکِ ماده گفت مرا بگفتهٔ تو اعتماد نمی آید و خردمندان شاید
که هرگاه طاقت ندارد و باز شیوهٔ لاف زنی نگذارد وے گفت
تا حال قدرِ من ندانستی و معرفتِ توانائیم نتوانستی اگر دریا بر سر
بے اعتدالی آید و این بے ادبی نماید همه آب از منقارِ خود بر
میدارم بلکه قطرهٔ نگذارم کنجشکِ ماده گفت لاچار از غرورِ تو بیضها
را عدم انگاشتم و این کار به نیروی تو گذاشتم قضارا آب دریا
طغیان نموده بیضها را مع درخت در ربود کنجشک ماده از نیافتنِ بیضه
و درخت زبان بطعن کشاده کنجشکِ نر را سرزنشها داد وے
در غضب شده بر لبِ دریا آمد و از منقار به پیمودنِ آب مشغول گردیده
هیچ تاثیرے نه بخشید کنجشک ماده بر ویش خندید فریاد و فغان
بر آورد و همه هم قومِ خود را جمع کرده پرسید که تدبیر این چه باشد تا
تسکین دلِ سوخته گردد و این دود از دلم بدر رود همه بالاتفاق
گفتند که این سهل بود هر یک سنگ ریزه بمنقار گرفته در دریا اندازیم
تا خشک شود همچنان کردند آبے بروے کار نیاوردند هر ناتوانی

که با توانا ستیزد مثل گنجشک ماند که پیش دریا آبروے خود ریزد

لمصنفه

هر ضعیفی که با قوی پیچد	آب دانسته زهر را نوشد

حکایت

در رهگذار دو شخص باهم دوچار شدند و از نام یکدیگر استفسار کردند یکی گفت نیک سیرت و دیگر بد خصلت نیک سیرت فرمود میخواهم با تو رسم دوستی بورزم وے زبان کشود که هرگاه تو نام چنین داری پس افعالت چگونه خواهد بود بد خصلت گفت ایمن باش و حذر منما و در وقت امتحان فرما نیک سیرت گفت من از نیک سیرتی خود در نمیگذرم تو هرچه خواهی باش با تو دوستی میکنم هر دو برادر وار راهِ مسافرت پیش گرفته رفتند نیک سیرت در کناری براے طهارت شده مغاکی دیده ظرفی پر از گل مهر بنظرش آمد غنیمت شمرده برآورد و به بد خصلت آگاهی داد که الله تعالیٰ درِ دولت بروے ما کشاد اگرچه بهره نداری امّا از راهِ رفاقت باید حصّهٔ برابر برداری وے گفت از دولتِ تو برخوردار و از مهربانیِ تو شکرگزارم پس دفینه را برگرفته پیشتر

رفتند چون بہ نزدیک وطنِ خود رسیدند باہم مشاور گردیدند کہ
مناسبِ وقت اینست بقدرِ مایحتاج برداریم و زیادتیش در بیرون
پنہان بگذاریم عندالاحتیاج برآوردہ بمصرف آریم نیک سیرت
قبول کردہ ہر یک قدرے برداشتہ مابقی در زیرِ خاک امانت
گذاشتہ در شہر آمدہ بخانہاے خود شدند فی الفور بدخصلت
معاودت کردہ بر سرِ دفینہ رفتہ برآوردہ بمسکنِ خود برد بعدِ چندے با
نیک سیرت گفت الحال آنچہ حصہ بردہ بودیم تمام گشتہ بر سرِ دفینہ
بیرویم گفت چرا ہر دو بالاتفاق رفتہ تا آنجا ہر قدر زمین را کندو کوب
کردند پے بدفینہ نبردند بدخصلت ابرو گرہ ساختہ بخشونت پرداختہ
با نیک سیرت گفت این کارِ تو است مرا خبر نکردی و بے اطلاعِ
من دفینہ کندہ بخانۂ خود بردے ہمین شایان دوستی است
وے گفت از طرفِ من ہیچ قصور نیست بدخصلت نیک سیرت را
کشان کشان بدربارِ سلطان بردہ مستغاث گردید کہ داد خواہی من بکنید
سلطان استفسارِ احوال از ہر یک نمودہ متحیر بودہ بقسمیہ انفصال
فرمود بدخصلت عرض کرد کہ این دروغ گو است قسم خواہد خورد بہتر آنست

کہ فردا معتمدی از سرکار ہمراہ آمدہ تا بجاے دفینہ رویم و ہر دو مناجات
کنیم آوازِ غیب بتائید ہر کہ آید زر از دیگرے مطالبہ نماید سلطان
را پسند افتادہ حکم داد کہ فردا بجاے دفینہ روند و ہمین طور کنند
بدخصلت بخانہ آمدہ بہ پدر ملتجی شد کہ فردا در جوفِ فلان درخت
مجوف رو از نظرہا پنہان شو چون آواز بمناجات بشنوی بصدا
من آواز دہی کہ بدخصلت درست میگوید و راہِ صدق می پوید پدرش
گفت بارہا بتو نصیحت نمودم کہ ازین افعالِ شنیعہ باز آئی
گوش بر سخنانِ من ننہادہ میخواہی کہ دروغ را راست نمائی
ہر شخص را باید کہ شیوۂ راستی پیشہ نماید نہ بالعکس مصلحت
این نباشد کہ ظاہر اسودِ دنیاے خود دانستہ زیانِ آخرت
نماید بمثلِ بوتیمار کہ بہ مصلحت دید بہ نہادِ خانہ خود بباد داد پسر پرسید چگونہ
بود این کیفیت گفت بوتیماری از اذیتِ مارے تنگ دل گشتہ
در ساحلِ دریاے مہموم و مغموم نشستہ سرطان بسخنانِ چرب
و شیرین استفسارِ احوالش کرد بوتیمار واویلا کنان غمِ نہفتہ
خود بعرصۂ ظہور آورد سرطان دید کہ قاتلش درماندہ از وے

چارہ جو گردید مصلحتے کہ ظاہرا خیر خواہیِ او باشد باید داد کہ پسندش
افتد واز دستِ خود قاتلِ خود شدہ کارش با تمام رسد گفت اینقدر
مغموم مشو دو سہ ماہی گرفتہ پارہ پارہ نمودہ از خانۂ مار تا خانۂ راسو انداختہ
برو راسو بطمعِ ماہی آید و کار مار را تمام نماید بوتیمار شادان و فرحان
رو بخانہ آورد و ماہیان را پارہ پارہ کردہ در راہِ راسو انداخت
راسو بطمعِ ماہی تا بخانۂ مار رسیدہ کارش با تمام رسانید چون
چاشتہ خور شدہ بود روزِ دوم راسو بارادۂ خوردنِ ماہی راہِ خانۂ
مار پیمود در عرضِ راہ بخانۂ بوتیمار رسیدہ وے کہ از فکرِ دشمن
آسودہ در خوابِ غفلت بود گلویش بریدہ کارش با تمام رسانید
بد خصلت از نصائح پدر در غضب شد و گفت اگر تو سخن
مرا نشنوی بتو خواہم زد وے گفت خصلتِ تو بمثلِ میمون است
پرسید کہ چگونہ بودہ گفت میمونی چند در صحرا از شدتِ سرما لرزہ
نمودہ خواستند آتشی بدست آوردہ روشن کنند جستجو کردہ چند کرمِ شب
تاب را گمانِ آتش نمودہ در زیرِ پشتارۂ خارِ خشک نہادہ و پسِ پشتارہ
دو یدہ احساسِ گرمی میکردند طائرے بر سرِ آنہا پریدہ از نصیحت

و پند گفت این آتش نیست که خوشحالی می کنند میمون از سخن راست رنجیده بر سرش دویده بال و پرش برکنده پاره پاره کردند چنانچه من نصیحت میکنم از راہِ دوستی و تو اذیت میرسانی از فرطِ دشمنی

مصرع تن بتقدیر ہر چہ بادا باد ـ

بموجبِ گفتۂ بدخصلت رفتہ در جوفِ درخت پنہان گشت صبح کہ براے مناجات با معتمدِ سرکار آمدند و مدعی و مدعی علیہ مناجات کردند ہم آوازے از غیب آمد کہ بدخصلت راست میگوید سلطان بہ نیک سیرت گفت تو قابلِ مصادرہ گفت براے مصادرہ چیزے ندارم مگر راست میگویم دفینہ را از آنجا برآوردہ در زیرِ درخت پنہان کردم سلطان حکم داد کہ این را در زیرِ درخت برید و دفینہ را برآید چون نوبت بکندنِ درخت رسید بجاے دفینہ شیطانی از جوف درخت ظاہر گردید از چار طرف سنگسارش کردند گفت من شیطان نیستم پدر بدخصلتم کہ مرا تعلیمِ شیطنت نمودہ سلطان بقصاصِ بدخصلت حکم فرمود و نیک سیرت را ستود لمصنفہ

نیک را عاقبت ہمان نیک ست		بدبماند آنکہ خوے بد دارد

حکایت

دو شخص باهم دوست بودند بسببِ قلتِ معاش تهیهٔ سفر نمودند
در صحراے لق و دق سر نهاده دیدند از یاوریِ طالع لعل در راه
افتاده است برگرفته باهم گفتند که این لعلهاے بے بہا را اگر
علانیه خواهم داشت قطاع الطریق بما نخواهند گذاشت مصلحت
آنست از راهِ حلقوم فرو بریم و در صندوقچهٔ شکم پنهان کنیم شخصے
اجنبی از دور دیده شریکِ ایشان گردید که من درین صحرا بیکسم
برفاقتِ شماطیِ منازل میکنم ملحق بایشان گردیده رفته رفته بجاے
هم رسیدند که قطاع الطریق بر سرِ ایشان ریختند هرچند که کنج و کاو
کرده به چیزے جز پوشاکی بے ثمره گذاشتند که طائرے آواز بغنیمان
داد که غنیمت دارند زنهار نگذارید دزدان که از زبانِ مرغان
آگاه بودند باز هر سه را دستگیر نمودند و بارِ دیگر تجسس کرده چیزے
برنیاورده خواستند رها کنند که طائرے بانگ زد دزدان را احتمال
شد شاید در شکم ایشان چیزے پنهان بود باید از خنجر دریده تا آشکار
بشود پس خنجرِ کین کشیده بر سرِ هر سه دویدند مردِ اجنبی با خود گفت

من میخواستم شکمِ ہر دو را چاک کردہ این تمتع برم الابالعکس شدہ کہ
بہمراہی ایشان شکمِ من ہم چاک میشود پس افضل تر این بود کہ ہر دو را
ازین بلا بگزرانم و احسانی بجا آوردہ و نامعلوم کردہ آنہا را برہانم بدزدان
گفت این ہر دو عزیزِ من اند نمی خواہم روبروے من کشتہ شوند
شمارا کہ گمان آمد در شکمِ ایشان چیزے باشد اوّل ازین بیچارہ امتحان کنید
و مطلبِ خود برآرید دزدان کہ بے رحمِ محض بودند شکم وے را
چاک نمودند چیزے نیافتہ برگفتۂ طائر تف و لعن کردہ براہ خود رفتند
آن ہر دو نیز زندگی را مغتنم دانستہ بسرعت سریعہ راہ خود پیش گرفتہ
رفتہ وارد شہری شدند بخانۂ ساہوکارِ نادانی کہ دوستِ صمیم و آشناے
قدیم ایشان بود فرود آمدند و متاعِ نہانیِ خود را از جلاب برآوردہ تفویض
او کردند کہ تو دوستِ حقیقی و شفیقِ تحقیقی مائی می خواہیم بذریعۂ خود مالِ
ما فروش نمائی ساہوکارِ نادان ہم تصور نمود کہ این لعلِ بیش بہا را بہ
جز سلطان خریداری نخواہد بود پیشِ سلطان بردہ بملاحظہ اش آورد
سلطان دید کہ این لعل جز از سرکارِ پادشاہان بہم نخواہد رسید مبادا
دزدان بہدست کردہ درین دیار آوردہ باشند از ساہو پرسید

این مالِ کدام تاجر است واز کجا آمده وے ہراسان شده گفت
دو شخص راهگذر بمن داده که فروخته زر بیاور فی الفور ہر دو را طلبیده روے
شان زا دیده گمانے که کرده بود به یقین آورد حکم بقیدِ شان فرمود
دشمنِ دانا جان داده از بلا رها کرده و دوستِ نادان بقید آورد لمصنفه

صحبتِ نیک چو شیر است در آب	نه چو هیزم که همه نار شود

حکایت

طوطی را دو بچه بود یکے در دامِ دزدان آمد و دیگرے همدمِ
فقیرے شد اتفاقاً سلطان بسیرِ شکار سوار گشته سر بصحرا نهاده از
ملازمان دور افتاد بجاے دزدان رسید که بچهٔ طوطی غوغا نمود
بگیرید بگیرید سلطان فهمید جاے دزدان ست چابک بر اسپ زده
دوانید واز آنجا خود را بمنزلِ فقیر رسانید بچهٔ طوطی دید از دور آواز میداد
که خدا خانه ات آباد کند ما حضر نان و آب بحضور سلطان را استجاب
رو نموده از بچهٔ طوطی استفسار فرمود که این چه معامله خواهد بود هم قوم
تو آن سلوک کرد و تو این سلوک گفت ما هر دو از یک پدریم الا
از اثرِ صحبت است که ضدِ یکدیگریم لمصنفه۔

قولِ بزرگانست کہ خود گفتہ اند | صحبتِ ہمجنس اثر می کند

حکایت

فیلے مست بدرختے پیوستہ شاخہا یش درہم شکست آشیانۂ
کنجشکی معہ بچہایش پامال گردید کنجشک رنجیدہ در پے انتقام افتادہ
زبان باستغاثہ پیشِ جانوران کشاد گفتند فیل قوی و زورآور و ما ضعیفیم
چگونہ انتقام کشیم بعضے گفتند ہمت نگذارید و کار باہستگی برآید
زنبورِ عسل گفت اگرچہ من از ہمہ ضعیف ترم تدبیرے میکنم چشمِ فیل
رامی گزم طائرِ دراز منقاری بگفتار آمد کہ اگر زنبور چشمِ فیل را گزید
مضطر شد من بر سرش می پرم و از صدمۂ منقار تخمِ چشمش برمیکنم
غوک گفت ہرگاہ فیل نابینا گردیدہ از بے آبی کام و دہانش
خشکید من بچاہے آواز خواہم کشید کہ وے بتجسسِ آب آید
در چاہ افتد و کارش باتمام رسد بمثلِ آنکہ رشتہ اگرچہ زوری ندارد
چند نخ کہ بہم تابید فیل را از پا در آرد بموجبِ گفتارِ بکردار آوردند فیلِ
دمان را بچاہ افگندہ ہلاک کردند للمصنفہ

تدبیر مصلحت برآرد | اگر خواہشِ انتقام دارد

حکایت

صیادی دام و دانہ بنہاد طائران دیدۂ چشم طمع کشادہ ہمہ خواستند دانہ برچینند مرغی زیرک بانگ زد کہ باین دانۂ پُرفریب فریفتہ نباید شد چراکہ درین صحرا گاہے کاروانی روان نبود کہ دُلہ باقی ماندو کسے زراعت نمود کہ دانۂ خوشہا افتادہ باشد پس خردمند راشاید بطمعِ مثلِ زناردار ترکِ جان نماید پرسیدند این چگونہ بود گفت زناردارے با رفیقی مسافرت نمودہ برلب تالابچہ رسیدہ دید شیرے در وحل افتادہ از دُور عزیو برکشید کہ از کم طالعی درچنین بلا مبتلا شدہ و میدانم وقتِ رفتن آمدہ میخواہم این جواہر گرانمایہ کہ متمولان را کشتہ اندوختہ ام توشۂ آخرت کنم زناردار فرمود کہ تو درندۂ من چگونہ اعتماد بتو خواہم کرد گفت اکنون دمِ رفتن است فکرِ ثواب دارم نہ عذاب بقولِ شیخ سعدی قدس سرہ مصرع

بدوزد طمع دیدۂ ہوشمند

قدم پیش نہادہ رفیقش مانع شدہ اجازت نمیداد گوش بر سخنِ ناصحِ مشفق نمود زبان کشود کہ شیر را ماند جاے دم زدن چہ جاے

دیگرے کشتن این ندانست کہ خودرا بکامِ اجل مستعجل خواہد بود قدمی چند نرفت کہ گل ولای تاکمرش گرفت شیر خشنود گردیدہ پنجہ بر سرش رسانید سابا بفریب دانہ این چنین فریفتہ شوید طائران گفتند این منحوس زبان دراز یاوہ گو ہموارہ مارا از چنین کلمات گرسنہ میدارد ولطلب روزے مارا بسعی کردن نمی گزارد ہمگی بجانب دانہ خرامیدہ کہ صیاد درکمین بود دام را کشید بعد گرفتاری زبان بطعن یکدیگر کشادند وہمہ را سرزنشہا دادند کہ گوش بہ پندِ بزرگان ننہادیم بدامِ بلا افتادیم طائر ناصح کہ حال آنہا دید فریاد برکشید کہ اگرچہ وقتِ فرصت از دست شد اکنون ہرقدر در بال وپر زور دارید بہ پرید ودام از دستِ صیاد بہ برید ہمہ پرواز کردہ دام را درہوا بردہ ناصح کہ ہمراہِ دام در پرواز بود دام را در صحرا بخانۂ دوستِ صمیمِ خود موش فرود آوردہ احوالِ انکشاف کرد کہ برائے امتحان بدرِ تو آمدیم وبتہ ملتجی شدیم کہ دوست بوقتِ صعوبت بکار آید وہنگامِ سختی مدد نماید موش کہ دوستِ صادق بود بندان عقدہ کشائی آنہا نمود گوش بر پندِ بزرگان باید نہاد ودرِ امتحانِ دوستی بوقتِ صعوبت باید کشاد للمصنفہ

گوش بر پندِ بزرگان به نهید	تاکه از رنجِ صعوبت برہید

حکایت

راجۂ ہوسِ دنیا از سر برداشته در دل شوقِ محبتِ الٰہی داشت خواست فیضِ صحبتِ کاملان دریابد و از خدمتِ شان استفادہ نماید شہرۂ بزرگی در شہری بعید شنیدہ بخدمتش روان گردید که در بیابانی یک کہارِ پالکی بمرضِ اسہال ناتوان افتادہ جاسوسان بہ تجسسِ کہارِ دیگر بہر سو سر نہادند بزرگی را در زیرِ درختی منزل ساختہ بریاضت جسمِ خود گداختہ دست از دنیا شستہ بمراقبہ نشستہ بود دستگیر نمودہ بتصورِ کہار کردہ بزیرِ پالکی راجہ آوردند بزرگِ مذکور گاہے براہ راست قدم نہادہ بار بر دوش کج واکج رفتہ بروے افتاد راجہ برسرِ عتاب آمدہ چوبی برسرش زد فقیر آزار دوش را ہیچ بخیالش نرسیدہ پالکی بردوش می کشید و از ناتوانی ہر بار کج شدہ بزانو درمی آمد راجہ باز برسرِ عتاب شدہ چوبِ دیگر بہ پہلویش زد فقیر صبر کرد مگر لفظے بے اختیار بزبان آورد که این کتابِ غیب است جز حاصلِ اعمالِ خود ہیچ نیست این سخن در دلِ راجہ اثر نمودہ با خود اندیشید که این شخص

دوم مرتبه کتک خورده نرنجید مگر سخنی غریب بزبان آورد باید استفسار
احوالش کرد از پالکی برآمده با وی در تکلم شد که کیستی و از کدام
قومی و منزلت کجاست و پدر و مادرت کیست گفت من هیچم و قومیت
هیچ هیچ است و هیچ را منزل هیچ جا نبود و هر که پیدا کند و جان و دل
پدر مادری راست زود راجه بپایش افتاده سر در قدمش نهاد گفت
از من قصور شده بی جهت ترا رنجانیدم معاف فرما گفت قصور
شما نبود همه کرده ما بود از ماست که بر ماست مقصود تو چیست
و کرا میجوئی و چرا از شهر آواره راه صحرا می پوئی گفت در تجسس بزرگی
شتافتم ترا یافتم حالا کجا روم و کرا جویم از دنیا سیر گردیده پا دراز
کرده دست کشیده ام متمسک بعروة الوثقی شده چنگ بدامانت
زده محرومم مساز براه نمودن حقیقت بنواز که دنیا چیست و این آفت
از کیست گفت شوق این نبود که تو داری میخواهی بار خود بر دوش
دیگران گذاری آسوده در مکان متمکن لامکان که بوده گفت اگر این
قدر می یافتم در پی تو نمی شتافتم راهی نما که دل پروانه وار در سوز
گداز است و جان شعله سان در پرواز است گفت مطلوب کیست

ومطلبت چیست گفت مطلوبم ذوالجلال ومطلبم وصال گفت
دوئی ثابت نمودی کہ زبان بشکایت ازجدائی کشودی حباب دیدۂ
آب فراموشت گردیده و ہیزم پنداشتہ دست ازآتش برداشتہ
اگرازمروحۂ باد وردمی حباب ہمان آبست واگرچوبی بیچوبی سحق کنی
ہیزم ہمان آتش است ازخودی خودگذشتہ ہمہ جا جلوۂ او بینی

لمصنفہ

غیرِ حق ہیچ نیست میگویم		جلوۂ اوست ہر کجا بینی

حکایت

زاغے را با آہوے سررشتۂ دوستی محکم وعمرے خوش میگذرانیدند
باہم شغالی غزال را فربہ دید باخود گفت ازگوشتش متلذذ باید کرد
از دور آہو را بانگ زد کہ مراخواہشِ دوستی باتو بود وے گفت
گاہے باتو براہے نرفتہ ودرہیچ بادیہ ترا ندیدہ آشنائی بابیگانہ
کہ گفتہ مراکہ باتو نسبتی نیست دوستی بامن وجہش چیست
شغال گفت وجہش این بودکہ درخدمتت استفادہ مراحاصل شود
آہو گفت درمقولہ مانِ خودبرود باہم جنسِ خودہم صحبت شوکہ

ترا در کیشِ خویش برند و آئینِ ملتِ خود آموزند من غزال و تو شغال
صحبتِ من بکارِ تو نمی آید و مرا مصاحبتِ تو نشاید وے گفت
آئینِ تو خوش دارم و میخواهم کیشِ خویش از دست بگذارم آهو از سخنانِ
چاپلوسی بر حالش متوجه شد که درین ضمن زاغ آمد دید شغال
با زوے غزال نشسته زاغ متغیر الحال گشته پرسید این نامحرم
چرا با تو هم نشین گردیده آهو گفت این خواهشِ خدمتِ من بسیار
دارد و شیوهٔ عجز و الحاح نمیگذارد این هم باشد مضائقه ندارد
زاغ گفت مصلحت نیست ناجنس را به پیشِ خود راه دهی بی آنکه
کماهی از احوالش آگاه نشوی که بسیار خوش ظاهر و بدباطن در
روزگار بهم میرسد لهذا هر ناجنس را جاے صحبت نبود و دفعةً
غیر معتمد نشود آهو گفت اذیتِ این بیچاره بر من از چیست
اینجا جاے اندیشه نیست زاغ گفت این دوستی بعید از دانائیست
سخنی بیادم آمد مطابقِ همین پرسید که چگونه بوده باشد این
گفت مرغی چند بر درختی آشیانه گذاشتند بومی ضعیف
از قدیم در آنجا ماوی نموده از سخافت ویرا طاقتِ پرزدن نبود

مرغان بر احوالش ترحم کرده آذوقه که برای بچگانِ خود آورده
حصّه بوم داده میخورد مرغان که میرفتند در پاسبانیِ بچگانِ مرغان
بسر میبرد گربه به زیر برِ همان درخت وارد شد بوم لغوغا آمد که ترا می کشم
و چشمت از منقار میکنم گربه گفت از مردی همین باید که هرکه در پناه آید
آن را بکشند یا برانند من در خدمت گذاری مثل تو پیری خواهم
بود دوا مانده ات صرف کرده استفاده خواهم نمود بمکر و فریب
بوم را براه آورد که گربه را هم صحبتِ خود کرد روزی چند گرسنه
داشته بسر برد تا او را اطمینان شد بوم بچهای مرغان باعتمادِ
گربه گذاشته خود بخوابِ راحت رفته دست از پاسبانی برداشت
گربه هر روز یک چوزه مرغی میخورد دو وقتی که مرغان می آمدند
رو پنهان می کرد طائران دیدند که بچگان رو بکمی آورده در اینجا که غیر
بوم نیست البته او برده خورده همگی متفق گشتند و بوم بیچاره را کشتند
همچنین نشود که این شغال با تو همان آخر اد کاسه کند شغال از کلماتِ نصائح
آمیز زاغ برنجید از زاغ پرسید که تو کیستی مثل من هم جنس
آهو نیستی رفته رفته دوستی بادی کرده وسپی بمحبتش برده چه شد

کہ خود را ذی اعتمادی شمری دمبن منظنہ بد میبری زاغ گفت
من دفعتہً درصحبتِ آہو اینقدر رتبہ پیدا نکردہ ام بلکہ بارہا مرا
آزمودہ و در رفاقتش رنجہا بردہ ام باطنِ ہر کس بیکدو صحبت
منکشف نمی شود بقولِ شیخ سعدی شیرازی قدس سرہٗ العزیز

بیت

عیب وہنرش نہفتہ باشد	تا مرد سخن نگفتہ باشد

حرفِ زد رمیزلی ومیخواہی آہو را در دامِ بلا گرفتار کنی آہو گفت
این بیچارہ در پناہِ من آمدہ دام کجا دارد کہ گرفتار سازد زاغ گفت
از صحبتِ ناجنس نترسی آخر بسخن من برسی غرض بچاپلوسی در دلش
جاے ساخت ہموارہ نظر بر کوششش می انداخت کہ بچہ تدبیر قسمتِ
خود سازد وازین اندیشہ بسیر دازد روزی تقریب نمود کہ در فلان
جا کشت زار بسیار خرم پر از خوشہ ہاے جوار است چندی
بسیر آنجا باید بود آہو بفریبِ دوستِ ظاہری برآمدہ در آن صحرا
شد وہر شب در آن کشت خوشہاے جوار را متصرف می گشت
زارع متحیر گردید کہ این دزد از کجا بہم رسید دام بگسترانیدہ آہو گرفتار

گشت و شغال منتظر بر سرش بنشست که کی مذبوح شود تا پارهٔ گوشتش
بهرهٔ خود برد آهو را نصیحتِ زاغ بیاد آمده با شغال گفت الحال
بدام افتاده ام و کار از دست شد چون دندانت تیز بود شاید بسعیِ تو
دام بُریده شود شغال گفت این وقت بسیار متبرک باشد نصیحتِ
بزرگان یاد دارم که امروز از دندانِ خود کارے برنیارم مگر فردا آهو
گفت فردا که کار تمام است چه حاصل ازین سخن ها ناگاه زاغ تجسس
کنان در رسیده آهو را در دامِ بلا دید پرسید که این حالت چیست
بگفتم این اجنبی قابلِ صحبت نیست از سخنانِ من تغافل فرمودی بے
امتحان بر گفتارِ او کردار نمودی گفت حالا چکنم سعی نما ازین بندرها کنم
که دوست بکار آید در وقتِ صعوبت نه هنگامِ آسائش و راحت
مثل کنجشک که دانه خورد و پرواز کند زاغ گفت اکنون وقتِ
فرصت از دست رفته چاره بهتر ازین نیابی که هنگامِ صبح دست و
پاے بسیار زده خود را مرده انگاشته بیجان نمائی صیاد که
آمده ترا مردار بیند طمع از گوشتت تبریده دام برچیند اگر این تقریب
خواهی کرد جان بسلامت خواهی برد آهو چنان نمود همین که زاغ

صبح آمده آہو را در دام دیده فرحناک شد که امروز در دو بقید افتاده قیمتِ دانہاے خورده خواہد داد نزدیک آمده دید مرده بود برنجید که دام خراب نمود فی الفور دام را برچید که زاغ در بالا گفت الحال وقت است آہو معاً برخاسته دوید زارع دید که آہو زنده بود فرار نمود در غضب شد و چوبی که در دست داشت بر سرِ شغال زد که امروز ردے بخسِ تو دیده بودم که صید را بدستِ خود رہا نمودم لمصنفه

دوستی بعدِ امتحان شاید		نه بهر چیز خود بیالاید

حکایت

حلاجی از کثرتِ عیال بقوتِ شب محتاج بود ہر چند دست و پا زنی میکرد دخلش با خرچش برابری نمی نمود خواست جا بجا شود و بمسافرت رود بازنِ خود گفت که مصلحت چیست قسمتِ ما درین شہر نیست زن گفت حدیثِ بزرگان است السعی منی والاتمام من اللہ بصحبت وسلامت خدا ہمراه گام زن شده راه میبرید تا بشہری رسید بمشقتِ شاقه در مدتِ دو سال پانصد گل مہر فراہم کرده بخاطر آورد الحال فرا خور احوال بہم رسید باید اہل و عیال را از انتظار بر آورده از فقر و

فاقه رہانید منزل بمنزل طے مسافت نمودہ در بیابانی از بیخوابی زیر
درختی خوابیده راه زنی بر سرش رسیده مالش دزدید چشم که واکرد
اثرے از گل مہر ہا ندید درششش و پنج افتاده که میتوان بدر
بدری محنت کرده مال بدست آورد رائگان بباد داد اگر بخانه
میروم امیدواران که چشم براه اند نا امید گردیده چشم خواهند پوشید
هرچه بادا باد باز قسمت آزمائی نمایم چیزے بدست آورده بخانه
بیایم از همان جا باز گردیده بشهری رسیده ملازمتِ امیری اختیار
کرده هزار گل مهر گرد آورد با بدرقۂ مسافرین عزم ولایتِ خود نمود
روز و شب در فکرِ فاقه کشیِ واماندگان می بود لمحه چشم بمحافظتِ
خریطه که داشت می کشود همراهیان دیدند این را بارِ گرانی بود
که این قدر خود داری میکند بر سرِ قابو شده از قابو شان بقابو
حرزِ جانش بردند و حلاجِ را محتاج شامِ شب کردند بیچاره از
خوابِ غفلت بهوش آمده دید سرمایۂ عمرش رفته دلش شکسته
با خود گفت آنچه فراهم آوردی محاصلش این شد که تلف کردی
حالا زندگی هیچ است قدم پیشتر نشاید نها در رفته در چاهی بایدافتاد

سعی و قسمت ہر دو مجسم شدہ قسمت با سعی گفت گو آمد کہ ہر قدر
در قوت داشتی بفعل آوردی آخر دست گرفتہ خود را از سبب
گرسنگی از جان سیر کردی کہ بپاے خود بچاہ می افتد و جان
شیرین بتلخی میدہد گفت کار من ہمین بود کہ از سعی چیزے بدست
نشود تو کہ رحم نداری قسمتش را قسمت خود کردہ نمی گذاری حال وقت
تو است گفت قصور من چیست معلوم می شود در مقدر وے نیست
بیا بیا زمائیم کہ چہ می شود و منعش نمائیم کہ بچاہ نیفتد ہر دو بہ پیش
رفتند و بہ نصیحت گفتند اے نادان چرا تحمل نمی سازی و خود را
بچاہ می اندازی وے گفت کسی جان خود مفت نمیدہد گلہ ہای
گفتند جلدی مکن سخن ما بشنو دو تاجرہا درین شہر ہستند نزد ایشان
رفتہ رو بہ ہر یک خوش کنی بہمان جادہ بر و یا تمتعی برداری یا کمان
مفلسی بر شانہ گذاری ہمچنان کرد روز اول بر در یک سوداگر رد ے
آورد دید مال لکوکھا دارد و یک حبہ بکسی روا ندارد نانی کہ بہانداری
در پیشش نہادہ بود از آمیزش مگس ہمہ روز استفراغ مینمود روز
دوم بخانۂ سوداگر دیگر رسیدہ شکوہے دید کہ مسافران و فقیران

و سوداگران بر درش روے می آرند و ہر یک بقدرِ قسمت حصّہ میبرند
تاجر میزبانیِ مہمانِ نو نمودہ از نان داقمشہ و نقد بقدرے کہ بی
نیاز شود سلوک فرمود باز سعی و قسمت مجسم شدہ پیشش آمدہ
پرسیدند کہ روئیہ کدام ترا خوش آمد تاجر اول کہ لکوکھا اند وختہ
چندان از بخل ترش رو بود کہ لقمۂ نانش با ہزار ہزار من شکر
خوردہ نشود تا بمالِ دیگر چہ رسد منکہ بفاقہ کشی ودیعتِ حیات
می نمودم تمام روز بخوردنِ لقمہ نان درجان کندنی بودم تاجر دوم کہ از
مال و منال با حشمت و اجلال است بکشادگی دست و جبین نیکی
از جہان برداشتہ انبوہِ خلائق بر درش قصّۂ ہجومِ مگس است
بر انگبین روئیۂ این مرا خوش آمد کہ مال لکوکھا دست بدست میدہد
قسمت گفت الحال طالع تو یاوری نمودہ ہر کجا خواہی برو قسمت
تو ہمراہ خواہد بود اما این روئیہ کہ پسند افتادہ فراموش نباید
فرمود از آنجا روان شد بخانہ در بینِ راہ فرود آمد از کُنجی گنجی یافتہ
با بذل و کرم بخانہ شتافتہ چون دست از داد و دہش نکشید
مالش بسلامت بخانہ رسید۔ لمصنفہ ۔

شرحِ عقل اینکه سعی بنماید		تا بتقدیر او چه می آید

حکایت

نجاری را زنِ فاحشه بود اکثر اوقات شوہر را فریفته بکارِ خود اشتغال
می نمود روزی خواست بفراغت بگذراند و محفلِ عشرت را خالی از
مخل گرداند با شوہرِ خود تقریبی کرد که درین شہر مزدکم میرسد و کسی برای
کار ترا نمی برد حاکمِ فلان جا عمارتی تیار میکند ہر که برای دست کاری
میرود بالمضاعف اجرت میدہد نجارِ مکار که آگاه بود از آن مکاری بظاہر
گفت آری و در باطن خواست که پردهٔ زن بدرد و آن راز را از
زاویهٔ خفا بدر برد تہیهٔ رفتن با نقریه کرده ارهٔ و تیشه برگرفته روی
براه آورد زن را حالت دگرگون گردیده باشنا پیام رسانید که مگس
از طعام برآوردم خوان آماده محتاجِ دست درازیست خانه را
خالی کردم آشنایش چون پروانه بگردِ شمع گردید با ہم مختلط گشتند
که شوہرش در شبِ تار بطوریکه کسی واقف نشود سر و روی
پوشیده خود را بخانه رسانیده در زیرِ پلنگ متواری گردید زن برای
رفعِ حاجت برخاسته چشمش بشوہر افتاده خود را باخت

آشنایش پرسید چه شد که رنگت پرید انگشت بر لب نهاده چشمک
زنان پاسخش داد که آشنائے تو بخاک باد ہمچو تو زشت صورتے
را که می پرسد از صحبت به تنگ آمدم دلم نمی خواہد باز رویت بینم
فریبت نمی خورم شوہرم نیک خصلت و خوش صفت و زیبا و رعنا
و باوفاست بصد جان بہر دم دل میخواہد فدایش شوم و امروز که
جدائے اتفاق افتاده پارچه بر پا بسته در عقبش میروم اگر خدا
نکرده آفتی در بین راه باو رسد ہمراہش خود را بسوختن رسیدم
که گفتند ہر گاه زن نیک بخت باشد خود ہمراه شوہر خود را بسوختن دہد
در آخرت بہشت رود مرد ابله از زیر پلنگ برجسته تصدق و بلا گردان
زن گشته که ہر گاه این قدر مرا دوست داری در م رفتن ہم تنہائی گذاری
چرا من پس ردِ تو نشوم و تصدقِ تو نگردم لمصنفه

مرد ابله در فریب زن شود		وائے بر آن کو ز خود غافل بود

حکایت

روستائے در ضعیفی کدخدائی نمود زنش که تازه نہال بود
از صحبتش اجتناب می ورزید ہر چند مرد خواست بزور و زر دو گوہر

در کنارش آورد کناره گیر گردید درین تلواسه افتاد که گوهر مقصود
بدست آرد دست نمیداد شبی دزد در خانۂ روستاے زو زنش
ترسیده دویده هم آغوشِ شوهر شد روستائی از شادی غوغاے
عظیم کرد که اے دزد قدوم میمنت لزومِ تو میمنتی بخانه آورد هرچه
در خانه دارم تواضعِ تو کردم بگیر و ببر دزد دید که این عجب شخصے ست
با او نه پیچید و او را بقتل نرسانید روستائے آوازِ بلند برداشت
که فلان جواهر بیش قیمت و فلان اقمشۂ گران بهاست نباید
گذاشت آوازِ غوغاے روستائی بگوشِ مردانِ شحنه رسیده
خود را رسانیدند روستائی گفت اے پاسبانان من شکر گزارِ
این دزد شدم هرچه خواهد ببرد پاسبانان دیده که این بقال
از دزد می ترسد که مباد او را بکشد دستگیر کرده بخانه بردند لمصنفه

روستائی گر بظاهر ابله ست	لیک از تدبیرِ کارِ خود نمود

حکایت

زن داری خواهشِ گوشتِ گوسفند داشت بدریوزه گری
از خانه قدم بیرون گذاشت که گوسفندی از تصدق از دربدری

بہم رسانیدہ بر دوش نہادہ براہ افتاد و باعث ہا دو چار شش شدند باہم مشورت کردند کہ دست بروے کنیم و گوسفند بہر طور از چنگش برآریم از ہم باشیدہ ہر یکے براہے روان گردیدند اول یکے خود را بزناردار رسانیدہ پرسید کہ این سگِ مردار بر دوش از چہ میکشی وے بخشونت گفت مردار تو ئی گوسفند را زیادہ از چند قدم نبردہ شود کہ دیگر بر خورد باوے گفت گوسالہ مردہ در سر نہادہ زناردار زبان بجوابش نکشاد کہ منشی خوردہ نشہ او را بردہ یاوہ میگوید باز چند قدمی رفت شود کہ سیم رسیدہ گفت کہ اے شخص شیطان بر سر دوشت بود زناردار را وحشتے شد کہ البتہ شیطان است ہر دم بصورتِ دیگر شود الحال بصورتِ پلید خود دید اگردید از بیم انداختہ دوید او باشان چہار دہ شادیہا کردند و گوسفند را بمصرفِ خود آوردند۔ لمصنفہ

مرد بداطوار از تدبیرِ خود		مالِ ہر کس از فریبی میخورد

حکایت

دو سلطان را باہم نزاع شد یکے بر دیگرے غالب آمد

مغلوب از ارکان مصلحت دید کہ دشمن قوی شدہ تدبیرے کنید
اوّل یکے گفت چیزے مدارا نمودہ صلح باید فرمود دویمی گفت فوج
را آراستگی دادہ رو بجنگِ دشمن باید نہاد سیومی صلاح دانست
کہ باستصوابِ سلطانِ دیگر بایست مقابلہ با عدا نمودہ مضمحل فرمود
چہارمی بعرض رسانید کہ از مکر و فریب زورش تمام خواہد گردید پنجمی
گفت در حصنِ حصینی باید رفت خودداری نمودہ در پے جمع
آوری بود سلطان را رائے مزوّر پسند افتاد حکم داد کہ تدبیر این
نماید گفت کارے کہ از دستم می آید می کنم و تا دسترس دارم نمیگذارم
الحال مرا مجروح بکنید و در ینجا تنہا بگذارید شما بفلان قلعہ رفتہ محصور
گردید کہ من کارِ خود میکنم و دشمنِ قوی را بدست می آورم سلطان بگفتۂ
وے عمل کردہ روے بفرار آوردہ خود را با لشکر بہمان دژ رسانید شاہ
غالب دید کہ دشمن روے بفرار نہاد جاسوسان بتجسس فرستاد کہ
اگر کسے ماندہ باشد بیارید تا از وے استفسارِ احوال کنند
ملازمان تفحص و تجسس کردہ ہمان مزوّر مجروح بدست آوردہ در حضور
حاضر نمودند شاہ تفتیشِ احوالِ سلطانِ مفرور فرمود وے بعرض

رسانید کہ از زبان درازی احوالِ من باین صورت گردید ہمیشہ از راہِ
خیر خواہی بخدمتِ سلطانِ ظالم معروض میداشتم کہ خیر اندیشی
این دولتِ خداداد را سرمایۂ سود و بہبود خود نماید و در زمرۂ متابعان
حضرت آید تا موجبِ فلاح و رستگاریِ او شود و ازین بہلکہ
آسان بدر رود و چند کلماتِ ثنا و توحید بمسامعش رسانیده کہ
بادشاہ جان بخش است اذیتِ جان و مال نخواہد رسید در غضب
شده مرا باین صورت گردانید سلطان گوشۂ چشمِ التفات بوے
نموده در سلکِ مقربین منسلک فرمود بعدِ چندے بعرضِ والا
رسانید کہ ازین عنایتِ بے نہایت میخواہم جان بازی کرده خدمت
نمایانی بجاے آرم و بطورِ خوش بے جمعیتی و نفاقِ امرا و عدمِ
استعدادِ مال و زر و ہنگامۂ سپاہ برای طلبِ تنخواه ظاہر ساخت
بادشاہ را برگفتہ اش اعتماد آمده و یرا بنواخت ہر روز نظرِ مشیر
از بیشتر نموده رتبہ اش می افزود از کانِ سلطنت ہر یک التماس
نموده اول یکے گفت این شخص از طرفِ مخالف است مداخلت
زیاده نباید داد کہ ہرگز خیر خواہِ این دولت نخواہد بود شخصِ دوئی گفت

اگر دخل دادن در امور با منظور بود باید اوّل امتحان شود سیمی
گفت این شخص از طرفِ مخالف است موافق شد باید شکریہ
این بجا آورد کہ واقفِ رازِ عدو بدست آمدہ اکثر مبالغ خطیر بمصرف
میرسد تا اینچنین کسے براے دست یافتن بر اعدا بهمرست میشود
بادشاہ گفت کہ این شخص بس اذیت کشیدہ واقعی میگوید حالا در دشمن
تابِ مقاومت نبود باید تا خود سازی نمودہ بصلاح همین کہ واقفِ
کار است تعاقبش کردہ ومار از روزگارش برآورد مفتری چون دید
کہ کار باینجا کشید مخفی با سلطان خود پیام فرستاد کہ وقتِ فرصت
کار را از دست نباید داد الحال کار خود میکنم و لشکرِ دشمن بجاے
قلب میرسانم در اندک دست و پازنی کارش با تمام رسانید و بیک
جانب کنگرهاے قلعہ را منهدم سازید و در کمین گاہ جمعیتِ خود را با سامان
جنگ مستعد بدارید کہ دشمن تصور کند اینجانب شکستہ یورش
آوردہ گشتہ گردد سلطان منهزم شدہ بموجبِ خیرخواہِ خود
عمل نمودہ و از آنجا کہ بعرضِ سلطانِ غالب رسانید کہ وقتی کہ
شریکِ صحبتِ پادشاہِ ظالم بودم از اهلِ مشورت سماعت مینمودم

فلان قلعه مستحکم است لشکر بآنجا کشیده محصور باید گردید تا قابو بدست
آید مخالف از شبخونی از هم پاشند شاید اگر قضا ایشانرا باین خیال در آنجا
کشیده از اقبال بیهمال چون واقف کارم زود بپا داشتن خواهند
رسید راهی مخفی میدانم که باحسن وجه قلعه مفتوح گردد و دشمن بدست
آید سلطان ساده رارای وی پسند افتاده روی بجانب
آن قلعه نهاده با لشکر عظیم بپای قلعه رسیده مفتری راه نمائی کرده
از جای که کنگرهای قلعه ریخته بود شاه را با سپاه برده تا مکانی
که سلطان خود را با سامان جنگ در کمین گاه نشانیده همگی را بقتل
رسانید سر سلطان بر سر سنان کرده نزد شاه برد لمصنفه۔

مشو غافل بظاهرهای دشمن	که چون صباغ هردم رنگی آرد

حکایت

گازری خری را پوست شیر پوشانیده شبها در زراعت های
مردم سرداد میچرید هیچ توانش مانع شده که خر از دست رفته روزی
حاصل این تلبیس بیار خواهد آمد بسخنان شان گوش نهاده هیچ جواب
نمیداد دهاقین از اذیت بجان آمدند واز دهشت شیر بر خر دست انداز

نمی ستدند اتفاقاً شبے خر در زراعت گاہ بعادتِ خویش
نہیقے برآورد و از حالش آگاہی کماہی حاصل کرد چوبے بر فرقش
زد کہ شگافتہ خون برآمد گازر متاسف گردید کہ اگر سخنِ یاران می شنیدم
کارِ خر باینجا نمی رسید۔ لمصنفہ۔

مگر ہر چند کار گر افتد	لیک در راستی خلل نرسد

حکایت

کنجشکے بر درختے آشیانہ داشت بجہتی برآمدہ آشیانہ جائے
دیگر نہادہ کہ الفتِ وطنِ مالوف نگذاشت بخانہ مراجعت نمودہ
دید طوطی در آشیانہ اش جا گزیدہ کنجشک گفت تو کیستی کہ خانۂ
غیر را خانۂ خود دانستی جواب داد کہ اگر ملک شماست قبالہ کجاست
نشنیدہ کہ کنارِ دریا و بر بیابان و درہا و کوہہائے عظیم الشان مالِ کسی
نیست مال لایملک را ہر کہ متصرف شود بید تصرفِ مالک بود گفتگوی
ہر دو بطول انجامید کہ زاغے در رسید وجہ مجادلہ پرسید طوطی
تصرف را دلیلِ ملکیتِ خود آورد کنجشک ازانِ خود دانستہ اظہار
غصبِ او کرد زاغ گفت نزاع مکنید شحنہ درین نزدیکی است

ہمراہ من بیائید تا بکیفیتِ دعوے برسد و انصاف کند عذر کردہ
ہر دو را نزدیکِ گربہ آورد چون چشمِ شان بدشمن افتاد زبان بطعنِ
زاغ کشادند کہ تو عجب منصفی کردی مارا بجاے کہ خانہ بر انداز ست
آوردی زاغ گفت این گربہ ہوا و ہوسِ دنیا را گذاشتہ در صحرا بریاضت
دست از تعدی برداشتہ گربہ از دور آواز داد کہ من دست از دنیا
شستہ بعبادت نشستہ باین کارہا کارے ندارم دردِ سر بہ من
مدہید پیشِ حاکمِ دیگر رفتہ رفعِ نزاعِ خود کنید کنجشک و طوطی تصور
نمودہ کہ واقعی مرتاض خواہد بود گفتند ما جاے رفتنی نیستم بر انصافِ
تو راضی ہستم گفت من کرم نمی شنوم پیشتر رفتند و ما بہ النزاع
گفتند گربہ پنجہ زدہ منصف شد ملصنفہ۔

بیازارد بہر ساعت دلی را		بتر س از خوے بدگر خصلتِ خود

حکایت دو کس را ظاہر دوستی بود یکے در پے دیگر شدہ سعی ہامی نمود
کہ بہر طور او را از پا در آرد و مالی کہ دارد بدست آرد روزے تقریبی
با رفیق نمود کہ بسیر می روم و تماشاے باغ و راغ می کنم آشناے
غافل کہ دوستِ ظاہری را یگانہ میدانست نہ بیگانہ ہمراہش

از آبادی برآمده متوجهِ سیرِ صحرا شد وی چند اوباش جایے در کمین داشته خواست
کارش با تمام رساند و از قیدِ حیاتش برهاند در کمین گاهش برده اوباشان را خبر کرد
دوست غافل چون اوباش را دیده از دوست ظاهری پرسید که اینها کیستند
و درینجا پنهان برائے چیستند گفت نمیدانم کدام اند مگر دزد دانند جواہر
گران بہائے که داری تفویضِ ایشان کن چرا نزدِ خود میگذاری وے
بپاسخ آمد که اے دوستِ جانیِ من تو پیش ازین چرا آگاه ننمودی
که جواہرِ مکنونِ خاطر را همراه آورده تواضعِ شان میکردم مرا معلوم نبود که
ایشان خریداریِ جواہر خواهند نمود دوستش پرسید بتحقیق جواہر
را در مکان گذاشته همراه برنداشته گفت آرے اگر اعتماد نداری
همراه بیا تا در صندوقچه که هست ملاحظه نما در جوابش گفت بشرطِ آنکه
بهمراه گرفته باز آئی و در صحرا سیر و تماشا ننمائی قبول کرده روے
بشهر آوردند بعد رسیدن به آبادی دوست غافل و عاقل
جواہر را از جیب برآورده نمود که صندوقچه همین بود جواب گفت
چرا آنجا نشانم ندادی خریداران منتظر اند بیا برویم در آنجا بفروشیم
دوست غافل از دوستی گفت مرا حکایتِ غوکِ دانا و گاوِ ابله

بیاد می آید پس فہمیم نشاید پرسید چگونہ بودہ است آن در جواب
آمد اما قصۂ غوک چنان بود کہ غوکی در چاہے جا گزیدہ چندان از ہم
قومان رنجید کہ پئے دفعِ شان بہلاکِ خود راضی گردید از چاہ بر آمد
و بر درِ سوراخِ مار رسید آوازے بر آورد کہ آذوقۂ وافری خوراکِ
تو خواہم کرد الا اینکہ اذیتِ جانی بمن نرسانی مار کہ از گرسنگی چون گوش
روزہ دار منتظرِ صدائے طعام بود بذوقِ تمام مشی نمود در چاہی کہ
غوک نشان دادہ افتاد ہمہ غوکہا چیدہ چیدہ بلعید نوبت بغوکِ دانا
رسید مار گفت گرسنگی من ترفت الحال غیرِ تو نیست جز خوردن تو چارہ
چیست غوک گفت من خود پیش تو حاضرم کجا میروم اگر مرا خواہی
خوردا مروز کفایتِ تو خواہد کرد این ارادہ دارم کہ شیوۂ دوستی
نگذارم و جائے بہتر برائے تو پیدا نمودہ ام مار گفت ازین چہ بہتر
جلد بتلاش پرداز و آذوقہ مہیا ساز غوکِ دانا از آنجا خود را رہانیدہ
بچاہے دیگر خزید مار منتظر ماندہ وے باز نگردیدہ باز لو گفت غوکی برای
خبر آذوقہ رفت طول کشیدہ پیامِ مسرت انجام نرسانید زلو تجسس
کردہ غوک را بدست آوردہ پیامِ مار را بشنودش برد غوک گفت

نصیحتِ بزرگان نشنیدۂ پیشِ گرسنہ طعام نباید نہاد کہ دست اندازی خواہد کرد و از صحبتِ دزدان اجتناب باید داشت منکہ خوراکِ اویم چگونہ خواہد گذاشت باوے بگو چشم براہ من مدار از صحبتِ تو سیرم معذور دار حکایتِ گاوِ ابلہ این است شیرے در بیشہ بود چندے بہ سببِ عارضہ شکار نمود بار و باہ گفت بتلاشِ صیدے باید رفت روباہ بہر سو دویدہ تا بر سرِ گاوے رسیدہ پرسید چرا این قدر ضعیف و ناتوان شدی و از کجا درین بیابان آمدی گفت من حالِ گازرم ہمہ روز بار بر دوش میبرم و آب و دانہ چندان نمی دہد کہ بخورم لہٰذا نحیف و لاغرم روباہ گفت این قدر تاب و رنج چرا می کشی درین نزدیکی صحرائیست کہ از جوششِ گیاہ یک کفِ خاک پیدا نیست در آنجا بیا و از آب و علف خود را فربہ نما گاوِ ابلہ ہمراہِ روباہ شد در آن دشت آمد شیر کہ از دور گاو را ملاحظہ کردہ غریوے برآورد گاو یقین نمودہ این روباہ باوے بر سرِ بازی بود بر گردیدہ بجانبِ صحرائے خود دوید روباہ بنزدِ شیر رفت و گفت سعی ہا کردم و باین تردد شکار برائے تو آوردم شیوۂ بے صبری ورزیدہ

هنوز آب ندیده موزه کشیدی چرا التمست غیر مترقب رها کنی دوست
تغابن بر سر زنی شیر گفت از من سهو شد امار و باهی از بازی
خود باز نخواهی آمد گاو در دام تو است رو براه گذار بهر تدبیر که دانی بیار
روباه گفت زمانه بازی گر است بازی میکنم اگر دسترس شود گاو را
در رسن بسته می آورم به تمهیدی پیش گاو آمده گفت تو عجب
نامردی بودی که ترسیده بعبث رمیدی وے گفت تو عجب مکاری که
مرا فریفته آب و علف کردی و بنزد شیر بردی روباه گفت آن که
شیر مینمود ماده گاو بود که ترا دیده از خوشی آواز بر کشید از بس همواره
خیال شیر در نظر داری از توهم هر چه بینی شیر پنداری از این خیال
درگذر ماده گاو را انتظار برآورد هر گاه بچها خواهند شد من شادیها
خواهم کرد گاو ابله بفریب روباه بآن صحرا روان گردیده بجاے
رسید که شیر بآسانی کارش باتمام رسانید هر گاه سطح نظر دانائی
و نادانی باشد چگونه بگفته تو اعتماد آید خیریت تو این است که ازین جا
بروے و از دست من برهی و الا نزد شحنه رفته شکایت گفته که تعذیرت
کند و کارت بتازیانه کشد للمصنفه۔

مرد بد در فکرِ بد بینی بود	عاقلی از مکرِ او ہشیار باش

حکایت

تاجری طرحِ عشقِ پری پیکری ریختہ دل در دامِ زلفش آویختہ قدم نہادنش بر درنمیگذاشت وروز وشب در برش میداشت وگماشتہ اش نیز ہمیشہ مردم دیدہ تماشاے ماہوشی میگماشت شبی آن زن بعشوہ وناز از سخن زبان کشید وخاموش گردید تاجر ہرچند خواست بسخن آید زبان درکامش نگردید دستش کشیدہ بسینہ چسپانید کہ اے ماہ ہرچہ خواہی بخواہ گفت دل میخواہد تو اسپ من شدہ سوارت شوم گفت اینک ریشم بدست آمدہ ہرچہ گوئی می شنوم القصہ تاجر را اسپ ساخت وخود سوارش شدہ ہرسو می تاخت تا جاے بجولان آمدہ از پشت انداخت گماشتہ را نیز حالتی روے نمود معشوقہ اش ریشش گرفتہ گفت جاے این خار وخس صفائی بہتر خواہد بود وے کہ دل ودین بنازش باختہ ریش را نیازش ساخت صبح کہ تاجر گماشتہ را دید از استعجاب پرسید کہ شب ریشِ سیاہ دراز بود وصبح بیاضِ عذار خالی نمودہ گماشتہ

کہ تنہیان احوالِ شبیۂ تاجر بوے رسانیدہ فی الفور برزبان
گذرانید ابریشم از دو ادویِ اسپ ریختہ گردید تاجر گفت تو ہم
چون من گرفتاری گفت آرے اگرچہ حکایتِ عجیب زنی بیاد دارم
اما از بیخبری از خود خبری ندارم پرسید چگونہ است آن گفت
آہن گری راز نے بود دلربا ئی می نمود آہن گر بیچارہ جان در کوفت
صرف می کرد زن کوفت از دل بر می آورد روزے بادباشی مختلط
شدہ پسند خاطرش گردید اوباش کہ گرفتاریِ آن زن را فہمید
گفت ارادۂ وطن دارم زن گفت من کنیز توام تنہا رفتنِ تو نمیگذارم
گفت سرمایۂ کہ داری توشۂ راہ کردہ ہمراہ بیا زن ہرچہ سامانِ
خانہ بود برداشت بالاتفاق رفتند تا بکنارِ دریا رسیدند اوباش گفت
کشتی نیست انچہ داری بدہ تا اسباب تہ کنم و بعد ترا ازعبور دوش
کشم زن مایۂ آبرو بدستِ اوباش داد اوباش دیگر بارہ قدم واپس
ننہاد زن کہ مضطر و حیران گردیدہ دید گربہ پارچۂ گوشت بدندان گرفتہ
صید دید کہ بجاے بخور د ماہی از آب برجست گربہ گوشت انگند
بر سر دم نشست کہ ماہی بگیر د ماہی در آب خزید و گوشت را زاغی

از زمین برگرفته درهوا پرید آن زن گریه وار ازین سو ماند و از آن
سو رانده مایوس شده بخانه آمد زبان بطعن و تشنیع شوهر دراز کرده
که من براے آب آوردن برفتم تو سامانِ خانه رفتی و بما در و خواہر
خود حواله نمودی گیرم که از مکرِ زن آگاه بودم شہوت چشمم را پوشیده
بروقت وانمودم - **لمصنفه**

زمکرِ زن مشو غافل که برمرد	کند صد عشوه بہرِ دلفریبی

حکایت

بقال پسری شوده مزاج افتاده مالِ اندوختهٔ پدر بباد داد مفلسی
از در و دیوارش می بارید از تنگیِ معاش دل تنگ گردیده شبی
خواست خود را مسموم کند که در خواب شخصی را دید میگوید فردا شخصے باین
صورت ہویدا میگردد چوبی بر سرش باید زد که طلا شود ہر چند دست
و پایش بریده شود باز عود کند صبح که سر برداشت خواب را خیال
انگاشت که ہر چه در دل بود در عالمِ رویا خیالش مجسم شود حجامی
را طلبیده متوجه اصلاح گردید که شخصے بہمان شکل از در در آمد چوبی
با متحان بر سرش زد فی الفور آن شخص طلا شد حجام را استعجابی

شد از آنجا بر آمده در تجسس افتاده که این چنین اشخاص را
پیدا کرده فریب داده بخانه آورده طلا باید نمود بعدِ تفحص چند با کس آن صورت
پیدا کرو زبان بلابه نزد ایشان کشود که براے خوردنِ طعام قدم
در غریب خانه گذارید و مرا سرفراز گردانید ایشان گفتند در خانهٔ
غیر کفو چگونه توان رفت گفت ردِ دعوت ممنوع است اقسام اطعمه
مہیا نمودہ ذائقۂ شما شیرین میگردانم قبول کرده روے بخانه اش
آوردند حجام درِ خانه محکم ساخته چوبی بر سرِ ہر یک نواخت با ہم
در ہشت و دہشت شده بغوغا آمدند مردمان شحنه از در و دیوار ریخته
ہمه را گرفتار کرده بردند شحنه استفسارِ احوال نمود که لازمهٔ مہمانداری
ہمین بود حجام گفت چون احوالِ فلان بدین منوال شد از من
ہم بطمع این عمل سرزد شحنه بقال پسر را طلبیده مستفسرِ احوال
گردید وے حقیقتِ احوال بعرض رسانید شحنه گفت آن مقسومِ
تو بود و حجام را مقید نمود که این مثل بآن ماند که زنی مآل کار نا شنیده
آخر ندامت کشید ہم جلیسان از کیفیتِ آن پرسیدند گفت زنی حامله
بود وضع حمل پسری بصورتِ انسان و حیوانی بصورت راسو نموده ہمواره

محافظتِ پسر از راسو می کرد روزے برائے آوردنِ آب رفتہ
طفل را بشوہر سپرد پدر نیز بتلاشِ طعام از خانہ بیرون شد کہ ماری
بجانب گہوارۂ طفل آمد راسو دویدہ سرش بُرید چون باز گردید دہن
راسو را خون آلودہ دید بخیالش رسید طفل را کشتہ باشد سبوچۂ
آب کہ در سر داشت بر سرش زد کہ مغزش از ہم پاشید قدمی بیشتر
نہاد نظرش بر گہوارۂ طفل و مارِ سر بریدہ افتاد از کردارِ ناہنجارِ خود نادم
شد و دستِ تغابن بر سر زد ازین است کہ بزرگان گفتہ اند ہر کہ تخم
بیتابی بکارد حاصل ندامت بردارد۔ لمصنفہ

اول اندیش و بعد از آن گفتار ‖ نرسد لغزشت در آخرِ کار

حکایت

چار کس بے معاش بودند برائے قسمت آزمائی از شہر بیرون
رفتہ بفقیرے دوچار گشتہ کیفیتِ عسرت بیان نمودند فقیر چار گل از
جیب برآوردہ راہ پیرای ہر چار کرد کہ بصحرائے بروید و گلہا
کہ دادہ ام بر زمین افگنید ہر چہ مقسوم است زمین را کندہ برآورید
ہر چار را گلہائے مراد بدست آمدہ راہی شدند اولی گل بزمین افگند زمین کندہ

سبد مسی برآمده بر دوش گرفته رفت دوم این گل برزمین انداخت آن گل زمین راکنده صندوقچهٔ نقره سرمایهٔ زندگی ساخت سوم این گل برزمین زده زمین راکند سیخهاے طلا پیدا کرده سرمایهٔ عمر بدست آورد چارم این گل برزمین زده کنده ازآن گل زمین کشتیِ جواهر برآمد اعتنا نموده باخود اندیشید که قدمی پیشتر روم وچیزے بیشتر پیدا کنم چند گامی زیاده نهاده که چشمش بر شخصے افتاد که طوق در گردن وزنجیر در پا ومنقل آتشی در سر داشت تا از کیفیت طوق وزنجیر ومنقل پرسید که از وے جدا گردیده در گردن وپاے این افتاده محکم پیچید گفت اے شخص بسم الله نگفتم بلا گفتم بچه جهت مخلصے خود ساخته بلاے خویش بر گردن من انداختی گفت سلسله همچنین آمد منهم گوش بر پند بزرگان ننهاده باین بلا افتاده بودم حال حصهٔ تو است دراین گفتگو بودند که شخصے اولین رسیده رفیق چارم خود را ببلا مبتلا دید گفت من از بزرگان دو نصیحت شنیده ام از همه چیز طمع بریده اکتفا لمس کرده گل مراد بدست آوردم وترا که کشتیِ جواهر بدست افتاد از طمع دل براو ننهاده طالب افزونتر گشتی از راحت زندگانی در گذشتی پرسید آن دو نصیحت

چه بوده گفت نصیحتِ اول اینکه گاوے و خرے دوستی کردند و
همواره بصحرا رفتند شبی در مزرعۀ گندم چریده شکم سیر گردیدند خر چون
آسایش یافت بنزد گاو شتافت و گفت دل میخواهد سرود نمایم و نغمه
که دارم بسرایم گاو گفت تو ابلهے بدزدی آمده نهیق میکشی زارع
آگاه گشته رسن بگلویت بسته دست و پایت شکسته کشته می
شوی خر گفت سرودِ من چندان دلِ زارع را خوش خواهد کرد که تو بره ٔ
جوے ضیافتانه خواهد آورد گاو گفت اگر همین منظور است من از تو
جدا میشوم و چند قدمی پیش میروم حصۀ خود ضیافتانه بتو بخشیدم
خر گفت بهتر ترا بے بهره نمیگذارم حصۀ تو بار نموده می آرم گاو دوید
و خر نهیق کشید زارع آواز خر شنیده چوب بردست گرفته
بر سرش رسیده سر و مغزش کوبید و خون از لاشه اش جاری گردید
خر افتان و خیزان خود را بگاو رسانید گاو تا خر را کُله خورده دید زبان بطعن
کشود که ترا زارع ضیافتِ معقولی نمود نصیحتِ دوم اینکه نساجی برای
کاری بصحرا رفت توشه که داشت در زیر درختی گذاشته ارادۀ تناول
کردن نمود اول پارۀ نان بزمین انداخته شیطانی که بر درخت بود آن

نان خوردہ از سرور مجسم شدہ صورتی ہویدا گردید و بزبان آورد
ہرچہ مراد داری بخواہ کہ بتو می بخشم و حاجت ترا برمی آورم نساج
گفت رفتہ از زوجۂ خود پرسیدہ باز میگردم از آنجا بجانب خانہ
دوید مابینِ راہ آشنائی را دید از سببِ تعجیلش پرسید سرگذشت
خود بیان نمود آشنایش فرمود سلطنت بخواہ کہ تو بادشاہ شوی و
من وزیرت گردم گفت برای کسی نروم و سخنِ کسی نشنوم مگر از
زنم پس بہ پیش زوجہ آمدہ زبان بحقیقتِ حال کشود و پندِ آشنا
را نیز در سلطنت خواستن بیان نمود زن گفت در سلطنت قباحتہاست اول کہ
وسہ دشمنِ جان شوند دوم سپاہ تقاضای طلبِ تنخواہ می کند سوم فکر آبادیِ مملکت چندان
جانکاہ بود کہ عمارتِ تن منہدم کند چہارم عدالت قسمی کہ باید از کسے
نشاید و باین سبب عاقبت برباد شود و حاکمِ ظالم بدوزخ رود پس صلاح
اینست کہ از دو دست و دو پا و دو چشم کہ یک پارچہ بافتہ می شود آنگاہ کہ
دو دست و دو پاو دو چشمِ دیگر بہم رسد دو پارچہ بافتہ شود بفراغت
گذرد دیگر احتیاج بہم نمیرسد مرد بگفتۂ زن عمل کردہ بنزدِ شیطان
آمدہ ملتجی باو شد حسبِ دلخواہ نساج فی الفور دو دست و دو پا و دو

چشمِ دیگر بهم رسانیده، بجانبِ شهر روان گردید اہلِ شہر کہ ہیئت غریب وشکلِ عجیب دیده ہمگی شیطان دانسته از بیم رمیده سنگ چوب بجانبش انداخته کارش تمام ساختند این دو حکایت بیاد داشتم که سبد بس برداشتم وگوش بر پندِ کاملان گذاشتم تو که از کشتیِ جواہر چشم پوشیده سخنِ کاملان نشنیدی بسزا ے خود رسیدی ــ لمصنفہ

ہر قدر بیشتر طمع باشد	ہوشمندی به پند گوش بنه

حکایت

دو پادشاه شیوهٔ وفاق از دست داده اتفاقِ نفاقِ شان افتاد یکے لشکرے عظیمی آراسته ہلاکِ مخالف میخواست و دیگرے که فوجش مہیا بود بیش دستی نمود بادشاه را عرصه تنگ گشته از ارکانِ دولت و اعیانِ سلطنت مشورت فرمود جمعی بر آن رفتند که نگاه داشتِ سپاه کرده سامانِ جنگ فراہم آورده مقابله با عدو شده بدست خواہد آمد و برخی معروض داشتند که از داب ورعبِ پادشاه بدخواه ہراسان گشته لشکرش برہم خواہد شکست سلطان بر سید در خصم داب و رعب چگونه بهم خواہد رسید با آنکه جمعیتش

بیش و کارش پیش است گفتند تدبیرے مثلِ خرگوش کرده دشمن
را ہراس در دل آورده که منہزم شود و ملکش بدست آید پرسید
چگونه بود تدبیر خرگوش گفت خرگوشی در صحرائے خوش آب و ہوائے
بسر می برد فیلے گذارش در آنجا افتاده برائے ماندن خوش کرد خرگوش
از بیمِ پامالی بچگان اندیشید باہم قومان مصلحتِ برآوردنِ فیل دید
ہمگی اقرار العجزِ خود نموده راهِ وادی درماندگی پیمودند مگر خرگوش
پیری اظہار کرد که فیل را برمی آورم با دلی تدبیری خرگوش مغتنم دانسته
اجازه داد که کارِ خود بکن ہرچه بادا باد خرگوش پیر بر قلهٔ کوہے رفت
و بآوازِ بلند وقتے که فیل می آمد گفت که باش درجائے خویش و قدم
مگذار به پیش که پادشاه والاجاهِ ما دریجا اطراق کرده پہنائے دشت
را بر پیه یا آورده خیریت تو در این است که از یجا باز گردی و ازین صحرا
بصحرائے دیگر روے اگر ادبار تو آمده باشد باز اقبال خواہی کرد و
دیگر باره روے باین وادی نخواہی آورد فیل گفت این ہمه طوطیه برائے
چه اگر راست میگوئی سلطانِ خود را نشان ده خرگوش گفت مقدورِ
ملک نیست رویش ببیند یا بی محابا سویش نگرد درین گفتگو شب رسید

ماه طالع گردید خرگوش به فیل نوید رسانید که اگر بسیار اصرار داری
جمالِ عالم آرایش نگری برلب تالابچه برو و روے سلطانِ مارا که چون
ماه منور است تماشا کن فیل برلب تالابچه آمده عکسِ ماه را در تالاب
از تموجِ آب و اهتزازِ هوا متحرک دیده بتر سید و از آنجا باز گردید که
این خرگوش واقعی گفت بهر سرِ خود گرفته ازین صحرا بسلامت
رفت ازاین چنین تدبیر با دشمن هراسان شود و ملک را گذاشته
فرار کند جمعی گفتند آن از جنسِ وحوش بود که توهم کرده فرار
نمود اینکه انسان مبادا فریب نخورد و فرار نکند و سلطنت تباه
شود دُور اندیشی شرط باشد که ملک و مال و جان بآن مضمون ماند
چنانچه غوکی از دُور اندیشی محفوظ گردید و ماهیان که دُور اندیشی
ننمودند روزِ شان بانتهار سید پرسید چگونه بوده است آن
گفتند غوکی در چاهی جا کرده و دو ماهی یکے صد عقل و دیگرے
هزار عقل نام در آنجا بسر می برد موسمِ تابستان رسید و آبِ
چاه کم گردید غوک گفت مناسب این است ازین چاه بجاے دیگر رویم
مبادا رفته رفته آب خشک شده گرفتار شویم ماهیانِ صد عقل

وهزار عقل گفتند دیوانه گشته که از وطنِ مالوف درگذشته
همیشه در چاه آب خواهد بود پیرویِ احتمالِ ضعیف نشاید نمود غوک
گفت واقعی دیوانه ام که جابجا می شوم این بگفت و از آنجا بچاهِ
دیگر بسلامت برفت بعدِ چندی که آبِ چاه از حدتِ گرما خشکید ماهی
گیر بسرِ وقتِ ماهیِ هزار عقل و صد عقل آمد هر دو را ببلا گرفتار
گردانید بجانبِ چاهی که غوک بود گذار نموده غوک خروشید که من
پیش از وقوعِ واقعه سخن راست گفتم شما دروغ انگاشته گوش
بر پند نداشته باین بلا مبتلا گردیدید شما که نصف عقلی هم ندارید
از بیخردی نامِ صد و هزار عقل بر خود میگزارید همچنان نشود از بے
تأمل اندیشیِ شاه کارِ خود مثلِ ماهیان تباه نماید دشمن دست یابد بهادِ
شاه برنجید که شما میخواهید باین سخنان فوج نگاهدارید و خزانن
مرا بباد دهید پس دو کس مقید ساخته و دیگران را از نظر انداخت
عرض کردند که ما شیوهٔ خیرخواهی از دست ندادیم حالتِ ما بطورِ کنجشک
برعکس نتیجه داده بپاے خود در دامِ بلا افتادیم سلطان پرسید
که هرچند شما قابلِ پاسخ نیستید و از سوختهٔ دلی این سخنان میزنید

قصۂ کنجشک چہ بود کیفیت معروض دارید گفتند میمونی در موسمِ سرما بزیرِ درختی لرزان نشستہ کنجشکی برحالش متاسف گشتہ گفت ما کہ دستی نداریم آشیانہ بنا کردہ بآسایش میگذرانیم تو با این ہمہ دست و پا ذلی از بیجائی و سرما لرزہ میکنی میمون را سخنِ کنجشک بد آمد آزردہ خاطر گشتہ دست انداختہ آشیانۂ کنجشک درہم شکستہ پادشاہ کہ خود سر و خود رائے بود سخنِ خیرخواہان را اعتنا نمودہ از دشمن شکست فاحش بوے رسیدہ ملکش ویران گردید لمصنفہ

متاعِ خوب ہر جائیکہ یابید		بجان منت خریداری نمائید

حکایت

بادشاہی لاولد بود شبہا بآرزوے اولاد دستِ نیاز بدرگاہِ بے نیاز دراز می نمود بعدِ مدتے مدید تیرِ دعایش بہدفِ اجابت رسیدہ از حرم دختری متولد گردید کہ سر پستان داشت منجمین اظہارِ نحوستش کردہ سلطان مہرش از مہرۂ دل برآوردہ خواست لک اشرفی جہیز دہد و دختر در نکاح کسی آوردہ از شہر بدر کند تا دہ سال منادی ندا میکرد کسے خیالِ وصالش در دل نمی آورد مگر شخصے اعمی

سلطان دختر را نکاح کردہ مع لک اشرفی بوے سپردہ از شہر برآورد
نابینا با زوجۂ وشخصی کہ عصاکشش گردیدہ بشہری رسیدہ خانہ خریدہ
بآسایش وعیش سکونت گزید وچون از چشم معذور بود نگاہ
باینجانب وآن جانب نمی نمود عصاکش چشم بجمالِ عدیم المثال
دختر دوختہ بمشورتِ فیمابین آتشِ فساد برآوردن پاے اعمی از میان
افروخت وباخود اندیشید کہ ہرگاہ بظاہر اورا بکشیم بگوشِ شحنہ رسیدہ
انتقام خواہد کشید رفتہ ماری با سرو دم آوردہ در دیگ بار کردہ
کفچہ بدستِ اعمی داد کہ ماہیِ خوبی براے تو طبخ می شود تو از کفچہ
درھم بزن کہ بجوشد اعمی در پاے احاق بکفچہ زنی مشغول گشت
کہ دود زہرِ مار در چشمش گذشت فی الفور روشن گردیدہ سرِ مار را کہ
ہویدا بود دید دانست زنش با عصاکش مختلط است ومیخواہد بہ تقریبی
اتمامِ حجت نمودہ بفراغت گذراند چشم وزبان بند نمودہ خاموش
گردید چون ہردو خوابیدند سنگی بہ سرِ عصاکش زد کہ مغزش پاشید
وپارہ از سنگ پارہ شکستہ بر پستانِ سیمی زنش رسیدہ زائل
گشتہ نکبتی کہ منجمین حکم کردہ بودند از زوالِ پستان درگذشت لمصنفہ

اقبال شود یاور و صد عیب شود دور	در تختِ سلیمان بکند جلوہ گری مور

حکایت

تاجری سر چنگ زمانہ خوردہ مفلوک گردیدہ کتابت را شیوۂ خود کرد ہر روز چند خطی مینوشت و باین وسیلہ مدارش میگذشت اتفاقاً روزے دو سہ منقضی گردیدہ کسے خطی نویسا نیدہ بفاقہ کشی میگذرانید تا یکروز برائے کسی کتابتی نوشت چند فلوس عایدش گشت اطفال دہن دریدہ کہ خواہانِ نان بودند بر دستار خوان دست دراز نمودند در آن حال فقیرے آواز داد تاجر دستِ رد بر سینہ اش نہاد ما حضری کہ بود تواضعش نمود فقیر از گرسنگی چندان دست انداز شد کہ دیگر چیزے بنظر نیامد بعد از صرفِ طعام بکلمہ و کلام آمدہ پرسید کہ شما وجہ معیشتی دارید تاجر گفت اکنون بخطاطے میگذرد تا آیندہ چہ نصیب شود فقیر گفت بپائے فلان درخت در بادیہ برو درویشی خفتہ باہستگی بیدار کردہ قدم بوسش شو تمتعی بر میداری تاجر بگفتۂ فقیر عمل نمود درویش را بیدار کردہ پرسید تو کیستی گفت خادم الفقرا این قدر التماس ہست مرا باز گوئے بازکے میخواہی گفت وقت

خوابیدن خبرت میکنم تاجر همین قدر استفاده حاصل کرده برگردید فی الفور
شخصی آمده دو فلوسی داده عرضی در بیانِ احوالِ خود بسلطان نویسانید
سلطان را املا و انشا پسند افتاد حکم باحضارش داد چون تاجر مشرفیاب
حضور گشت بادشاه فرمود که این قابلِ منشی گریِ سرکار است دباین وسیله
مرتبه اش از اوجِ سپهر درگذشت روزی بخاطرِ تاجر رسید باید خبری
گرفت که درویش باز خواهد خوابید باضطراب دوید همی برفرق سلطان
زد ماری از دستارش برآمد شاه شرمندهٔ احسانش شده وی را نواخت
تاجر دانست تا حال نخفته بکارِ منشی گری پرداخت بعد چندے باز
بخاطر رسید که درویش خفته یا نه باید دید هراسان سلطان را از تخت کشید
که طاقِ ایوان خراب گردید بادشاه به مرتبه اش افزود اعتماد بر امتش
نمودند مدتی متمادی منقضی گردید روزے تاجر خوابید درویشی از در
درآمده گفت هنگامِ خوابیدنِ من در رسید تاجر همه اموالِ خود بسه
حصه نموده اول طالبِ ملازمان و سپاه را داد بعد حصهٔ آل و اولاد جدا
نهاده مابقی در راهِ خدا صرف فرمود در آن اثنا خواجه سرائے بجهتی
از تاجر ناخوش بوده شکایت نمود که این نمک نشناس بمرتبه رسیده

پاس حرم محترم نداشت قدم از جادهٔ ننگ و ناموس فراتر گذاشت
نائرهٔ غضب سلطانی بجوش آمده حکم بدار کشیدن صادر شد آن صدقات
بجانش رسیده رای شاه منحرف گردیده با خود اندیشید که بے تحقیق
رفیق را نباید بقتل رسانید تهدید بخواجه سرا نموده آنچه حق است ظاهر سازد
وے از خوف جان گفت افزا بود در آن حال درویش باز آمد که من نه
خوابیده از دیرے بیدارم تاجر گفت اکنون احتیاجی بتو ندارم من کار
خود به دیگرے سپرده‌ام پادشاه او را طلبیده تاجر که از دنیا دست بردار
شده بود را از کشید به هزار تملق بخود درامش نموده نوازش فرمود لمصنفه

بخت بیدار شود از فضلش	نکبت دورِ فلک گردد دور

حکایت

ساهوکاری در شهری رفته زن گرفت با عروس در یک محافه
نشست و بطرف ولایت خود برگشت بامین راه در مجادله افتاده
در مناظره کشادند عروس میگفت صحبت اثر دارد و ساهو اظهار مینمود
که خوے کسی مبدل نمی شود عروس بر گفتهٔ خود اصرار مینمود و ساهوکار
انکارش می افزود آخر الامر ساهو را چندان مکدر ساخت که وے را در

صحرا ے پر حول از محافہ انداخت عروس در آن بیابانِ لق و دق کہ نشانِ
آدمی نبود متوحش شد راہِ صحرا پیمود از دور کاہ فروشی دید کہ پشتارۂ
کاہے بر سر می کشید بآوازِ حزین فریادی برکشید کہ آتشی در خرمنِ
بیچارہ افتادہ بآبِ رحمت فرو نشان کاہ فروش از عجز درماندگی
آن عاجزہ پرسید عروس احوالِ گذشتہ را در بیان آوردہ استدعا کرد
کہ من دخترِ تو ام و تو پدرِ مرا بخانۂ خود ببری گفت مرا کہ خانہ
نیست ہر چہ از کاہ فروشی می یابم نانی بکف آوردہ گذرِ اوقات
مینمایم بقولِ شیخ سعدی علیہ الرحمۃ جامہ ندارم دامن از کجا آرم
عروس گفت نیست بخیر دار کہ از برکتِ آنخانہ و آب و دانہ بسیار بہم
میرسد دو گل مہر از جیب برآوردہ داد کہ خانۂ مستعار از کرایہ بدست
آورد چیزے آذوقہ فراہم نمودہ مرا در آنجا ببر کاہ فروش این را
مغتنم دانستہ بگفتۂ وے عمل کرد شبانگاہ او را خفیہ بخانہ برد صبح
خواست بعادت ہر روزہ بصحرا رود و پشتارۂ کاہے آورد عروس
منع کردیدہ دو گل مہر دیگر داد کہ در میدان کاہ فروشان رفتہ
پشتارہای کاہ گرفتہ انبار نما وقتِ گرانی ہمہ فروختہ زرش فراہم

فرماکاه فروش چنان نمود در زمانِ اندکی پنج شش هزار روپیه
پیدا کرده بخدمتِ عروس آورد که الحال چگونه عروس گفت باز چه فروشی
پیشه نما کاه فروش بگفته وے رفته مبلغ لک روپیه بهم رسانیده
باز از عروس پرسید که اینقدر زر فراهم شده فکر آینده چیست گفت حالا قدم برتر گذار و پیشه
ساهوکاری بدست آر کاه فروش از کسبِ ساهوکاری سرمایۀ معقول پیدا نموده نزدِ عروس
رفت و حقیقتِ احوال گفت عروس زبان بجوابش کشاد که این شیوه
نباید از دست داد و بمقربانِ وزیر مدارات نموده در پے ملاقاتِ وزیر
باید بود کاه فروش بهمین راه که وے گفت رفت تا بخدمتِ وزیر
رسیده شرفیابِ صحبتش گردید هر بار چندان لآلی آبدار پیشکش برد که
دلِ دستور را بدست آورد روزی وزیر پرسید خواهشِ تو چیست
که این قدر چاپلوسی ها داری گفت از توجه جنابِ عالی همه مقصودِ من
بر آمد وزیر سکوت نمود کاه فروش کیفیت را بعروس گفت عروس فرمود اگر اینبار
وزیر از تو پرسد باید بعرض رسانید که آرزوے ملازمتِ سلطان
دارم بعد چند روزے وزیر از خدماتِ کاه فروش محظوظ گشته فرمود خدمتِ
تو پسند افتاد هر مطلبی که داری بلا تکلف معروض دار کاه فروش بعد ایں

عرض کرد کہ بفضل الہی و یمن اقبال بیہمال وزارت پناہی ہمہ چیز
میسر است وقتے کہ ہمہ چیز بہم رسید برتر از آن چیست کہ مقتبس
انوار ظل سبحانی گردم وزیر بخشنودی تمام معروضۂ وے پذیرا نمودہ
دستش گرفتہ سرش را بر قدم ظل سبحانی سودہ کاہ فروش از خدمات
نمایان در خدمت سلطان نیز مقرب شد بنزد عروس آمد کہ الحال نوبت
با نہار سیدہ باز چہ میفرمائی گفت اسپے تیز گام صبا رفتار و
میوۂ تر و خشک و صراحی آب مہیا بدار چون ظل سبحانی بجانب
صحرا بسیر و شکار متوجہ شود ہمراہ رکاب ظفر انتساب باش کہ اگر از لشکر
دور افتد و گرسنہ و تشنہ گردد تو حاضری کہ حاضر داری بحضورش
برکہ از تو خوشنودی حاصل شود بتو منصبی عطا کند باید منصب
مختاری دروازہ ہائے شہر و داروغگی محصول خانہ بگیری کہ مطلب
من ہم بر آوری کاہ فروش بگفتۂ عروس سراسر عمل نمودہ اتفاقاً
روزے بادشاہ را اتفاق شکار افتادہ با لشکریان عنان
عزیمت بجانب صحرا منعطف گردیدہ از خدم و حشم دور گردیدہ خواہش
آب و طعام بہم رسائید ہر قدر چپ و راست خود ملاحظہ کرد جز کاہ فروش

را ندیده از وے پرسید که آب و نانی هست کاه فروش ماحضری که
داشت بر سر دست گرفته پیش نهاد سلطان را حاضر باشی وے خوش آمده
مستفسر شد که مقصود تو چیست کاه فروش بعرض رسانید که از طفیلِ
اقبالِ سلطان همه چیز مهیا است مگر اینکه اگر بداروغگیِ محصول خانه و
مختاریِ دروازه هاے شهر سرفراز فرمایند نوازش بے اندازه
در حقِ فدوی فرموده باشند بادشاه گفت در پیشِ خدمات تو این
قابلیتی ندارد بتو بخشیدم چون وزیر موافقتِ کلی داشت به تشریفاتِ
خاص اختصاص یافت مقصودِ عروس که تلاش شوهر بود بکاه فروش
امر نمود که هر مسافر آید باید که نام پدر و جد و شغل عملش دریافته بمن اطلاع
دهی کاه فروش همین طور نمود که روزے ساهوے که شوهرِ عروس
بود براے تجارت واردِ آن شهر شد کاه فروش نامِ آبا و اجدادش
دریافته بعادتِ معهود در خدمتِ عروس بگفت عروس از شادی
در پیرهن نگنجید و غنچه دهنش مُهر از شیرین کلامی برچید گفت ساهو را
در جاے فرود آر و محافظتش نما که جاے نرود و روزے
مهمانیِ او کن تا من از دستِ خود طعام پخته پیشش برده میزبانش

گردم کاہ فروش دعوتِ ساہو نمود چون نوبتِ بچیدنِ طعام رسید
عروس تبدیلِ لباس فرمودہ طعام را روبروئیش چیدہ و برزبان گذرانید
کہ الصحبت موثر کساہو از طعام دست کشید و گفت من ازین مہمانی
باز آمدہ دست شستم کہ باین جہت زنِ خود در صحرا گذاشتم بازہمان
آش در کاسہ است عروس گفت ترا قدر نیست پیشِ ناقدردان قدردانی
چیست من ہمان عروسِ توام و این ہمان کاہ فروشِ بیابانی حقیقتِ
حال از وے باید پرسید کہ از کجا بکجا رسید ساہو کار از گفتارِ خود بعدِ
دریافتِ آن کردار نادم گردیدہ عروس را در برکشید۔ لمصنفہٖ۔

لیک صحبت عجب اثر دارد		گرچہ تبدیلِ خو نمی گردد

حکایت

سپاہی بحسنِ خدمات مقربِ شاہنشاہ گردیدہ روزے سلطان
عنانِ عزیمت بجانبِ صحرا جہت سیر و شکار منعطف گردانیدہ مادہ آہوے
از دور دید بسپاہی حکم داد کہ دستگیرش کن سپاہی برساختہ
شمشیری بر پہلویش زد کہ بچہ از شکمش بیرون شد دلش بر حالِ
آن بچہ رحم آمد با خود عہد کرد کہ بجائے تیغ چوب در نیام خواہم گذاشت

وگاہے تیغ برنخواہم داشت ہمان پیمان موکد کردہ بعمل آوردو حاسدان
از تقربش در آتشِ رشک بودند بسلطان عرض نمودند ہرگاہ حالِ
مقربین این باشد چوب در نیام گذارند دیگران را چہ رسد سلطان
را اعتبار نیامدہ و برحسدِ شان حمل کرد کہ بگفتۂ بدخواہ حالِ رفیق گاہ
بیگاہ را تباہ نہ توان ساخت گفتند اگر صدقِ این مقال برسید
بخاطر والاے سلطان بمثل اینکہ ہمین گوے ہمین میدان سلطان
راکہ چشمِ مروت و پاسِ خاطر حرمتِ چاکران منظور بود در پردہ تفتیش
نمودہ شمشیر خود را از نیام کشید کہ ببیند چہ قدر جوہر و چہ آبداری موج زن
است مقربین در ثناے جوہرش درفشانی کردند و دست بدست
ہمہ ارکان و اعیان و سپاہیان دیدہ از صفایش محو گردیدہ بخوبیش
اعتراف آوردند بہمگی ایما فرمود کہ شمشیرہاے خود را یاد نمود ہریک
شمشیر از نیام کشیدہ بملاحظہ رسانیدند چون نوبت بسپاہیِ مذبور
رسید در دل اندیشید کہ اگر سلطان چوب را خواہد دید مورد مواخذہ
خواہم گردید از ہمہ سوگستہ بجنابِ باری بکمالِ عجز و انکسار پیوستہ
عجز و نیاز کہ در درگاہِ بے نیاز مقبول است الحاحش پسند افتادہ

تا دست بقبضه برده از نیام بر آورد بجاے چوب تیغ آبدار نمودار شد رنگ از رخسارهٔ حشاد برید وقدر سپاہی برتر گردید۔ لمصنفه

عجز در درگاہِ او مقبول شد ۔ غیر ازین برتر دران درگاه نیست

حکایت

سلطانی فریفتهٔ معشوقی بود از فرطِ محبت لمحه از خود جدا نمی نمود روزے وزیر با تدبیر معروضداشت که سه کس را لازم آمد خوش آمد نسازد اول پیر ہدایت کننده است اگر شیوهٔ راستی پیشه نفرماید حق را باطل نماید دوم حکیم اگر رعایت مریض بسازد وحکم به پرہیز نماید مریض را در ہلاکت اندازد سویم وزیر اگر حسن وقبیح ونزاکت ہاے امور ریاست بعرض سلطان نرساند خصم غالب ومملکت ویران گردد لہذا از جسارت معروض میدارد که در دربار علی الرؤس الاشہاد جلیس معشوقه بودن شایان سلطنت نیست پادشاه فرمود که چندان دلم بعشوه ربود که بے او دمی نتوانم بود وزیر عرض داشت که این حالت بر وخبات احوال خداوند تاج وسریر ظاہر است الا ریاست مقتضی این نیست چون دل در گرو معشوق است تصورش حرزِ جان ساخته بخیالش باید پرداخت سلطان را راے

وزیر پسند افتاده تصویرش کشیده روبرو نهاد پیر کاملی که همواره بمجلس
شاه بود تصویر معشوق را بوسے نمود که چه خوش نقش کشیده
پیر بعد ملاحظه فرمود که بسیار زیبا و بانزاکت است مگر از قلم اندازی خال
ران نمودار نگردایده سلطان را حیرتی رو داد که این از کجا واقف
این سر شده نظر بخال رانش کشاد آهسته وزیر را عرض نمود که باید قتلش
نمود وزیر صائب تدبیر پیر را پنهان ساخته شهرت قتلش در السنه و
افواه انداخت سلطان را فرزند ارجمندی بود اغلب سیر و شکار می نمود
روزے در شکارگاه سر بصحرا نهاده از لشکریان دور افتاده شیر
دوچار شد از هیبتش بر درختے برآمد میمونی که بر سر شاخهٔ درخت
بود تواضع شهزاده نمود که شیر در زیر درخت بر سر دُم نشسته غریدن آغاز
کرده طلبگار پسر سلطان گشته بعد از ساعتی شاهزاده که از بیخوابی بیتاب
بود بمیمون فرمود دمی محافظت من میکنی تا استراحت کنم گفت آرے
زانوے خود بستر نموده پسر سلطان غنود شیر بمیمون گفت این ناجنس
آخر ترا هلاک میکند پس انسب این بود که ویرا از درخت بیندازی و مرا
ازین طعمه سیر سازی که راه خود گیرم و از خوردن تو بگذرم میمون گفت

این شایانِ مروت نیست که هر که در پناهِ کسی آید با وی چنین
سلوک نماید وقتیکه شاهزاده بیدار گردید میمون بعرض رسانید که مرا
نیز خواب گرفته چه باشد اجازت یابم که از طفیلِ تو دمی بیاسایم شاهزاده
سر میمون در زانو نهاد میمون تن بخواب در داد شیر گفت این میمون غیر
کفو میخواهد ترا فریب دهد چون من بروم از ینجا خود ترا بخورد بهتر این است
که اورا برائے آذوقۂ من بیندازی و مرا از خود ممنون سازی تا ازین جا
بروم و در تو دندانِ طمع فرو نبرم شاهزاده بجود اندیشید که ع

چه خوش بود که برآید بیک کرشمه دو کار

راست میگوید رفع هر دو بلیه میشود میمون را انداخت میمون که در خواب
غفلت نبود شاخه را محکم گرفته دست آویز نموده بر درخت در آویخت
شیر از مایوسی برفت و شاهزاده هیبت زده گشت میمون باوے گفت
اندیشه مدار لیکن این نسخه در حافظه بسپار دعا موجبِ دعا است
درین اثنا صبح شد شاهزاده از درخت فرود آمد دیوانه دار در بیابانها میگردید
و همین لفظ بزبان می گذرانید سلطان از مفارقتِ پسر در اضطراب
افتاد لشکریان را حکم داد تجسس کنان بهر سو شتافته شاهزاده را یافته

درحضورِ لامع النور آوردند سلطان حقیقتِ حال هرچند پرسید جز سخنی
که داشت بر زبان نگذرانید حیرت بر حیرتش افزود که چسان علاجش
توان نمود همه حکیمان و افسون نگران بعلاجش پرداختند کارے نساختند
سلطان دستِ تاسف برهم سود که اگر آن پیر می بود علاجش مینمود وزیر
که پیر را از نظرها نهفته باو سے کیفیتِ دیوانگیِ شاهزاده و تاسفِ شاه
بر نمودن پیر گفت پیر فرمود درخدمتِ سلطان این تقریب باید نمود که درخانهٔ
من زنِ مرتاضیه هست اظهار میکند که از افسون من جنون شاهزاده زایل
شده بصحت و سلامت خواهد زیست بهمین تدبیر او را بخانه بیار تا علاجش
شود وزیر در پایهٔ سریر سلطنت سیر همایون تقریر معروض داشت سلطان
که منتظر این نوید بود شاهزاده درخانهٔ وزیر قدم رنجه نمود پیر در پسِ پرده رفته
بشاهزاده گفت چرا دیوانه شدهٔ شاهزاده که در خود نمانده همان سخن بر زبان
راند پیر گفت کسے که جان بخشی نموده احسان کند در عوضش هر که
دغا نماید موجبِ دغا باشد شاهزاده سخنِ دغا را فراموش کرده بر زبان
آورد که تلافی این چگونه شاید پیر فرمود اعمالِ نیک را رویه نماید و در
عوضِ احسانِ محسنی که در اندیش دغا کرده بود شمارد شاهزاده هشیار

گردیده شاه از پیر پرسید که چگونه احوال گذشته شاه زاده بر تو روشن گشت که از دیوانگی درگذشت پیر گفت بطوریکه حالِ آن معشوقهٔ سلطان را واقف بودم سرگذشتِ شاهزاده را مشاهده نمودم سلطان از جابر جسته وزیر را در بر کشید که از رای سلیمِ تو خونِ ناحق کردن گیرم نشد و پیر دوباره بدست آمد و شاهزاده شفا یافت وظنِ بد در حقِ زوجه برده بودم بسوی نیکی شتافت لمصنفه۔

هر که احسان کرده با وی بد کند	تیشه را از خود بپای خود زند

حکایت

زنار داری صبیه داشت با پسر گفت عمر خواهرت بسر حدِ بلوغ رسیده کسی که لیاقت داشته باشد بهمسرش بیار و با زوجه و برادر نیز همین اظهار کرد و هر سه تجسس کنان رفتند اتفاقاً بتلاش سه شخص بهم رسانیده آوردند صبیهٔ زنار دار بس حسین بود هر سه را فریفتهٔ خود نمود پدرِ دختر در تفکر افتاد که هر سه حسب الطلب آمده اند یک دختر بکدام یک باید داد قضارا شبی آن پری را مار گزیده از جان بری گشت از انتقالِ دختر هر سه پسر پریشان احوال شده یکی همراهش خود را بسوختن

درداد و دیگرے جاے کہ اورا سوختہ بودند خاکستر نشین گشتہ
جاروب کشی میکردسومی دیوانہ وار سر بصحرا نہادہ ملک بملک میگردید
تا بشہری رسید کہ شخصی مرتاض متوطن آنجا بودہ با حق تعالی عہد نمودہ
کہ ہر کہ نو وارد شود ضیافتِ وے کند چون عاشقِ دیوانہ تازہ وارد
بود ضیافتش نمود انواع اقسام اطعمہ پیش آورد کہ پسری
میزبان داشت بسن پنج و شش ماہ گریستن آغاز کرد ہر چند دایہ
و مادرش ویرا تسلی دادہ سود مند نیفتاد و مادر طفل اندیشید کہ مہمان
از آواز گریہ اش خواہد رنجید طفل را در تنور آتش انداختہ بسوخت فقیر تا
آن احوال را دید دست از طعام کشید مالکِ خانہ ہر قدر سماجت
و دلجوئیش نمود فقیر فرمود کہ طعام از خانۂ ہمچو بیرحمان خوردن حرام است
کسے کہ فرزندِ خود بسوزد از او چہ توقع بود میزبان گفت اگر تو باین جہت
رنجیدہ دست از طعام کشیدی بطرفۃ العینی زندہ می سازم فی الفور
افسونی دمیدہ زندہ گردید باز تکلیفِ خوردنِ طعام بمہمان کرد مہمان برزبان
آورد کہ طعام نخواہم خورد مگر اینکہ اول حاجتی دارم برآوری و سوال
مرا روا کنی میزبان مرتاض حاجتِ مہمانِ سوختہ جان پرسید وے

بعرض رسانید که از برائے خدا این افسون برمنِ مسکین لطف فرما
صاحب خانه در دل اندیشید که نعمت همان بهترین بود که حصۂ دیگران
هم شود افسون را بفقیر بخشید فقیر از طعام سیری حاصل کرده بشهر
معشوقه اش برگردید افسون را در آنجا که وی را سوخته بودند دمید معشوقه با
عاشقی که همراهش سوخته شده از قدرت الهی بوجود آمد درمیان
هر سه عاشق مناقشه افتاد کسے که همراهش خود را سوخته میگفت
این حقِ من است که جان در راهش دادم و آنکه افسون دمیده بود ادعائے
نمود که باعثِ حیاتش شدم از برائے خودم و آنکه مجاور شده جاروب
کشی میکرد بزبان آورد که حقِ منست که از دنیا بے او تنگ آمدم
و در فراقش خاکسار شدم القصه قضیه بطول انجامید کسی بدادِ
شان نرسید هر سه بدرِ سلطانی که صیتِ عدلش اطراف و اکنافِ
عالم را گرفته رفته دادخواه شدند سلطان فرمود بشنوید که دیوانی
بحق خواهم نمود شخصے که صبیۂ زناردار را زنده کرده پدر او بود که علت الحیات
شود شخصے که همراهش خود را سوخته باز همراهش زنده گشت برادر
است که در یک آن موجود شده گویا از بطن یک مادر هر دو آمده

این هر دو را اثر سد و کسے که دل در گروش بسته در فراقش خاکستر نشین گشته حق وے بود باید از شوهرش شود ـ لمصنفه

عدل کردن زیب سلطانی بود ‖ در ممالک نام باینکی برد

حکایت

امیری را دختر جمیله بود روزی بر بام موے خود را که تیره تر از شام است دامی نمود شیطانی مفتون از جمالش گردیده ویرا در هوا برد امیر از گم شدن دختر نهایت در تفکر افتاده با هر فقیر و درویش و عاملی که وارد می شد راز خود بمیان می نهاد تا شخصی آمده گفت چرا این قدر تجسس کنان متفکری اگر دختر خود شرط میکنی که بمن می دهی نشانش دهم و از جا و مقامش با تو میگویم امیر اقرار کرد که اگر پیدا شود در حبالهٔ تو در خواهم آورد آن شخص گفت شیطانی دختر ترا که فلان نشان دارد برداشته به هوا برده در فلان صحرا پنهان از خلائق گذاشته امیر گفت نشانش دادی در باز آمدنش در امیدواری برویم نکشادی وے گفت آن قدر قدرت زیاده ندارم که دخترت بنزد تو آرم بعدِ چندی شخصی دیگر رسیده کیفیت پنهانیِ دختر و بردنِ شیطان در بیابان

از امیر شنیده بعرض وے رسانید که اگر دختر خود در نکاح من می آری
اسپ چوبی میدهم که سوار شده در هوا پرده و هر کجا خواهی ترا ببرد تا
بآسانی دختر را بیاری امیر قبول کرده آن اسپ را بدست آورد
چند روزی منقضی گردید که شخصے دیگر رسیده کیفیت دختر از امیر
شنیده آن نیز خواستگارش شد که این کار از من بر خواهد آمد اگر دختر
خود بمن دہی شیطان را بزور علم درته تیغ آورم و دیدهٔ تو از جمال عدیم
المثالش روشن کنم سلطان که از مهر پدری بیقرار بود آنرا هم قبول نمود
پس اسپ چوبی را بوے داده شخص سیومی سوار شده رو بصحرا
نهاده چون اجلِ ناگهانی بر سرِ شیطان رسید بیک ضرب اورا داخلِ
جهنم گردانیده دختر را ردیفِ خود کرده در نزدِ پدر برد پس هر سه کس
گلوگیر گردیده هر یک نقشِ خیالِ وصالش می کشید امیر لاچار شده
بخدمتِ سلطان رفت و حقیقتِ احوال را بگفت سلطان فرمود آنکه
نشانِ دختر داده بمنزلهٔ جاسوسی بود و دیرانه رسد و آنکه اسپ آورد هم
کارے نکرد اسپ سبب سوار برائے چه کار این نیز نمیرسد که دختر
را نکاح کند شخصے سیمین که شیطان را بزور بازو کشته باید و دیرانیاز اری و بحکم

عدالت دختر را در حبالۂ نکاحش در آری لمصنفہ

عقد ہاے عدل وا کردن بشستی مشکل بود ۔ راہ این منزل بود باریکتر از تار موے

حکایت

شخصے ملازمت سلطانی اختیار کرد کہ روزے خدمت نمایانی
بظہور خواہم آورد سلطان در ماہ پانصد روپیہ مقرر نمودہ حاضر باش
حضور می بود شبی آوازِ مہیب بگوشِ شاہ رسید براے امتحان
نو ملازم را در پے آواز فرستاد خود ہم در عقبش روان گردید تا
دریافت کند کہ آیا آن خدمت را بجا می آورد یا ہم سر خود گرفتہ میرود
دید کہ سپاہی بہواے آواز در صحرا رفت و بازنی کہ غوغا داشت
گفت تو کیستی و در بیابان براے چیستی چرا این ہمہ میخروشی
در عہدِ دولت مہدِ سلطانِ عادلِ ما کسے را ستمی نہ رسید و جزا اگر
بہاری بنالید آن زن رو بہ بوجہ آورد کہ چرا نخروشم کہ ہنگامِ مفارقتِ
سلطان رسید دیگر این چنین شاہِ عادل باذل براے من میسر
نخواہد گردید سپاہی گفت مفارقتِ پادشاہ چگونہ خواہد شد و کدام
بلاے ناگہانی خدا نکردہ خواہد آمد وے گفت من دولتم سہ روز دیگر

بقاے عمر سلطان بود لهذا می گریم که کسے مثل او پیدا نشود آن جوان
گفت آیا این بلیه رد یه دارد تا بردیه آن سلطان زنده ماند ما و تو که هر دو
مشکور وے آییم زود باش تا وقت از دست نرفته چاره کنیم آن زن
گفت کسی را که یک پسر باشد و در فلان ساعت تولد نماید اگر آنرا
بمعبدی که درین بیابان است آورده ذبح کرده خونش بر سر روے
بت آنجا پاشد بلا در گذرد و عمر سلطان دراز گردد سپاهی با خود اندیشید
که فرزند من همان ساعت متولد گردید فی الفور بجانب خانهٔ خود رفت
و با زوجه گفت که زمان جدائی رسید سخن من بشنو بخانهٔ پدر خویش
برو زن گفت چه بد دیدی که از من مفارقت گزیدی با آنکه همه عمر
از تو براحت گذرانیده ام در مشقت و رنج کجا جدا شوم راز خود بگوی
زنهار جدا سے مجوی آن مرد آه کشید که سلطان را اجل ناگهانی
رسید دفعیهٔ آن خون فرزند ماست بزودی باید برخاست ویرا در
فلان معبد برده ذبح کرده خونش را باید بر روے آن بت پاشید
زن گفت از نمکش پرورش یافته ایم ازین چه بهتر که جانهاے خود
نثارش کنم پسرش که خفته بود این کیفیت شنیده چشم کشوده برخواست

که زود باشید کار خود بکنید خواهرش التماس نمود که من هم همراه شما ها
خواهم بود همه دست یکدیگر گرفته بجانب آن معبد رفتند سلطان
نیز دور دور تعاقب نموده هشیار کار شان می بود چون همگی به بتکده
رسیدند پسر پیش دویده سر خود برید پدر خونش بسر بت پاشید
خواهر که برادر را کشته دید در دم سر خود برید مادر که حالت آن دو فرزند
را تباه دید خود را بے تحاشی تصدق گردانید پدر با خود اندیشید که
محنت جهان برائے ایشان بود بعد ازین زندگانی نتوان نمود سر خود
از بدن جدا ساخته در قدم بت انداخت سلطان را دل بر خیر اندیشی
رفیق بسوخته آتش غیرتش افروخت خاست خود را هلاک کند که آوازی
از بت بر آمد تو خود را از برائے چه بکشتن میدهی قضائے تو رد گردید
بنا بید درین علیه یا نهی پادشاه فرسود مرا بلا قبول است بے این چهار شخص
زندگی خوش نخواهد نمود زندگی این چنین وفا کیشان از زندگی من افضل
و اولی است باز آواز آمد که منظور زندگی جناب والا است برائے خاطر
تو بایشان حیات بخشیدیم و بلیه ترا هم رد گردانیدیم در ساعت هر چهار
از خواب عدم بیدار شده پادشاه نهانی بخانه آمده باستراحت خوابید

تا صبح طالع گشت جوانِ سپاہی عیال و اطفال بخانۂ خود رسانیدہ
در دربار حاضر گردید شاہ پرسید کہ آوازِ شبینہ از چہ بود وکہ غوغہ می کرد
جوان عرض نمود کہ زنی در صحرا غوغا داشت تسکینش کردہ رو بشہر
آوردم سلطان از کردار و اطوارِ آنجوان تعجب نمودہ یوماً فیوماً قدرش
افزود۔ لمصنفہ۔

خدمتِ مخدوم ہر کس کرد از دل اختیار	نامِ خود در ہر دو عالم میگذارد یادگار

حکایت

کلالی از صدمۂ سفال چہرہ اش مجروح گردیدہ از تنگیِ معاش
خود را در سلکِ ملازمانِ امیری کشید امیر دانست شخصی نجیب بودہ
باشد کہ در چہرہ اش آثارِ زخم آمدہ ویرا دوست میداشت و ہیچ چیز خاطرش
فرو نمی گذاشت روزے پرسید کہ بر چہرہ ات در کدام جنگ زخم رسید
وے بعرض رسانید کہ این زخمِ سفال است امیر بشناخت کہ او
کلال است از نظر انداخت یکے از ندما عرض نمود کہ وجہ بر آوردنِ
اینچنین مقربی چہ بود گفت غیر را بے دریافتِ حقیقت در مجلسِ
خود جا نباید داد و این از کم ظرفی انچہ در ظرفش بود برآوردہ در در طۂ

بلا افتادہ درمقامِ کجی راستی گزید وبالِ جانش گردید لمصنفہ		
یارِمن درراستی دانی چہ فتنہ می شود		مصلحت آمیز قولِ شیخ سعدیؒ ذکن

حکایت

تاجری پسری داشت بیکارہ اوباش وضع وآوارہ ہرچند نصیحتش نمود اثرپذیر نبود تا بمرضی مبتلا گردید قریب بہلاکت رسید فرزند را طلبیدہ درآغوش کشید کہ اے جانِ پدر ہرچہ گفتم نشنیدی الحال وقتِ رفتنِ من آمد وہنگامِ جدائی شد این یک سخن بشنو بعد آنچہ خواہی بکن دہ لک روپیہ برائے تو گذاشتم آرزوی یازدہ لک داشتم بہر طور کہ بتوانی یک لک دیگر شامل دہ لک گردانی پسر قبول نمودہ پدر رحلت فرمود بعد از ایامِ عزا دو لک روپیہ برفقا داد کہ خریدِ مال کنند ومنافعش بیاورند یارانش خوردند باز دو لک روپیہ دیگر برآوردہ حوالۂ ایشان کرد کہ جنس بخرند ومنافعی بدست آورند درراہ بیغما رفت سوداگر پسری بتاسف گفت دریغا وصیتِ پدر بجا نیاوردہ مبلغ معتدبہ ضرر کردم در تردد افتادہ باز مبلغی برآوردہ رو بمسافرت نہادہ رنج را براحت گزیدہ مشقتِ بسیار کشید تلافیِ مافات گردیدہ یازدہ لک روپیہ

بهم رسانید هم جلیسانِ اوباش وضع قدیم که دوستِ صمیم بودند اظهار
نمودند الحال که بمراد رسیدی بموجبِ وصیتِ پدر یازده لک را فراہم
گردانیدی چرا بعیشش نکوشی و نخوری و نپوشی وے گفت خونِ
جگر خورده پارهٔ زر بدست آورده چگونه جگر پارهٔ خود خورم یا بکسی دہم

لمصنفه

قدرِ زر آنکس ہمین داند که خود بدست کرد | از ترددہاے بسیاری و بعد از رنجہا

حکایت

وزیری عاقل بود بسلطان عرض نمود که الله تعالی و تقدس ذاتِ
جنابِ عالی را بصفاتِ حمیده آفریده شہرهٔ دادرسی از قاف تا قاف
رسیده حکایتی از عدل یاد دارم دادِ آن میخواہم سلطان فرمود دادرسی
کارِ ہر مرد نیست از دستِ ہر که آید تمتع از دو جہان بیابد مافی الضمیر خود
عرض نما وزیرِ با تدبیر براے امتحان فراستِ سلطان عرض نمود که
دختر بقالے بود که آفتابِ عالمتاب از ماهِ عارضش کسبِ ضیا
می کرد دانهٔ خالش دلِ خلقی بدام می آورد روزے بسیر و تماشا بطرفِ
بوستان سروِ قامتش خرامان گردیده سپاہی مفتونِ جمالِ عدیم

المثالش شده درو‌ے پیچیده خواست دست اندازی کند دختر
بعجز و الحاح پیش آمد که درکیش ما پیش از کتخدائی اینچنین عملی مستوجب
دوزخ و روسیاهی ست در امانت خیانت نتوان نمود بعد شادی شرط
است که اول مقصودت بر آورده ضیافت طبع تو خواهد بود سپاهی باین
شرط اورا رهائی داد بعد چندے که عروسیش اتفاق افتاد درکنارِ
شوهر غمگین نشسته ملول گشت شوهر از سببِ غم و اندوهش پرسید
عروس آهی کشید که مرا با سپاهی اینچنین عهد و پیمان شده الحال وقتِ
ایفاے عهد آمده شوهر دید که بے رفتنِ عروس بنزدِ سپاهی چاره نیست
لاجرم راضی گردید عروس سر در بجواهر و گوهر آراسته و پیراسته چادری
در سر کشیده بجانبِ خانهٔ سپاهی خرامید در عرضِ راه رهزنی دستش
گرفته گفت کجا میروی وے کیفیتِ عهد با سپاهی و اجازت دادن
شوهرش بیان کرد دزد بخاطر آورد هرگاه شوهرش اجازت داده سدّ راهش
نتوان شد باوے پیمان درمیان نهاد که بزودی برگردد و زیور و زر
بدزد دهد دختر قبول کرده رو بخانهٔ سپاهی آورده سپاهی از آمدنش پرسید
عروس اجازتِ شوهر و دزد را ظاهر گردانید سپاهی دست اندازی نموده

رخصتش فرمود چون به دزد رسیده کیفیتِ سپاهی را بسمعش
رسانید دزد نیز رخصتش گردانید آیا مروت کدام یک پیشتر و ازین
سه کدام بانصاف بیشتر اند بادشاه فرمود که شوہرش دید که شبِ اول
باختهٔ دیگریست پس آینده چسان خواہد زیست ازوے مایوس گردید
و سپاہی از آگاہیِ شوہرش ترسیده که بکوتوال و قاضی خواہد رسانید
دست ازوصالش کشید انصاف این است که دزد مروت پیشه و
رحم کیش بوده باید آفرین و تحسینِ او نمود۔ **للمصنفه**

در امورِ سلطنت از عدل بر ہیچ نیست	نامِ سلطان زان بماند تا قیامت یادگار

حکایت

شخصے برزنی عشق پیدا کرد بعیش و عشرت بسر می برد شبے
باران بسیار بارید و نتوانست بخانۂ معشوقه رسد بکنارۂ رود خانه رفته ہر چند
دست و پا زنی کرد فائده ننمود اتفاقاً مردۂ بروے آب بود تصورِ کشتی
کرده که معشوقه در ینجا براے من آورده بروپش افتاده قدم در کنارہ
نهاده بطرفِ خانۂ جانانه اش روان شد تا بدروازه اش آمد در را مسدود
دیده کوبید ہیچ جوابی نشنید بدر و دیوارش نگریسته ماری آویخته دیده

از استیلاے شوق مثلِ بازی گری کہ ریسمان بدست بپیچد مار رابدت پیچیدہ پادر شکمِ دیوار گذاردہ خود را ببام رسانید معشوقہ را در خواب دید وبیدار کرد چون ویرا از بیہوشی بہوش آورد پرسید درین شدتِ باران وانسداد در چگونہ آمدی وے گفت کہ خود رہبر گشتہ منکر شدی کشتی در کنارہ گذاشتی سوار شدم وکمند انداختی ببام برآمدم آن پری گفت از ہر دو بری ام کمند کجا بہ بنیم وکشتی کو ملاحظہ نمایم درین حیص بیص روز روشن شد بجاے کمند مار وبجاے کشتی مردہ را دیدند معشوق بعاشق گفت اگر این شوق بخدا امید اشتی بہ مراد رسیدہ قدم در منزلِ اعلے میگذاشتی سخنِ دلبر از تیرِ غمزہ چست تر از سینہ اش درگذشت واز کردۂ خود نادم گشت خاک بسر افشاندہ در راہِ خدا راہی گردید بکوہ و صحرا بے سروپا بشہری رسید نگاہش بجمالِ زنِ جمیلہ کہ بردر ایستادہ بود افتاد ونفسِ امارہ گلوگیرش شدہ قدم فراتر نہاد بدریوزہ گری بر درش نشست ومی نگذشت کہ تلقینِ معشوقہ بخاطرش آمدہ اسپے را کہ لگام گسستہ بود پابند نمودہ درین اثنا صاحبِ خانہ رسیدہ پرسید تو کیستی گفت بہ گداے بردرت آمدم سوالی دارم چشم خیرہ شد سرمہ میخواہد

میلے گرم کردہ دربکش صاحب خانہ گفت تو اعمی ہستی بازچہ میخواہی
گفت دل روشن ندارم میخواہم چشم از روشنائی ظاہر پوشیدہ
بباطن آرم صاحب خانہ گفت مبتدی ہستی ترا ہمین باید این بگفت
و میلے در چشمش کشید درنابینائے بہر سو گام زن گشتہ بر سر چاہی
رسید قدم را برداشتہ خواست بیشتر گذارد آوازے از غیب آمد
کہ پا از جا مدار چاہی است عمیق مبادا در وے افتی و بتور سد آفتی
وے گفت الحال کہ قدم بر جادۂ راستی نہادہ ام کے مبتلا ببلا شوم
عذرم بپذیر ہدایتی کہ نمودۂ دستی گیر تا ازین صعوبت وارہم باز سروشی
بگوشش رسید اگر خواہی بنائیت دہم اعمی گفت روشنائی بخش کہ تجلی
انوارت بینم چون ازاو شدہ بود بر دلش بیک چشم زدن جلوہ نمود۔

	المصنفہ	

ہر کہ جان را نثارِ حق سازد		لطفِ او گوہرِ مراد دہد

حکایت

ساہوکارے ارادۂ تجارت نمودہ راہِ مسافرت ملکی پیمود شخصی بزوجہ
اش کہ در حسن عدیم المثال بود عشقی پیدا کردہ ہرچند خواست درکنارش

کشند کنارہ گیر شدہ بدست نمی آمد عاجز گشتہ رو بعبدی آوردہ بچلہ
کشی نشست باین نیت کہ اگر وصالش اتفاق نخواہد افتاد جانِ خود
خواہم داد کہ چندی نکشید کہ ندائے از غیب شنید زنِ ساہو کہ صالحہ
بود از تملق و چاپلوسی بلوث بگناہ نمی شود و بدست نمی آید آن شخص
مناجات کرد کہ اگر دامنش از ریاضت بدست نتوان آورد بارے
باین مراد رسم کہ ہمشکلِ ساہو شوم دعایش مستجاب شدہ بشکلِ
ساہو بر آمد از شادی در پیرہن نگنجیدہ خود را بدروازۂ ساہو رسانید
دربانان ویرا مالکِ خانہ پنداشتہ منعش نکردند قدم درخانہ گذاشت
زوجۂ ساہو او را شوہر فہمیدہ پرسید کہ چرا باین زودی مراجعت نمود
گفت کاریکہ پیش نہادِ خاطر بود بانصرام رسید بازن مختلط گردیدہ
بعیش و عشرت میگذرانیدند روزے بدربانان تاکیدِ اکید کرد
کہ مرا با بازیگری درجائے نزاع افتادہ اگر شبیہہ من شدہ روباینجا
آورد راہش در درون ندہید بلکہ تنبیہش کنید اتفاقاً بعدِ چندے
مالکِ خانہ وارد شد خواست درخانہ قدم نہد دربان مانع آمد تنبیہش
نمودہ در بر رویش نکشودند حیرت بر حیرتش افزودہ بدربارِ سلطانی رفت

وحقیقتِ احوال بو اتفاقِ حضور گفت سلطان ہر دو را طلبیدہ بے
تفاوت دیدہ استعجاب نمودہ پرسید کہ کدام مالکِ خانہ اند مالکِ خانہ
می گفت من مالکم و این مقلد مقلد میگفت مالک منم و مقلد اوست
شاہ در شک افتاد کہ ازین ہر دو خانہ و زن بکدام یک باید داد بعدِ
تامل و فکر بخاطرش رسیدہ زوجۂ ساہو را در خفیہ طلبیدہ کیفیتِ شبِ روزِ
شادی را پرسید آن زن انچہ کہ گذشتہ بود عرض نمود باز ساہو را در
گوشہ طلبیدہ از حقیقتِ شبِ شادی پرسید ساہو مطابقِ گفتۂ زنِ
خود بعرض رسانید بعد از آن شخصے کہ شبیہ ساہو بود در کناری طلب
نمودہ استفسار کیفیتِ شبِ شادی فرمود شخص مذکور را دیدہ اہی گوست
بقتل آورد ساہو و زنش را سرفراز نمودہ بخانہ روانہ کرد لمصنفہ

عدلِ سلطان موجبِ امن خلائق میشود		شہرۂ آسودگی از شرق تا مغرب دود

حکایت

دزدی بالمیک نام بود راہ زنی مینمود بزرگی در آن وادی کہ دزد
مسکن داشت گذارش افتاد دزد بعادتِ خود دستِ تطاول کشاد
بزرگ بدزد فرمود سامانی کہ دارم تصرف باید نمود الا سخنے می گویم از اہل و

وعیال وشرکای خود بپرس که در دنیا تا این مدت هر ثروت بدست آورده
تقسیمِ شما کرده ام آیا در عقبیٰ عقوبتی که برسد حصه بر شما می شود یا نه یارانش
گفتند ما شریکِ راحتِ اینجائیم عقبی جائیست که شرکت آنجا گنجایش
ندارد اول بپرس ازین جسد که همراهِ تو می شود دیگر بما چه رسد انچه ازیشان
شنیده بود گوش زدِ فقیر نمود که آن بزرگ فرمود مالی که برده تقسیم اینها کنی
و در عقبی عقوبتش تو تنها بری دزد عرض نمود که چشمِ غفلت دوخته
بودم از کرمِ تو کشود کسانیکه شریکِ من نباشند چرا تقسیم مالی پابند دستی
که بظلم در از گردانیدم از تلقینِ تو باز کشیدم و عمری که بغارت کردنِ مال
مردم بسر رسانیدم از آن متنبه گردیدم دنیا هیچ است در هیچ دل بهیچ
بندم و بکه پیوندم و براهت افتاده سر بپایت نهاده ام راهی بنما که بمنزل
رسم دستم گیر که ازین بلیه بره هم آن بزرگ فرمود راهی به از یادِ الهی نخواهد
بود هر که در راهِ راست افتاد قدم در ورطهٔ کجی نخواهد نهاد و از دستِ
ظلمِ رهزنان جان بسلامت بمنزل برده ازین جادهٔ مستقیم بر نگردد منتظرِ
فضلِ وی باش جنابِ باری رؤف و رحیم و غفار و ستار است
بر توبه بخشد و در بر رویت نه بندد لمصنفه

فضلِ او یک لحظه سازد ذرّه را آفتاب | ابرِ رحمت قطره را مانند دریا می کند

حکایت

دو برادرِ مفلس که هر دو تقوی متصف بودند خواهشِ بنائے مسجد
نمودند هر قدر سعی و تلاش کرده که مشتِ زری بدست آورده صرفِ تیاری
مسجد کنند نشد رو در گوشهٔ پا بدامان کشیده باهم مشاور گردیدند که اگر جان
نثارِ راهِ جانان شود سزد بگدائے رفتیم کسے چیزے تواضع ننمود نوکری
کردیم فائده بنمود نه زری داریم که از داد و ستد چیزے بدست آریم
و نه متاعی که سوداگری کنم پس چه سازم بجز دزدی باین نیت برخواسته
روان شدند همه جا بطورِ عیاران نظر انداخته تا بمعبدِ هنودان آمدند در گردنِ
بتِ آنجا دو حمایلِ گران بها دیدند با خود اندیشیدند که بهر طور حمایل ها بدست
آرند از حفاظتِ محافظان و آمد و رفتِ پرستش کنندگان پیش دستیِ
آنها پیش رفت نشد از آن مایوس برآمده بخانهٔ معمارانِ بتکده بتقریبی
رفتند سرِ کلاوهٔ سخن واکرده از این در و از آن در گفتند تا سخن باینجا رسید
که فلان معبد همه جهت بے نقص است مگر یکدرِ دیگر اگر بود خوشتر
می نمود معمارِ خالی الذهن گفت دیگر هم میتوان کشود باین نهج که گل

بالاے معبد کلس پیدا است او را بپیچیدہ راہ آمد و شد یک
کس وا خواہد گردید ہر دو برادر از استماع این خبر شادان و فرحان روان
شدند تا بمعبد آمدہ مقرر نمودند کہ درہمین جا باید بود تا شبا ہنگام یکے
در اندرونِ بتکدہ پنہان شویم و دیگرے بر سرِ گنبد برایم کلس را پیچ وادہ
دست بہ ینما کشادہ در پے مقصود پا براہ گذاریم بموجبِ گفتار بکردار
آوردند آن یک کہ در اندرون مخفی گشتہ حمایل ہا برداشتہ نیمہ
شب خواست از راہِ کلس بر آید دید از کمر پائین بند شدہ ببالا و زیر
برآمدن نشاید با برادرِ خود کہ در سرِ گنبد کلس برآوردہ بود اظہار نمود
کہ من اکنون بگیر آمدہ رہا ازین بتکدہ نخواہم شد پس بہتر آنست
حمائل را تو برداری راہی کہ در پیش داریم قدم بگذاری نخست از
شمشیر گردنم بزن تا شہید بمیرم و کشتہ از دستِ کافران نشوم زہے
سعادت کہ در راہِ او جان نثار کنم زنہار براہِ دیگر صرف نسازی کہ ایمانِ
خود را ببازی برادر بموجبِ گفتۂ او عمل نمود حمایل ہا برداشتہ راہِ مقصد
پیمود برادرِ خود را زندہ دید کہ معمار آوردہ بناے مسجد کردہ از روے
تعجب پرسید کہ من تراکشتہ بودم کہ زندہ گردانید وے گفت

من نمیدانم چہ گذشت اینقدر ہست کہ کسے دستم گرفتہ ازآن برداشتہ
از قدرتِ کاملۂ او اینہا بعید نیست در راہِ او ہر کہ بمیرد زندہ گردش
چیزے نیست لمصنفہ

ہر کہ جان را از تہ دل در رہش سازد نثار		خالقش در ہر زمان صد جانِ تازہ میدہد

حکایت

سلطان سخی و عادل و باذل با مساکین و فقرا الفتِ بے انتہا
می نمود روزے از نخوت بخاطرش رسید کہ ہمچو من صاحب کرمی
چشمِ زمانہ ندید پیر از خیالِ فاسدش مطلع گردیدہ با خود گفت انجامش
بخیر باد از راہِ باطن در پے اصلاحِ حالش افتاد روزے جائے کہ ہر
روز ہزاران فقرا و ضعفا را طعام میخورانید راسوے کہ داغہای
طلا بر پشت داشت ظاہر گردید بخاک غلط و اغلطی زدہ در پے کار
خود شد لمحہ نکشید کہ باز راسوے آمدہ در خاک غلطیدہ بمکانِ خود یر
گردید بہمین نہج دو سہ بار راسو کار کرد سلطان شبہہ بخاطر آورد
پرسید از پیر خود کہ این راسو را چہ شد بارہا امروز این حکمت نمود
آیا در کشمکش دردے خواہد بود پیر بسلطان فرمود از خود راسو بپرس

تا جواب تو گوید بادشاه بار سوم در سخن آمد که اے جانور چه باعث
گردید که از عجز و انکسار بخاک میغلطی خالهاے طلا که در پشت داری
از کجا پیدا شد را سو بزبان آمده گفت از تشنیع هم قومان در میان ایشان
نمی توانم رفت میگویند از آن که این قشقه آورده‌ای چرا سراپا طلا نگردی
لهذا بر در تو آمده ام که از برکت این گروه بهم رسانیدم چنانچه روزی
کاروانی گذارش افتاد قافله سالار را حالت گرسنگی رو داد در زیر
درختی فرود آمده خواست طعامی که داشت بخورد فقیرے برخورد
قافله سالار گرسنگی بر خود پسندیده طعام را نذر گذرانید چون فقیر از خوردن
طعام فارغ گشت دست را شسته یکبان از قطرات آبے
که از دستش بر پشت من چکید طلا گردید لیکن هر قدر بخاک غلطیده
اثری از این هزاران که طعام میخورانی ندیدم سلطان متنبه گردید که از تبختر
من این اثر بظهور رسید خیالی که داشتم خام بود از روے تواضع
به پیر التجا نمود پیر فرمود که تواضع یک حبه از صدق دل بر ترا از لکوکھا
تبختر
للمصنفه

تواضع کن تکبر دور گردان		برین ره رو که راه راست باشد

حکایت

روزے زناردارے مرتاض بدنیا پشت پازده در شهری توطن کرد بگوشه افتاد قدم از در بیرون نمی گذاشت زوجه اش از گدائی چیزے پیدا کرده روبرویش می آورد از اتفاقات قحط سال شد و باران نیامد چشم دل مردم و دیده و دست از دادن کشیدند زنِ زناردار از دریوزه گری تا هفت شبانه روز تک و دو بسیار کرد آذوقه بدست نیاورد پیشِ شوهر آمد که حال هر دو پیش رفت نخواهد شد کار از حد گذشته زناردار که در وظائف و اذکار مستغرق بود جوابش نفرمود بسکه زن از جان سیر گردیده دستِ فرزندِ خود گرفته بر سرِ چاهی رفت که خود را در آن چاه افگند تا از آن سختی برهد در آن حالتِ اضطرار رو گردانید درختِ انبه پُر بار دید که فی الفور از زمین روئید حیرت بر حیرتش افزود شکرِ الٰهی نموده چند انبه از شاخهاے آن درخت فرود آورده برد زناردار قوتِ لایموت کرد بهمین طور هر روز آن درخت انبه میداد زن میچید روبروے شوهر و فرزند می نهاد در راجهٔ آن دیار از باعثِ بے سروسامان شدنِ شیخے براے دریافتِ برایا برآمده در هر محله و کوچه گشت تا فت اثری

از آثارِ خلایق بیافت نگرهین زناردار و عیال و اطفالش که از طراوت
بشره بشکل لشبرواز خشک سالی بے خبر بود راجه از حقیقتِ حال سوال
نمود زناردار از محویت لب بجواب نکشود راجه بکمالِ تملق پیش آمده
از زنش مستفسر شد زن سر کلاوه سخن کشوده چگونگیِ احوال بیان نمود راجه
دریاے زناردار افتاد که من ارادهٔ ارادت دارم راهی نشان باید
داد که در وادیِ صعب بیابان رسم واز این تیهِ ضلالت برهم زنار
دار بخیال نیاورده که کیست چاپلوسیش از چیست راجه قدمش
نگذاشته چست کمرِ خدمتش بر میان بست زناردار شبے خیال
فرمود که این بلا از کجا آمده مصدع اوقات من شد زن و فرزند گذاشته
فرار نمود چون صبح راجه دید زناردار نبود باز زنش گفت که شهرت از باعثِ
ابرامِ ما بدر رفت کجا رویم که او را بجوییم راجه و زن زناردار و فرزندش
دست یک دیگر گرفته تجسس کنان بکوه و صحرا رفته دیدند در پناه کوهی
بریاضت ایستاده باز راجه در قدمش افتاد که هر که در پناه می آید پناهش
باید داد آخر راج را گذاشته از ملک و مال گذشتم و بچشم داشت گوشهٔ
چشمِ التفاتی از زمرهٔ خدام گشتم زناردار چشم کشاده بجانبش

دید و بیک چشم زدن ویرا مثلِ خود گردانید لمصنفه

هر کس نگاه خود را بر روے یار دوزد | هر سو نظر کند او مس را طلا نماید

حکایت

روزے سری کشن بارجن فرمود که راجۂ ذی همت صاحب مروت
منبع اخلاقِ حمیده و صفاتِ پسندیده نشان میدهم که نامش مورج دهجه
است ارجن التماس نمود که من هم نامش شنیده ام که بزیور اخلاق
آراسته و پیراسته مشتاقِ جمالش گردیده ام این بگفت و بهمراهش
رفت و وقتیکه بدروازۂ راجۂ مذکور رسیدند سری کشن بارجن فرمود
که تبدیلِ لباس خود باید گردانید تا بشکلِ زنار دار درخانه اش درآییم
همان طور کرده رو بخانه اش آورده بدربان گفتند براجه معروض دارند
دو زنار دار مسافر برای خواهش چیزے درین دیار وارد شده بدروازۂ تو آمده اند
راجه در پرستش گاه شنیده گفته فرستاد لمحه توقف کنید که از پرستش
فراغت یابم بے دغدغۂ خاطر بخدمت شتابم سری کشن وارجن
این جواب را شنیده باز گردیدند منهیانِ اخبار رفتنِ شان براجه
رسانیدند راجه مضطربانه دوان دوان درپے شان شتافته شرف

خدمت دریافتہ زبان بلا بہ کشودہ التماس نمود چہ اقدم رنجہ بغریب خانہ
نمودند باز ملاقات نکردہ مراجعت فرمودند یک زنار دار اظہار کرد
مارا مطلبی باین دروازہ آورد مطلب اینست کہ درراہ شیری
بہ پسرم برخورد خواست ویرا کہ سرمایۂ عمر من است بخورد من گفتم
بجاے پسر من حاضرم قبول نمود آخر اصرار بسیار کردم کہ خواہش
تو ہرچہ خواہد بود اداے سعادت خواہم فرمود شیر گفت اگر نیم جسم پسر راجہ
مورج دہج را باین شرط کہ مادر و پدرش ارہ بر سرش کشیدہ تا پایان
با جدا گردانیدہ و اشک از چشمش جاری نگردید آن نیمہ جسم بمن دہید
خون پسر ترا خواہم بخشید راجہ از استماع این سخن گفت زہی سعادت پسر من کہ
بکار مردان خدا آید و جان را فداے پسر زنار داری نماید زوجۂ راجہ گفت جان
فرزند سہل بود امید وارم کہ جان خود را نذر کنم اگر قبول شود پسر راجہ فرمود شیر خواہش
من کند قسمیکہ مرضی زنار دار است دیر مکنید زود مقصودش برآورید راجہ یکطرف
آرہ بدست گرفتہ زنش طرف دگر ہر دو ارہ بر سر کشیدہ تا بہ بینی بریدہ یک چشم پسر
اشک بائید زنار دار اظہار نمود شرطیکہ بمیان آمدہ بود عمل نمود الحال میروم و بہ گشتہ
سر وکارے ندارم راجہ بپاے زنار دار افتاد زبان کشاد کہ گریستن یک

چشم این از چیست وجهش صعوبت نیست وجهش اینست الغرض
جسم بکار فرزند شما می آید و نصفش بیکار می ماند لهذا بر حالِ خود
میگریست سرکیشن را هم محض بود فی الفور بحالتِ اصلی باز گشته راجه
و پسرش را در بر کشید دعاے مزید حیات فرمود پس رو بجانبِ ارجن
کرد که اخلاق و تواضع این معنی دارد راجه و زن و فرزندش زبان ثنای
سری کشن کشاد جواهرِ گران بها و لآلی پر ضیا بطریقِ نذر دادند **مصنف**

شجاعت هم سخاوت هم تواضع	که هر سه در دلِ سلطان بباید

حکایت

سلطانی را امیرے بود که هر گاه لب بخنده می کشاد گل طلا
از دهنش می افتاد شهرهٔ این اعجوبه بممالکِ بعید رسیده سلطانی
دیگر شنید معتمدی با خط بخدمتِ سلطان براے دریافتِ آن
روان گردانید چون رسول و نامه بخدمتِ سلطان آمده از مضمونش
آگاه شد امیرِ خود را طلب فرمود مکالماتِ مضحکانه نمود لب تبسم
نکشود سلطان را از نخندیدنش آتشِ غضب ملتهب گردیده ویرا
مقید گردانید بعد چندے وزیر دریابه سر یه گردون مسیر بعرض رسانید

که امیر هر چند مجرم باشد از آنجا که سلطان ظل الله آمد سزد عفو جرائمش
شاید بگناهِ ادنیٰ انتقام نشاید وبے دریافت حقیقتِ احوال تنبیه
وتهدید نباید از امیر وجه نخندیدن باید پرسید که در آن وقت چه
باعثِ عدم ضحک گردید این سخن پسندِ سلطان افتاده حکم باحضارش
داد وبا وے تلطف فرموده استفسارِ احوالش نمود که سببِ
نخندیدن چه بود امیر عرض کرد که بعضی خیالات در آن دم رو آورده
باعثِ انقباض گردید که اگر بزبان رود خفتِ خود شود سلطان اصرار
فرمود که افشاے این اسرار باید نمود امیر بعرض رسانید چند مراتب
است که ظاهر نباید گردانید اوّل تلفِ مال هرگاه فاش شود عوض
خود رود که گفته اند یکے نقصان مایه دویم شماتتِ همسایه دوم مناقشۂ
خانه که اگر گوے پرده در دبے پردگی میشود سیوم رازِ دل که اگر
بگوشِ کسے گوش زد شد گوش بگوش رسد چهارم کیشِ خویش که
اگر فاش نماید در تهلکۂ غیر آئین آید پنجم داشتنِ مال که اگر حالِ خود
گوید در بے پایگی اعتباری مفلس را نبود ودر بضاعت همه کس
دشمنش شود ششم مشورت بازنان که عقلِ زن ظن باشد در شورِشان

بکارِ خود درماند ہفتم تعدادِ عمر کہ اگر کم شمرد بدانشش اعتماد نکنند و اگر بسیار گوید بر خرافتش گمان برند پس امورِ ناگفتنی بسیار و واردات خیال بیشمار است سلطان بر اسیر آفرین فرمود دانشِ وزیر تحسین نمود لمصنفہ

گوہرِ بے بہا بود در تاج	نزدِ سلطان وزیرِ پاک نہ بسیار

حکایت

تاجرے از گردشِ فلکِ دوّار سرمایہ اش بباد رفت بار زوجۂ خود گفت ارادۂ سفر دارم کہ شاید از سعی و تلاش چیزے بدست آرم از سرمایۂ دیرینہ اگر چیزے داری بمن بسپار کہ مالی خرید کردہ سودی برآیم زن زیور چہار صد روپیہ کہ داشت پیشِ شوہر گذاشت سوداگر زیور را فروختہ چہار صد روپیہ نقد نمودہ راہِ مسافرت پیمود اتفاقاً سوارِ جہاز گردید آں شخصِ دانشمندی را دید کہ اہلِ جہاز بگردش فراہم آمدہ واز ہر طرف سخنہا ذکر میشد سوداگر نزدِ دانشمند رفتہ سوال نمود وی فرمود سخن صد روپیہ بگویم یا ہزار روپیہ یا لک روپیہ سوداگر گفت چندان بضاعتی ندارم کہ سخنی از صد روپیہ زیادہ تر بخرم فی الفور صد روپیہ از کمر کشادہ در خدمتِ دانشمند نہاد و دانشمند گفت ہر کرا ایزد متعال بزرگ سازد ہر شخص را باید کہ نظر

بحالش انداز د بقول آنکه بیت

آدمی را بچشمِ حال نگر || از خیالِ پری و دی بگذر

تاجر گفت نصیحتِ دیگر فرما دانشمند گفت بیار مبلغ صد روپیہ را
سوداگر صد روپیہ دیگر از کمر وا کردہ در خدمتش برو دانشمند گفت
در خدمتِ آقاے خود سخنِ راست بے کم و کاست بگو سوداگر گفت
نصیحتِ دیگر بیان ساز دانشمند فرمود مبلغِ معہود مہیا ساز سوداگر
صد روپیہ باز بدانشمند داد کہ زبان بہ پند کشاد کہ ہر کجا قرآنِ شریف
خواندہ شود باید شخص بے سماعت پیشتر نہ رود کہ از برکتِ استماع
کلامِ ربانی بلاہاے ناگہانی رد گردد تاجر گفت باینقدر سیری من نگردید
مبلغ صد روپیہ دیگر داشت در خدمتش گذرانید دانشمند گفت ہر گاہ
طعام آمادہ بود باید شخص دست از آن نکشد اول طعام بخورد بعد در پے
کارِ دیگر برود و عیب پوشیِ مہمان کند تاجر چہار نصیحتِ دانشمند را
ذخیرہ کردہ از کشتی فرود آمدہ رو براہ آورد تا قریب بشہری رسید
بخادمِ خود انگشتری دادہ کہ وجہش آب و نان باید خرید خادم تا
در درونِ دروازہ رسید خلایق را از وضیع و شریف دید کہ چون حلقہ

انگشتر گردش فراهم گردیده گفتند سلطانِ اینجا رحلت کرده و ما عهد نموده‌ایم
که هر که امروز اول بار رو بشهر آورد او را بسلطانی برداریم و بر تخت بنشانیم
این بگفتند و وی را برداشته بدار السلطنت رفتند به تعظیم تمام بر سریر
تخت نشانیده نذرها گذرانیدند تاجر بانتظارِ خادم تمام شب نخفت
علی الصباح افتان و خیزان از گرسنگی بشهر رفت و از محنت و مشقت
در زمرهٔ مزدوران بسر برده می نمود تا روزے سلطان اراده بسیر باغ و بوستان
فرمود با انبوهی از پیاده و سوار بباغے که سوداگر بمشقتِ مزدوری گرفتار بود
رسید تاجر را بکارِ تیاری دیوار دید تاجر نیز خادم خود را بسلطنت دیده بنید
دانشمند بخاطر گذرانیده دم در کشید سلطان یکے از ملازمان بنزدش فرستاد
که بماهوار پانصد روپیه قدم در سلکِ ملازمان باید نهاد و گاهی گاهے بسلام حاضر شده
ماه بماه در ماهه بدست خواهد آمد سوداگر غنیمت دانسته کمرِ خدمت بر میان بست روزے
سلطان اراده شکار داشت سوداگر را معتمد دانسته بدربانی محل همراه گذاشت خود
بسیر و شکار روان گردید معشوقهٔ سلطان که گرفتارِ عشق بود آشنائے خود را
طلبیده تمام شب آسایش نمود سوداگر آمده غیر را در خانهٔ سلطان دید که معشوقه آتش
خوابیده دو شاله که در کمر داشت وا کرده بر سر هر دو کشید چون صبح شد شحنه

از خواب بر آمد بمعشوقۂ سلطان گفت باید ازین دیار رفت کہ پردۂ مادر پیدا
بیگانہ کہ این دو شالہ بر بالاے ما انداختہ سلطان را ازین راز آگاہ
خواہد گردانید معشوقۂ سلطان گفت تو غم مخور من فکر او میکنم و بمکری گردش
مینرنم رفتنِ عسس و آمدنِ سلطان کہ معشوقہ تبدیلِ لباس گردانیدہ
بر سرِ راہش خرد شان و دید و بطعن و تشنیع زبان کشاد کہ دربانِ بے
اعتماد در سرِ دروازہ میگذاری کہ بے تحاشی از در در آید و با من کش
مکش نماید بمشقتِ بسیار از دستِ او محفوظ ماندم مگر دو شالہ اش را
نشانہ بدست آوردم سلطان متغیر الاحوال در دل اندیشید کہ در سرِ دربار بنا بر
بقتلش رسانید چند کس زیرِ درختی فرستاد کہ شخصے را چٹھی خواہم
داد ہر کہ آن چٹھی بنزدِ شما آورد باید قتلش کرد بعد چٹھی بدستِ سوداگر
دادہ روانہ گردانید کہ چٹھی را باشخاص کہ در زیرِ فلان درخت اند باید
رسانید سوداگر چٹھی را گرفتہ روانہ گردید در عرضِ راہ آوازِ قاریِ قرآنِ
شریف شنیدہ پندِ دانشمند بخاطرش رسیدہ بسماعتِ قرآن
دو سہ گھڑی ایستادہ گوش کشاد درضمنِ این کہ خاتمہ بخیر شد خادم
سوداگر را باز پندِ دانشمند بخاطر رسیدہ بجانبِ خانہ روانہ گردیدہ مشغول

خوردن طعام گشت که عسس از بس مضطرب الاحوال بود درویش
گذشت بزیرِ درخت روم تا کشتنِ دربان بچشمِ خود ببینم تا بزیر آن درخت
رسید جلادان که منتظر بودند یکے برجسته دستِ کوتوال بسته
بقتل رسانید انگاه سرش از قفا جدا کردند و در طشتی گذاشته بخدمتِ
سلطان بردند سلطان در تعجب افتاد که حکم بقتلِ دیگرے شد سر دیگری
آمد از سوداگر دریافت باید نمود که حقیقتِ این معامله چه خواهد بود سوداگر از
طعام فارغ گردیده در زیرِ همان درخت آمده هیچکس را ندید چیچی بر سر زده
بنزد سلطان روان شد سوداگر را پیش طلبیده رازش پرسید که
بعد تشریف ما بشکار تو چگونه گذشت سوداگر غافل از پندِ دیگرِ دانشمند
نگشت در خدمتِ آقاے خود سخنِ راست بے کم و کاست گفت
سلطان معشوقه را مقتول ساخته سوداگر را بنواخت للمصنفه

راستی راهی است راه مستقیم	گر در آن خارے فتد دور افگند

حکایت

بزرگی سر آمدِ خلق روزگار بر ثروتِ دنیا پشت پا زده در گوشهٔ
تنهائی منزوی شده اکثر اوقات در حمد و ثناے جنابِ باری تعالی

کبت و دھرپت و دوھرہ و غزلیات در سلکِ نظم درمی آورد سلطان
آنند پال کہ نیز کبت و دوھرہ و غزلیات موزون میکرد بر طبع زادِ آن بزرگ
حسد خوردہ باوے گفت سخنوری شاعالمے را در گرفت و سخن من کہ
شاہانہ است از و بالا نرفت بزرگِ موصوف فرمود مالکِ ملک نیستم
کہ منادی کنم ترا ملک و جمعیت است بر ہمہ با تقید فرما کہ طبع زادِ شاہ را
اشتہار دہند سلطان فرمود من این و آن را نمیدانم این قدر ہست کہ تصنیفِ
خود و تصنیفِ ترا در حجرہ میگذارم کودکے لا یعلم را حکم میکنم در درونِ حجرہ
رود کتابِ ہر کہ برآرد افضل بود آن یکو چاک دلی فرمود منکہ مسکینم البتہ
کتابم ہم مسکین خواہد بود دعواے ہمسری ندارم کہ کتابِ خود در حجرہ
برابرِ تصنیفِ تو گذارم سلطان از بس درین امر مبالغہ نمود بزرگِ
موصوف فرمود کہ آنچہ تعلق بخاطرِ والا است آن اولی است سلطان ہر دو
کتاب را در درونِ حجرہ نہادہ کودکی را کہ تعلیم کردہ بود کہ فلان کتاب کہ
تصنیفِ من است بیار او را در درونِ حجرہ فرستاد کودک اقبال
نمودہ آن بزرگ ہم برگفتۂ سلطان اعتماد فرمود کہ کودک از حجرہ برآمد کتابِ
آن بزرگ در دستش بود سلطان چون تصنیفِ خود را ندید باستہزا

گفت کہ بزرگ کتاب خود را درین طرف داشتہ گذاشتہ لہذا کودک
اول او را دیدہ برداشتہ بجا دمی امر کرد کہ آن کتاب را در زیر نہد
و کتابِ سلطان بر بالایش گذارد بعد از برآمدنِ خادم بکودک گفت
الحال در حجرہ رفتہ یک کتاب بردار بنبر و بیار کودک باز کتابِ آن بزرگ را برآورد
شاہ متغیر گردیدہ بکودک فرمود این کتاب منظور نیست کتابِ دیگر بیار باز کودک
رفتہ ہمان برآورد شاہ در غضب شد کہ چشمان ترا برآوردہ کور خواہم کرد کودک بگریست
کہ تقصیرِ من چیست در حجرہ کہ میروم بے حواس می شوم شخصے ہمین کتاب بدستم
می دہد کہ بگیر و بہ سلطان استعجاب نمودہ از خجالت با بزرگ فرمود کہ از ملکِ من تشریف
بملکِ دیگر ببرند بزرگ تہیۂ سفر کردہ از آنجا برآمد مریدان برائے زاد و راحلہ پنج شش گل
مہر بجلد متش بردند بزرگِ موصوف انکار ورزید کہ این بلا را ہمراہ ما نباید گردانید زبان
بمعذرت کشادہ باصرار در جیبش نہادند بزرگِ مذکور کہ بے پروا بود
بخاطر نیاورد کہ در کجا گذاشتہ اند و ہیچ اعتنائی نمود منزل بمنزل بریدہ
سطے بادیہ کردہ تا بجائے کہ مسکنِ دزدان بود رسید دزدان از کمین
برآمدہ در پے تاراجش شدند بزرگ فرمود شما کیستید و چرا می آئید
اگر خواہشِ ہمین پیراہنی کہ در برِ من است دارید تو اضعِ شماست این

گفت و پیراہن از بدن برآورده حواله کرد دزدان با خود مشورت کردند که
شخص پُر مکریست اگر از اینجا برهد از دست ما نزد حاکم فریاد کرده خانمان ما را
بغارت دهد یکے گفت گردنش باید زد تا ریشهٔ فساد نماند دیگرے
گفت دست و پایش بُریده در مغاکی اندازیم تا از اینجا رفته دست و
پا زنی نکند این گفتند و هر دو دست و پایش بریده در مغاکی انداختند و
رفتند بزرگِ مذکور در آن حالت هم مستغرقِ یادِ الٰهی بوده ندانست
دست که برید و پا کجا شد بعدِ دو روزے پادشاهی در آن صحرا بشکار آمد از
درونِ مغاک روشنائی دید که در شبِ تار مانند مهتاب درخشان گردیده
بصد شتاب خود را در سرِ آن مغاک رسانید شخصے بے پا و دستی
مستغرقِ بحرِ معرفت ملاحظه نمود که از جبینش نورِ عرفان لامع و تابان بود
بر درِ مغاک رکاب خالی کرده سوال فرمود که کیستی و درین مغاک از بهرِ
چیستی بزرگ فرمود مسکینم که از نابینائے درینجا افتاده شاه تو قیرش
کرده زبان بلابه کشاد که اگر در خانهٔ من تشریف آری سرِ من از افتخار
برآری بزرگ فرمود که آنچه رضائے الٰهی و خواهشِ سلطان بود همان
کنند سلطان بزرگ را بخانه برده التماسِ سخنِ هدایت کرد بزرگ فرمود هر کارِ

خیری که از دست بر آید سلطان درآن کوشش نماید این سخن چون تیری
بود که از کمان بجهد بر سینهٔ سلطان نشست واز همان روز آغاز
در خیرات کرده هر صادر و وارد که روی آورد دامانِ امیدش از گوهر
مپهر دشهرهٔ داد و دهش سلطان در اندکِ زمان گوش زدِ خاص و عامِ
خلقِ جهان گردید همان دزدان لباسِ درویشی پوشیده خود را بر درِ
سلطان رسانیدند چون اغلب سلطان در پیشِ بزرگ نشسته
متوجه داد و دهش میگشت دزدان بهمان جا آمدند و بزرگ مذکور را
دیده مضطرب شدند آن بزرگ نیز دزدان را شناخته در پیشِ
شاه بتوصیفِ شان پرداخت که ایشان مستثنای وقت اند هرچه
از دستِ تو بر آید در حقِ ایشان کوتاهی نشاید پادشاه جواهر گران بها و
ولآلیِ پُر ضیا به آنها داد دزدان از بیمِ آن که این راز را افشا کند استعجال
نموده بدرقه خواستند که آنها را بسلامت از سرحدِ سلطان بسرحدِ
دیگر برد آن بزرگ تا این سخن از آنها شنید بسلطان فرمود بدرقهٔ
معقول همراه بتاکیدِ تمام باید نمود تا ایشان را بخوبی برند سلطان بموجبِ
گفتهٔ بزرگ بدرقه همراه کرده دزدان مالِ کثیر را سرمایهٔ عافیت نموده راهِ

مسافرت نمودند بعد از طے دو سه منزل محافظان از ایشان
پرسیدند که شمارا با آن بزرگ چه نسبت بود که این همه سعی و اهتمام نزد
سلطان فرمود دزدان گفتند که او سرآمدِ دزدانِ روزگار است پیشِ
سلطانی از دزدی بگیر آمد سلطان حکم بقتلش داده مایان امانِ جان بخشش
خواستیم قبول شد بلاے جان بدست و پایش پیچیده هر دو دست
و پایش برید لهذا سفارشِ ما می کرد تا سر او بپوشیم و کیفیتِ احوالش
بسلطان نگوییم بمجرد برآمدن این سخن از زبانِ شان زمین شق گردیده
دزدان را بلعید محافظان مضطرب شده از آنجا باز آمده نزدِ سلطان گفتند
که چنین و چنان شد بزرگِ موصوف که نزدِ سلطان نشسته تا این
کیفیت را استماع نمود احوالش دگرگون گردیده بیخود خواست دست
تاسف برهم سوده و پاے تغابن بر زمین ساید که دست و پایش
بحالتِ اصلی باز آمد سلطان زیاده معتقد شد هر چند استفسارِ حقیقتِ
حال نمود بزرگ هیچ نفرمود زوجه اش که در محلِ سلطان آمد و رفت میدانست
روزی از کنیزکی خبر آورد که فلان شخص مرد و زنش همراهش خود را بسوخت
داد زوجهٔ بزرگ زبان باستهزا کشاد که اگر وفات جانان خود شنیده

چشم از حیات می پوشید شیوہ مردی بود والا خود را سوختن نامردیست
زوجۂ سلطان را این سخن پسند نیفتاد در پے امتحانش شدہ بدستِ
خادمہ پیامِ غم فرجامِ رحلت شدنِ بزرگ باو داد زوجۂ بزرگ تا این
خبرِ وحشت اثر از خادمہ شنیدہ از دار دنیاے فانی بہ بہشتِ جاودانی
خرامیدہ ملکۂ زمان مضطرب الاحوال وقوع این واقعہ ہائلہ بمسامعِ علیۂ عالیہ
سلطان رسانید سلطان سراسیمہ در پاے بزرگ افتاد زبان بمعذرت
کشاد کہ در محلِ من اینچنین حرکتِ لغوی رو بداد امیدوارم قلمِ عفو بر جرائمِ
اعمالم کشی وگناہِ من واہلِ حرم بخشی بزرگ فرمود باباے من تقصیرِ
تو چیست در مقدر وے ہمان بود اگر امروز نمی مرد بعدِ چند سالی میمرد
امروز را آن روز تصور باید کرد سلطان گفت ہر چند نزدِ شما ہمہ مساویست
اما این حرکت در خانۂ من باعثِ بدنامی است نامِ من بزشتی تا قیامِ
قیامت بماند وکسی این قشقۂ بدنامی بجز حضرت از سرِ من بر ندارد میخواہم
بتصرفِ خود زندہ گردانی ومرا ازین غمِ بدنامی برہانی بزرگ از اصرارِ
سلطان چون دانست کہ وے ازین فکر بیرون نخواہد رفت طنبورہ بدست
گرفت وغزلیاتِ تصنیفِ خود سرائید فی الفور از وجد وسماع جانِ تازہ

در قالبِ زوجه و میدِ زوجه بزرگ بحرکت در آمد سلطان نقاره شادیانه زد لمصنفه

آنانکه جلوه است بسر و چشم جا و هند | از غیب هر ندا که بر آید همان کنند

حکایت

امیری را فقیری مصاحب بود شبی در موسم سرما فقیر بے سبب خنده نمود امیر وجه خندیدنش پرسید که بے جهت خندیدن ممنوع است اگر راهی داشت هم اظهارش فرو نباید گذاشت فقیر تجاهل نمود امیر اصرارش افزود و ستے که نوبت برنجش رسید فقیر نقاب از چهرهٔ شاهدِ مطلب کشید که مادهٔ گاوے در زیرِ کوشک بسته بگوساله میگوید هنگامِ سرماست و جاے من گرم اگر درینجا آئی از گرمیِ زمین آسایش یابے گوساله پرسید وجه گرمیِ آن گل زمین چیست گفت درینجا از نقره کانست گوساله جواب داد که در جاے من کانِ زر است از آنهم گرمتر است من نمی آیم ازین جهت خندیدم امیر زیاده معتقدِ فقیر شده که مرا زبانِ جانوران بیاموز فقیر انکار کرد امیر روے بالتجا آورد که این همه ترا پرورش کردم - در امرِ چنین ے انکار نمودن مناسب

نیست فقیر گفت ہر چند خیر نیست آموختن این مشروط بشرطی است
که احدی را واقف اسرار نسازی والا جان رایگان در بازی امیر قبول
کرده این علم بدست آورد اتفاقاً روزے با معشوقه بر دستار خوان
نشسته بود از تماشای عجیب که موری دانهٔ برنج در دهن گرفته
برنج میرفت موری دیگر خواست از دهنش بگیرد ندا که مرا مهمانیِ سلطان
در پیش است کے خواهم داد بخندید معشوقه وجه خندیدنش پرسید
امیر را خوفِ جان بود ابا نمود معشوقه از اصرار گفت اگر مرا ازین اسرار
آگاه سازی بهتر والا جان خواهم داد امیر در تفکر افتاد که اگر گویم مشکل
و اگر نگویم مشکل لاچار قرار کرد که بعد از زیارتِ حرمین الشریفین ترا ازین
راز واقف سازم که در زیارت گاه اگر اینچنین واقع شود موجب نجاتِ
ابد بود با این اراده تهیهٔ سفر حرمین کردند چون متصل آن مکانِ شریف
آمدند شنید بزی ماده که شکم داشت با بزِ نر گفت دلِ من سبزی که
در کنارِ چاه است میخواهد بز نر در کنارِ چاه رفته دید سبزی در قعرِ چاه روئیده
با خود اندیشید که اگر قدم در آن گذارم جانِ شیرین بتلخی بسپارم برگردید
بزِ ماده پرسید که گیاهِ سبز آورده گفت نه من مثلِ امیر نیستم که بامرادِ زن

رایگان جان دہم امیر متنبہ شدہ با معشوقہ فرمود کہ تو خواہی جان بدہی یا ندہی ہرگز این راز از من نشنوی لمصنفہ۔

راز خود با کسے نباید گفت ۔۔۔ کہ بسے اندران خطر باشد

حکایت

ہیمہ فروشی فلاکت کشیدہ از مفلوکی و ناسازگاری زمانہ صحرا بصحرا می گردید ہیچ جز چوبِ خشک حاصل نمی کرد روزے از نکبتِ طالع چوب ہم بدست نیاورد برسر خود زدہ بازگشت اطفال را از دیدن حالش شعلۂ آتش در جان افروخت از غوغاے اطفال شبانہ دلش بسوخت از خانہ بسوے دشت برگشت کہ ازین زیستن باز ایستم بہ متصلِ درخت آمدہ بر سرِ شاخہ اش تبر زد از قدرتِ الٰہی لعبتی از شاخۂ درخت برآمد از جذبہ خواست تبر بر سرش زند آوازی شنید کہ ہشیار باش غافل نباید گردید وقتے کہ بہ ثروت رسی سرمایہ ترا حاصل می شود رایگان بباد ندہی ہم مفلوک گفت بسیار سر چنگِ زمانہ خوردہ ام و ہمچون سنگِ فلاخن گرد اگرد صحرا طے کردہ ام قدرِ این نعمت چگونہ فراموش کنم لعبت ثمرۂ درخت بدستش داد زبان بہ نصیحتش کشاد

هر روز هزار روپیه نقد ثمر این ثمره یابی باید این ثمره را در صندوقچه
محفوظ بداری و با طهارت در صندوقچه وا کرده هزار روپیه یومیه که بر آری
در صرفِ معاش و معادِ خود آری و این راز را با کسی نباید گفت که ثمره
بے ثمره شده از دست خواهد رفت همیه فروش شکریه بجا آورده
ثمره برداشته بخانه برده در صندوقچه نهاد هر صبح که کلیدِ در بجنت خود
بدست آورده سر صندوقچه میکشاد هزار روپیه می یافت تا یادی طالع مبلغ یومیه
را صرفِ معاش و معاد می ساخت از آنجا که نفسِ اماره نمی گذارد
و بخواهشِ گوناگون مردرا در گرداب تحیر میدارد از فراهم آمدنِ سرمایه
بادِ نخوت در سر او پیچید پردۂ شهوت چشمش پوشیده همچون مجنون مفتونِ
پری چهرۂ گردیده هر چه مال و منال داشت صرفِ معشوقه کرده شبانه روز
دلبر از بر نمی گذاشت و از بیخبری غافل از خدا و خود شد تا شبی
شیشۂ می بدست دو رپیاله در کشاکش آمد حالتش دگرگون گردیده
معشوقه قابو یافته پرسید که تو ملازم کسی نیستی و راهِ مداخل هم نداری
اینقدر مبلغ از کجا می آری همیه فروش که بیخود از خود بود سر صندوقچه
سر کشوده حقیقتِ ثمره و صندوقچه آشکاف نمود معشوقه بجد شد که این صندوقچه

بمن دہ مفلوک کہ شیفتۂ و فریفتۂ آن بود صندوقچہ را حوالۂ آن نمود
معشوقہ از سر و ریپیرہن دریدہ در خود ہم نگنجید وقتِ صبح کہ قفلِ صندوقچہ
کشود ہیچ نبود با مفلوک بر سرِ خشونت رفتہ گفت کہ با من استہزا کردی ازینجا
برو و از من دور شو ہیمہ فروش از برگشتگیِ طالع ثمرۂ زندگانی برباد و دامنِ
معشوقہ از دست داد ہر کہ بر نصیحت عمل نکردہ افشاے راز کند اقبالش
مبدل باد بار شود لمصنفہ ـ

نصیحت را بگوشِ ہوش بشنو	کہ بیخ دولت است از پند حرفی

حکایت

سلطانی را نہ شاہزادہ از بطنِ حرمِ محترمِ خاص و یکصد از کنیزکان
و خواص بود بعد وفاتِ سلطان نوبتِ سلطنت بشاہزادۂ کلان رسید
با آن یکصد برادری کہ از بطونِ مختلف بودند سلطان را عناد رو داد در پے
قطعِ رشتۂ حیاتِ شان افتاد روزی بتقریبِ سیر در قلعہ رفتہ
تمہیدِ ضیافت کردہ بعدِ ساعتی خود برخاستہ محافظان را گفت
ہمگی را مقید سازند ہم محافظان ہمہ را در جاے مقید نمودند کہ ہیچ آذوقہ
زیادہ از طعامِ دو سہ روزہ نبود شاہزادہ گانِ مقید باہم مشورت کردند

که برادرِ کلان عجب سلوکی بما کرده که روا دارِ آذوقه هم نشد همه از گرسنگی
جان بحق خواهیم نمود و کسے برائے انتقام هم باقی نخواهد بود
پس بهتر آنست که برادرِ کلان را اینقدر آذوقهٔ ده سه روزه که هست
بسپاریم که ازین آذوقه بسر بر داوقاتِ خود تا شش ماه نماید درین
عرصه اگر فضلِ حق سبحانه شاملِ حال گردید انتقامِ مظلومان هم خواهد کشید
بایں نیت همه ها جوہر را از ضربِ دستِ یکدیگر ہلاک کردند سلطان تا شش
ماه خبر گیریِ آنها نکرده دانست که همه ها تلف شده اند بعد شش
ماه محافظان را فرمود که حالِ مقیدان را بعرض رسانند محافظان درِ قیدخانه
کشاده دیدند که همه ازین جهانِ فانی بعالمِ جاودانی شتافته مگر شاهزاده
کلان باقی مانده حقیقتِ حال را بعرض رسانیدند سلطان را در آن اوان
مشکلی پیش آمده بود که سلطانِ مملکتی دیگر صندوقچهٔ فرستاده بر آن
ثبت نموده که درش وا نگردد و شیرے که در آن حبس است کشته
شود اگر جوابِ این امر داده شد فوج کشی ازین جانب می شود باید آمادهٔ
نزاع و جدال بود از امرا و ارکان استفسار کرد که در ذہنِ شما ها تدبیر این
عقده کشائی چه می آید همه ها در لجۂ تحیر فرو رفتند هر قدر دست و پا زنی کرده

گوہر مراد بر نیاوردند بالاتفاق عرض کردند کہ عقل درین بحرِ بے پایان
غوطہ میخورد سلطان کہ قائلِ عقلِ برادرِ کلان مقید بود ویرا طلبیدہ امیدوارِ
سرفرازی در صورتِ جواب دادنِ امر در پیش فرمود شاہزادہ مذکور
آداب بجا آوردہ زبان عجز تو امان بعرض کشاد کہ صندوقچہ را حاضر سازند
ملاحظہ کردہ آنچہ بعقلِ ناقص آید جواب خواہم داد سلطان صندوقچہ بشاہزادہ
سپرد شاہزادہ اطراف و جوانبش را ملاحظہ کرد بعرض رسانید
کہ جواب دادنِ این امر چندان دشوار نیست بشرط اینکہ امانِ جان یابم
و بموجبِ ارشاد سرفراز شوم حکم شود تا سلاخی از آہن تابیدہ بحضور
آرند و تماشاے کشتہ شدنِ شیر درہمین مجلس نمائید حسب الایمای
سلطان سلاخ تابیدہ آوردہ حوالۂ شاہزادہ کردند شاہزادہ سلاخ بجای
نشانی کہ از مور باریک تر بود نہاد فی الفور در صندوقچہ واشدہ شیرے
کہ از لاک ساختہ بودند گردنش افتاد سلطان ازین عقدہ کشائی مسرور
شدہ شاہزادہ را بخلاعِ فاخرہ و عہدۂ خانہ سامانی سرفراز فرمود شاہزادہ از سرفرازی
عہدۂ خانہ سامانی جانی تازہ یافتہ در پے سرانجامِ خانہ براندازی سلطان افتاد و
معمولِ سلطان چنین بود کہ بخشِ طعام بفقرا می فرمود و خود ہم از راہِ دریچہ اکثر ملاقاتِ مرتاضین

مینمود شاہزادہ کہ از ذریعۂ خانہ سامانی باین عہدہ مامور بود روزے از دور فقیرے سر و پا برہنہ مرتاض دید کہ خاری بپایش خلید درہمانجا نشستہ خار از پا کشیدہ و خار بین متصل راہ را شکستہ در آتش سوزانید شاہزادہ با خود اندیشید کہ این فقیر بحال گرفتاری ما خواہد رسید فقیر را انواع و اقسام طعام خورانید بعد فراغت از طعام اظہار درومندی خود کردہ استعانت خواست فقیر گفت ماراکہ فقیرم از اعانت کسے چکار شاہزادہ با خود اندیشید کہ این طور بدام نمی آید از بد دعا لیش کار سلطان را باتمام باید رسانید فقیر را بردہ بر تخت سلطان نشانید درین ضمن سلطان بعادت معہود دریچہ را کشود دید فقیرے بر تخت نشستہ پرسید تو کیستی کہ بر تخت ما نشستۂ فقیر جواب داد تخت از ماست و از عنایت فقرا بتو رسید سلطان را از شنیدن این سخن آتش غضب ملتہب گردید حکم نمود کہ موسے سر فقیر کشیدہ از تخت بزیر آوردند ملازمان بموجب حکم عمل کردند فقیر وقت رفتن بر شہزادہ گفت کہ آن وقت اعانت نبود الحال طالع تو یاوری کردہ اعانت خواہم نمود زود باشد کہ سلطان بپاداش عمل خود رسد از آنجا بنزد سلطان ملکی دیگر رفت و با حاجیان

و دربانان گفت کہ بعرضِ سلطان رسانند فلان فقیر از دور آوازۂ نیکنامی
شنید مستدعی شرفِ خدمت گردیدہ تا سوالِ فقیر بسمعِ سلطان
رسید ویرا طلبید فقیر بعد ادائے دعا و ثنای پادشاہ بعرض رسانید کہ
سلطنتِ فلان سلطان نذرِ تو آوردہ ام و مبارک باد و تہنیت بتو میدہم
کہ نصفِ ملکِ نو تسخیر ازانِ تو است سلطان گفت نہ ملک در قبضہ
و تصرفِ ما و نہ نشانی از متصرف شدن پیدا کہ نزدِ معاند جمعیتِ بیشمار
و خزائنِ بسیار است مبارک بادِ تو از کجا روا دارم فقیر گفت اللہ تعالے
در زبانِ ما تاثیری بخشیدہ از برکتِ آن ہرچہ گویم بظہور رسد سلطان
گفت با معاند دو سہ بار مجادلہ اتفاق شد خصم غالب آمد فقیر گفت
کل امر مرہونٌ باوقاتہا ۔ حال نوبت بتو رسید دل قوی باید گردانید
سلطان توکل باللہ تعالے کردہ عزمِ خانہ براندازی مخالف نمودہ از
ملکِ خود بجانبِ ملکِ غنیم نہضتِ اجلال فرمود خصم از آمد آمد لشکرِ
فیروزی اثرِ مخالف حواس باختہ با جمعیتِ کثیر بمقابلہ پرداخت از آنجا
کہ فضلِ الٰہی شاملِ حالِ سلطان بود ببرکتِ تاثیرِ زبانِ فقیر شکستِ
عظیم بر فوجِ غنیم دادہ منہزم فرمود دلاورانِ چیرہ دست درازی

کردہ سر غنیم را بریدہ بر سر سنان نمودند غلغلۂ شور و سرور از اطراف
و جوانب برخواستہ شور و غوغا از ثری بہ ثریا رسید دکور کہ شادی
و شادمانی کوش جہان و جہانیان را کر گردانید فقیر سلطان را بر تختی کہ خود نشستہ
بود نشانید و زبان بسفارش شاہزادہ کشود کہ با وے عہد نمودہ بودم
کہ ترا سلطنت نصف این مملکت خواہم داد بایدایفاے عہد فقیر بر
سلطان واجب گردید سلطان غنیمت نصف ملک را غنیمت
دانستہ نصف مملکت را بشاہزادہ بخشید شاہزادہ از طفیل فقیر بر سلطنت
نصف مملکت قائم گشتہ زبان بشکریہ کشود فقیر گفت شکر جناب باری
باید نمود کہ بداد مظلومان رسید کہ در مثل آمدہ کہ کرد کہ نیافت برادر کلان تو کہ
شیوۂ عنادمی ورزید سزایش ہمین است افعی کشتن و بچہ اش نگاہداشتن
کار خردمندان نیست الاظلم بے جہت چشمانش را پوشید و غضب
الٰہی بروے نازل گردید حالا بتو مبارک باد میدہم کہ بر ملک خود قائم
و دائم باش المصنفہ ۔

مشو ایمن از آن شخصی چو بسمل کردہ میخواہی
کہ مار خفتہ را بیدار کردہ شیر تو شاہی

حکایت

فقیرے بس کامل و مرتاض بود مریدے داشت سعادتِ دارین حاصل کردہ ارادۂ خدمت گذاریش نمودہ بعرض رسانید از عنایات بے غایات بمدارجِ اعلےٰ رسیدہ در خدمتِ ذی سعادت بہرہ مند گردیدم امیدوارم در جلدوی این الطاف کہ تربیت یافتہ ام بخدمتی سرفراز شوم تا از سرانجامِ آن حقوقِ پیری را ادا کنم پیر فرمود مرا احتیاجی نیست اگر ترا ہمین خواہش است از صبیہ ام بپرس کہ آرزویش چیست بعمل آر مرید حسب الارشاد از صبیۂ پیر سوال کرد کہ ہر مطلبی داشتہ باشی از من بخواہ تا باین ذریعہ حقوقِ پیر از من ادا شود دختر پیر گفت مرا ہمین مطلب بود کہ نزدِ فلان سلطان دو آویزۂ لعلِ بدخشان است کہ در شبِ تار از ضیایش روز را منور گرداند در عرصۂ ہفتہ اگر آوردی دعاے خیر میکنم والا دعاے شرمی نمایم مرید گفت بدیدہ منت دارم بہر سعی کہ بتوانم می آرم این بگفت و بزودی در طلبِ مقصود برفت در بینِ راہ شخصی را دید بگاؤ سوار و چوبی بر دست مزاحم گردید کہ ہان کجا میروی مرید گفت با صبیۂ پیر قرار یک ہفتہ کردہ رو براہ آوردہ ام

مانع مشو که تضییع اوقات میگردد و فرصت از دست میرود گفت جاے
مخلصی تو نبود الا بخاطر پیر ترا میگذارم باین شرط که همه سرگینِ گاو بخوری
مرید اندیشید که در صحبتِ بیم آن بود راه منقطع شود قطع حجت نموده
سرگینِ گاو خورده رو براه آورد همه جا منزل بریده تا بخدمتِ سلطان
رسید سلطان از درِ تعظیم و تکریم پیش آمده از مرید که پیرش شهرۂ آفاق
بود و ذاتش همچو آفتابِ عالم تاب شرق و غرب را روشن نموده بصد
منت زبان بعجز گشوده استفسار فرمود که هرچه فرماے بجا آرم گفت
براے صبیۂ پیر خواهشِ دو لعلِ بدخشان که در گوشِ حرم محترمِ شاه است
دارم که باین روشناے روے خود در دارین سفید نمایم سلطان گفت
آویزها باختیارِ من نیست باهلِ حرم بخشیده ام چیزے که بزبان بخشیده
شود باز خواستن کارِ دونان بود عذر کردن هم نشاید باشد که از آن
کار چیزے بزبان آید باعثِ نقصان گردد ابلۂ من مخیر است اجازت
دادم در محل رفته طلب فرماے از کریمی او دور نیست آویزها بدست
نماے مرید قدم در سراوقاتِ حرمِ محترم نهاد همه کنیزکان و خدمه را دیده
الانظرش بزوجۂ شاه نیفتاد باز گردیده بمسامعِ حلیۂ عالی رسانید که بافقرا استهزا

نسزد چرا کہ نشانی از اہلِ حرم بود سلطان گفت خدمتِ بزرگان کردہ گاہے
سخنِ خلاف بزبان نیاوردہ ام زوجۂ من پارسا و مرتاضہ است خاصۂ عصمتِ
وے این باشد کہ بے طہارت بچشمش در نیاید از من یا ستہزا بدگمان
مشو طہارت کردہ برو کہ بنظرت آید و حاجتت برآید مرید تصور نمود کہ سرگین
گاو خوردہ دست و رو نشستہ ام سببِ بے طہارتی ہمین خواہد بود روے
خود شستہ وشو کردہ روبسر اوقات آوردہ زوجۂ سلطان را بکمالِ
تجمل نشستہ دید کہ کنیزکان بر سر اوش صف کشیدہ زوجۂ شاہ
از دور چشمش بفقیر افتادہ برخواستہ زبان بعجز کشاد کہ سبب چیست
قدم رنجہ فرمودی و این کلبہ را بنورِ معرفت منور نمودی گفت آویزہاے
گوشت اگر عطا شود از کریمیِ تو دور نبود فی الفور آن عاصمہ آویزہا برآوردہ
تواضعش کرد کہ ببر و ہرچہ خواہشِ تو است بعمل آور لیکن
خاصیتِ این لعل این است کہ حاملش ہرگاہ بے طہارت شود از نزد
وے برود خواہش مندانِ بسیار خاصتاً ریست تجہک نام در طلبش
بود ہرچند سعی نمود بسببِ عصمتِ من نتوانست ربود این بگفت و دعاے
خیر کردہ رخصت فرمود مرید آویزہا بدست نمودہ پیشِ سلطان رفتہ

دعاے خیر دادہ روے براہ نہاد باین راہ ویرا احتیاج بول افتاد بحیرت درماند کہ اگر در زمین گذارم معلوم نیست چہ میشود و اگر با خود بدارم بے طہارت میشوم میر دو اطراف و جوانب دید کہ نشانی از آدمی باشد آویزہا بوے سپارم ناگہ تجہک کہ درپے آویزہا بود از استماع خبر بردن ہمراہ مرید طے مراحل می نمود فی الفور بشکل زنارداری گردیدہ مرید رابخاطر رسید کہ از قسمت این زناردار از غیب پیدا شدہ لعل را بوے سپارم و بعد فراغ طہارت باز ستانم باین تصور ویرا طلبیدہ گفت اگر در امانت خیانت جا نداری لمحہ حاجتی دارم چیزے بتو می سپارم زناردار گفت خیانت در امانت کارِ دزدان بود ہر چیز بدہی بے شک بتو مسترد شود مرید آویزہا دادہ خود برفع حاجت نشست بعد فراغ دید نہ آویزہ و نہ اثر زناردار بہم میرسید زناردار را تصور مار نمودہ کہ در قعر زمین خزید چوبے کہ در دست داشت و با کرامت بود از توحش بر زمین زد کہ شق شد خود ہم در عقبش روان گردید بجاے رسید کہ انبارہاے مار بود از دیدن این متغیر الاحوال کہ دعوے باکہ و سوالِ متاع از کدام مار باید نمود رو بدرگاہِ باری تعالی کہ کس یکسان و دستگیر درماندگان است

آورده مناجات کرد که تو ملجا و ملاذ و کریم کارسازی از کریمیِ خود سببی ساز
که گره از کارِ فرو بسته بکشاید و آویز ها باز بدست بیاید سروشِ غیبی آمد که
بر اسپے که ایستادۂ دم کن بموجب حکم بعمل آورد آتشِ عظیم برخواست
در پے ماران گرفت سلطانِ ماران متوحش شده بماران گفت
که این آتش از کجا مشتعل گردیده که خانمانِ همه را سوزانید معلوم
میشود ماری از زمرۂ ما تقصیرِ عظمی کرده که بلاے ناگهانی رو آورده منادی
کرد که هر که مجرم باشد حاضر شود سهمِ سلطان آن قدر بود که احدی اخفاے
جرمِ خود نتواند نمود مار تچهک بنزد وے رفت قصۂ بردن آویزۂ فقیر
گفت سلطان امر نمود که فی الفور آویزها از کسے که آوردۂ نزد وے برده
زبان بعفوِ تقصیرِ خود باید کشود ماران افتان و خیزان و بمعصیتِ خود پیچان
در قدمِ مرید افتاده آویز ها داده زبان بعفوِ تقصیر کشاد مرید آویز ها
در گوشِ جان کرده باز روے نیاز بدرگاهِ بے نیاز آورده بعدِ سجدات
شکر مناجات نمود که آتش فتنه فرو نشست و بیک لمحه در خدمت
صبیۂ پیر که همان روز روزِ هفتم بود برسد تیر دعایش بهدف اجابت رسید
که ندا آمد بر همین اسپ سوار شده چشم باید پوشید که تا چشم وا کنی

خود را در خدمت صبیۂ پیر بینی مرید بر اسپ سوار شدہ چشم پوشید در طرفۃ العینی خود را بر دروازہ صبیۂ پیر دید کہ وے در دل گفت امروز روزِ ہفتم است مرید از قرار خود بر سر بیقراری رفت خواست در حقش بد دعاے کند کہ مرید آویزہ پند گوش کردہ صبیۂ پیر از خوشنودی زبان بدعاے خیر کشود مرید از آنجا بخدمت پیر آمد خواست حقیقتِ حال وا انکشاف کند پیر گفت اگر سرگین گاؤ نمی خورانیدم این قدر قدرت نمی یافتی کہ بر ہاران ظفر یابی واز زہر شان برہی آن سرگین نبود آب حیات بود کہ ترا زندہ داشت و ہلاکت از زہر نگذاشت خدمتی کہ نمودی مرادِ خود حاصل فرمودی اللہ تعالے و تقدس بر تو بخشاید و کامت بر آید۔ للمصنفہ

زفیضِ خدمتِ پیرِ خردمند	شود شاگرد فرزانہ برومند

حکایت

زناردارى مفلوک شدہ از گردشِ فلک بتنگ آمدہ در بدرمی شتافت از شومی طالع بہرہ نمی یافت لاچار از کشمکشِ زمانہ خواست خود را بدریا انگند و ستتے کہ بکنار بحر رسید آوازی شنید کہ چرا از نادانی خویش را ہلاک میگردانی گفت تاب گرسنگی ندارم و بیتابی طفلان دیدن نتوانم از شنیدنِ احوالِ زنار دار موج ترحم دریا بجوش آمد تا قوسی در

طلاطم پیدا شده بدستِ زنار دار رسید و از دریا اشاره گردید که این ناقوس
در پرستش گاهِ خود بدار هر روز پیچ گل مهر بتو خواهد بخشید زنار دار سجداتِ
شکر بجا آورده ناقوس برگرفته بجانبِ خانه رفت با بینِ راه در خانهٔ
زنار داری وارد گردید صبح که ارادهٔ رفتن کرد بخاطر آورده امتحانِ ناقوس
دریا کنم در پرستش گاه شتافت ناقوس را گذارده بعدِ فراغ پیچ گل
مهر بدستِ خود یافت صاحبِ خانه که از دور این کیفیت دید متحیر گردیده
خواهانِ ناقوس شد که بهر طور بدست آید با زنار دار بسماجت و تملق
گفت که این خانه خانهٔ تو است میخواهم امشب دیگر ترا ضیافت نمایم
زنار دار که معرا از فیلسوفی زمانه بود قبولِ دعوت نمود صاحبِ خانه مداراتِ
طعامِ انواع واقسام فرمود و در طعام چند برگِ ورق الخیال آمیخت
با این خیال که زنار دار بخیالِ خود نماند ناقوس را سرقت نماید زنار دار که
باین فکر و خیال نبود از خود بیخود شده بخواب و خیال رفت میزبان
ناقوسِ خود در جاے ناقوسِ مهمان گذاشته ناقوسش برگرفت
نسیمِ صبح که در دماغ زنار دار وزیده بهوش آمده ناقوسِ نقلی را اصلی
پنداشته لشوقِ تمام برداشته بجانبِ خانه روان گردید وقتے که بخانهٔ

رسید عیال و اطفال که تشنهٔ دیدار وے بودند بالحاح و زاری زبان
بشکایت گرسنگی کشودند زنار دار تسلی خاطر شان کرده که مایهٔ جاودانی بدست
آورده ام فی الفور ناقوس برگرفت و به پرستش گاه رفت بعد پرستش
خواست که مهرهٔ از قسمت بردارد از بے نصیبی سنگی از براے سرزنی خود
بدست نیاورده چه جاے گل مهر مایوس شده بجانب دریا باز آمد که ظاهرا
نوبت پنج گل مهر داده از بے سلوکی دست رو بر سینه ام نهاد چون یکبار
دریا رسید بآواز بلند مخاطب گردید که جاے استهزا همین بود من بیچاره
که براے گدائی بتر دلو نیامدم از خود چیزے بخشیدی و باز پشیمانت
گردیدی از بے قسمتی خود لقه ورنایم یا از بے التفاتی تو شارم از دریا آواز
درآمد که ترا ناقوس عظیم یاوه گوئی در معاوضهٔ آن می بخشم که اگر خواهی هزار
دهد و اگر هزار خواهی لک بخشد و اگر لک سوال کنی از کرور جواب آید
بهمان خانه که مهمان گردیدی برو زنار دار با شعف بسیار ناقوس برگرفت
در بخانهٔ میزبان سابق رفت صاحبخانه که در امید بر رویش بسته بود کلید در
کشود که باز اینجا از کجا آمد مطلب که ناقوس خود خواهد شد زنار دار
بیچ لعب بطلب ناقوس نگشاده آن شب ناقوس یاوه گو را در پرستش گاه

نہاد و مناجات کرد کہ ہزار روپیہ بمن بخش ناقوس گفت لک می بخشم زناردار
گفت لک روپیہ بہ بخش ناقوس گفت کرور رسید ہم صاحب خانہ کہ چاشنۂ خورشدہ
بود از دیدنِ این احوال مفتون گردید کہ بہر طور این ناقوس را باید دزدید باز زناردار گفت
دوش از راہ رسیدہ نیا رسیدہ امشب نیز در خانۂ من مہمان شو قرو آسایش یافتہ بہرو بلین
تدبیر زنار دار را نگاہ داشت شبا ہنگام مثلِ سابق ناقوسِ یادہ گو را
برگرفتہ ناقوسِ اولی را بجایش گذاشت ۔ وقت صبح زنار دار ناقوس
برگرفتہ بخانہ رفت ہر روز کہ پرستش میکرد پنج گل مہر بدست می آورد
میز بانِ کہ ناقوس یادہ گو سرقت نمود در پرستش گاہ بردہ زبان بمناجات
کشود کہ ہزار روپیہ بدہ جوابِ لک آمد وقتے کہ سوالِ لک کرد جواب
کرور شنید لیکن بجاے کرور خذف ہم نہ بخشید مایوس گردید ہر کہ نقد
گذارد و روبہ نسیہ آرد بصاحب خانہ ماند کہ ناقوسِ اصلی را گذاشتہ ناقوسِ
یادہ گو برداشت ۔ لمصنفہ ۔

اے برادر نقد را برطاقِ نسیہ درمنہ یادہ گوئی فرعِ ناداں نیست اصلش ہیچ نیست

حکایت

زوجۂ امیری حاملہ بود از شوہر استدعا نمود کہ مرا بخانۂ پدر فرست

تا در زیر دست ما دراز زین بارگران سبکبار شوم امیر دست رو بر سینه اش نهاد اجازت داد زوجهٔ امیر تهیهٔ سامان سفر کرده سوار کشتی گشته رو بخانهٔ پدر آورد اتفاقاً از گردش فلکی آن کشتی فلک سیر در تباهی آمد زوجهٔ امیر بر تختهٔ پاره جان براز قدرت الهی شد و بجزیره رسیده وضع حمل نموده چون آن جزیره صحرائی لق و دق و دور وے نشانی از آدمی نبود از گرسنگی جانش برلب آمده که فقیری از راه رسیده پرسید تو کیستی و درین بیابان از برائے چیستی آن عاجزه احوال نام آوری شوهر و تباهی خود در رفتن بخانهٔ پدر بعجز و انکسار گفت بغتتاً چشم پوشیده ازین عالم رفت فقیر را بر حال پسرش رحم آمده در کنار خود پیچیده از کنارهٔ دریا روان گردید از دور پیل دمانی بروی حمله کرد فقیر دست و پا گم نمود آن طفل را از دست داده رو بدرختی آورده پا بر سر شاخه اش نهاد پیل طفل را بخرطوم برداشت که شیرے بر سرش رسیده از هیبتش گذاشته فراری گردید شیر دُم علم کرده در عقبش دوید و قتے که هر دو از نظر ناپدید شدند فقیر از سر درخت بزیر آمده طفل را غنیمت دانسته برداشته بعجلت روان شد تا بشهری رسید مردمان پرسیدند که از کجا می آئی و

و این طفل کیست فقیر گفت این طفل تباهی زده و من گرفتار حال وے
قطرۂ شیر بدہید شاید لطفِ مادری در حقِ او بعمل آید شخصی در آن میان
گفت این طفل را پرورش کرده چه خواهی نمود گفت در دامنِ پدرش
که امیر کبیر است خواهم گذاشت و دامانِ آرزو از گوہر خواہم انباشت
وے گفت این وقتِ احسان نیست که مردم زمانه احسان فراموش
اند چنانچه سلطانی در سیر و شکار از ہمراہیان دور گردیده از تابِ تشنگی بیتاب
بهر سو می دوید تا لا بچه بنظرش آمد از کمالِ تشنگی خواست که بکفِ آبی
آتشِ خود فرو نشاند اسپے دید ایستاده و سوارش خفته بنزد وے
رفته از خوابِ خوش بیدارش نمود پرسید که کیستی و درین صحرا چگونه افتادی
گفت سلطانِ فلان دیارم متوجهِ شکار گردیده از لشکریان دور افتاده
باینجا رسیدم تو کیستی و درینجا از چه آمده سلطان نیز حالِ خود بیان
نمود ہر دو در یک جا شب را بسر بردند و باہم دوستی نموده عهد و پیمان
کردند که اگر ازینجا رہائی یابیم بخانۂ ہر یک اولاد شود نسبت بایکدیگر
نمائیم درین ضمن لشکر ہر دو رسیده ہر یک بجانبِ دیارِ خود بر گردیدند
بعدِ چندے از عنایتِ آلہی ہر دو سلطان را دو صبیه متولد گردید سلطان

اوّل دختر را مشہور بہ پسر گردانید سلطان انچہ راست بود اشتہار فرمود چون
ہر دو را عہد و پیمان بود ارسالِ رسل و رسائل نمودند بعدِ تکرار چنان قرار یافت
کہ سلطانِ اول بولایتِ سلطانِ دوم رود بآئین ہمین سلطانِ اول صبیۂ
خود را ملبس بلباسِ پسر گردانیدہ باتجملِ تمام بجانبِ ولایتِ سلطانِ دوم
روان گردید صبیۂ سلطان درین اندیشہ کہ ہرگاہ نکاح از صبیۂ سلطانِ
دیگر شد حاصل ننگ و عار بسیار خواہد آمد تخمی کہ ندارم ثمر از کجا بردارم
یوماً فیوماً می کاہید و رنگش کہربائی می گردید و بجنابِ مجیب الدعوات
مناجات میکرد کہ آلتِ مردی عنایت شود والا از جان دادن مرا دریغ
نبود ہمین در دل میگفت و جبراً و قہراً ہمراہِ پدر میرفت روزی زیرِ
درختان را مضربِ خیامِ سلطان نمودند انواع و اقسام درختہا گرداگردِ
سراپردہ بودند کہ صبیۂ دردمندِ سلطان بآوازِ بلند آغازِ گریہ و زاری فرمود
دیوی کہ در درخت می بود از دریافت احوال زن رحم بر حالش نمودہ
گفت کہ مردیِ خود بتو می بخشم باین شرط کہ بعدِ انصرامِ کار واپس دہی
صبیہ بکمالِ منت قبول کردہ بمجرد این کہ لفظِ قبول از زبان بر آورد حالتش
دگرگون گردیدہ آلتِ مردی بہم رسانیدہ سلطان از دریافتِ احوالش

شادیانهٔ شادی نواخت و در ولایتِ سلطان بکمالِ شادمانی درآمده
بسر انجام عیش و شادی پرداخت محتاجان کامیاب مقاصدِ خود شدند
و ثمرها از خوانِ نعمت برچیدند بعدِ انصرام شادی بطرفِ ولایتِ خود
نهضت استقلال فرمود صبیهٔ سلطان که حالا آن زن امیر باید گفت گل مراد
چیده از احتیاطی که دیده نخواست ایفاے عهدِ خود یاد بکند و در زمانه
باین طور بود که احسان مردمان را فراموش شود تو که تعبِ بسیار بکشیدی
و نیکخواهی پسرِ امیر را نیز دوسے برده تمتعی بری باید دید که شب حامله
چه زاید فقیر گفت منهم حکایتی بیاد دارم تو برانی و من برین مفلوکی بود نیک
سرشت خواست براهِ خدا تالابچه بسازد لیکن دسترسِ معاش
نداشت تا بمعاد چه رسد حیران و سرگردان براے وجه تعمیر نیز و ساهوکار
شد که براے خدا از تو سوالی دارم اگر سوالم رد نکنی مقبولِ درگاه شوی
و مبلغی که از قومی ستانم باز بتو میرسانم ساهو که خدا ترس بود نام خدا
شنیده سوالش رد ننمود مبلغی که خواسته بود بی کم و کاست بوے
سپرد مفلوک زری که بدست آورده خرج تالابچه کرد روزی بر لب
تالاب نشسته بود که ساهو گذار بآن مقام نمود از مفلوک پرسید

اکنون نزد اپس میدہی یا ثوابش مفلوک گفت کہ من ثواب
دادن نمی توانم وقدرت ہم ندارم کہ ادائے دَین تمامیم ساہو را استعجابی
شد کہ این عجیب شخص بود نہ زر میدہد ونہ ثوابِ تالابچہ می بخشد درین اثنا
گادی تازہ از کمالِ تشنگی خود را برلبِ تالابچہ رسانید سیراب گردید
ندائے از آسمان رسیدہ کہ ثوابِ یک آشامیدنِ گاو بمثابہ بخشایشِ
کرور روپیہ است نوید عفوِ جرائم ساہو ومفلوک گردید چنانچہ در مثل
است کہ گفتہ اند نکوئی کن و در آب انداز باین ارادہ مع طفل روان شدہ
منزل بمنزل بریدہ تعبہائے بسیار کشیدہ تا بمنزلِ مقصود رسید کہ دو لتخانۂ
امیر بود امیر از وے پرسید کہ تو کیستی واز کجائی فقیر گفت سیاح ام واین
پسر تو است کہ تباہی زدہ امانت بسلامت رسید امیر طفل را از فقیر
گرفتہ باز ہم تجاہل ورزید کہ ترا نمی شناسم واین پسر را نمیدانم مثل
مشہور است۔

ع

جہان دیدہ بسیار گوید دروغ

فقیر گفت من کہ نیک سرشتم از بدان بدی رسد کار نیکان نیکی بود *للمصنف*
لطف براحسان فراموشان نیکان ست او بس ورنہ ہمعنی بربی از انتفاعِ خویش نیست

حکایت

درویشی سیاح وارد شهری اعجوبه تمام شد از شنیدن نامش حیرت زده
بیرون بلده رحلِ اقامت آورده که اعجوبهای آنجا را نه بیند مریدی برای
خریدی آذوقه بشهر فرستاده مرید غوغای عظیمی دیده بتماشا ایستاد
که زنِ حامله دهقان چوبی بر خر گازر که بر سر غله رفته بود زده پایش
لنگ نمود گازر دویده لگدی بر شکمش زده اسقاط حملش شد دهقان
استغاثه بنزد سلطان برده سلطان حکم کرد گازر خر خود بدهقان دهد تا بالتس بیع درست
کند وزنِ دهقان بخانه گازر رود تا او را از صحبتش حمل شود مرید این انصاف
شنیده بخندید ملازمان ویرا دستگیر نموده بقید خانه بردند درویش
که چشم براه بود چندی انتظار کشیده مرید دیگر را بطلبش در شهر روان
نمود وی نیز چون داخلِ شهر گردید زنی با مردی می جنگید که شب صحبت
کرده هزار روپیه اجرتِ مقاربت باید بده مرا و جدال طول کشیده
تا بسمع سلطان رسید سلطان حقیقتِ احوال پرسید مرد گفت من شب
خواب دیدم که با این خفتم امروز بادی با ستهزا گفتم اکنون گریبان گیر شده
که مبلغ هزار روپیه بده سلطان فرمود چهارم حصه سرکار است اول دخل

باید نمود آنگاه اداے حق وے باید کرد این مرید نیز از دادن این گونه داد لب به تبسم کشاد ملازمانِ شاه او را هم بگناه همین مقید ساختند درویش از بنیا مدتِ مریدان متوحش شده بشهر در آمد همه جا از ساکنانِ آن دیار احوالِ مریدان استفسار میکرد تا پی بقید کردنِ شان برد از آنجا که دانا بود پیشِ سلطان رفته زبان به ستایش کشود که همچو تو عادلی بچشمِ خود ندیده و بگوشِ خویش نشنیده من جهان گردم بهر دیار رو آوردم مالا مال از عدل و انصاف تو گشته صیتِ دادرست گوشِ جهانیان پر کرده از حد و حصر درگذشته اما عجوبه دارم که این دو شخص نو وارد که بوجه خندیدگی در قید خانه گرفتار اند قابلِ این اند که اخراج بلده شده و در شهر بگذارند روے این چنین مردم سیاح به سلطان که ستایش پرست بود بقول اینکه احمق را ستایش خوش می آید هر دو را اخراج بلده فرمود درویش لرزان و ترسان سر خود گرفته از آنجا بیرون رفت بسجدۀ شکر افتاده زبان باین بیت کشاد للمصنفه

بترس از حاکمِ عادل که عدلش این چنین باشد
بجاے خر دوانند جوجۀ دهقان گازر را

حکایت

امیرے طوطی داشت خوش بیان که از شیرین کلامیش مرغِ جان
در بساطِ گلستانِ انبساط باهتزاز وطائرِ روح بوستانِ مسرت در پرواز
روزے امیر از طوطی پرسید که تو طائرِ صحرائے هستی اگر از خواصِ درختان
که انواع واقسام فوائد مترتب است دانسته باشی باید بیان نمائی طوطی
بپاسخش پرداخته که از خواصِ درختان شناختی ندارم الا از خود خبر دارم
که سه لعلِ بدخشان هریک بوزنِ دوازده مثقال در صندوقچهٔ شکم
پنهان واز احتباسِ هوائے قفس که مخالفِ طبیعت می باشد
گداخته اگر اتفاقِ هوائے صحرا که موافق است افتد باز نضارت تازه
پیدا کند ودو سخن سرمایهٔ خود دارم در ادائے حقِ نمک گوش گزار میگردانم
امیر پرسید که دو سخن با فوائد تام کدام اند وے بعرض رسانید یکی آنکه
هر چیزے بقیاس نباید اعتماد داشت دوم هر چیزے که از دست
بیرون شود تاسف بروے روا نبود امیر سخنِ طوطی را پسندیده بامید
انتفاعِ لعل ویرا رها گردانید طوطی از قفس رها شده جانِ تازه یافته
بال کشاده بر سرِ درختی شتافت امیر گفت المحال هوائے آسمانی

بتو رسید باید در ایفای عهد لعلِ بدخشانی کوشید طوطی گفت سخن
اوّل فراموش کردی که هرچه بقیاس ناید اعتماد را نشاید منکه خود وزن
دوازده مثقال ندارم سه لعلِ دوازده مثقالی از کجا آرم امیر متاسف
گردید که طوطی مرا فریفته گردانید طوطی گفت بسخن دوم گوش ننهادی که
غمِ تاسفِ رفته برخود راه وادی این بگفت و اوج گرفت بجانب صحرا
رفت **لمصنفه**

چیزیکه قیاس را نشاید	آنگه بتحقیق باعتماد ناید

حکایت

بازرگان پسری سعری از عقل بود و وقت در دماغش پیچیده از غرور
جوانی لاابالی گردید پدر هرچند خواست هموارش کند از ناهمواریِ مزاج براه نمی
آمد عاقبت از عاقبت اندیشی با خود اندیشید که از کدخدائی پای بزنجیرش
کند و گردنش بزیر بارِ منت طوقِ آورد پسر را که از سرکشی بنا گسسته
بود چند پدر سود مند نمی افتاد و بگستاخی جواب می داد که هر زنی که رنج پیچ بار کنک
پسر هر روز بر خود پسند شایانِ همسری من بود پدر بوالهوس از هر کس
همین سوال می نمود احدی را سر گردانی این رنج ننمودن عاقله با استماع

تسبتِ شرطیهٔ پنج بارکتک درشتش و پنج تدبیر افتاده زبان داد پدر بکمالِ
تجملِ الصرامِ شادی کرده زن را بخانهٔ پسر آورد شبِ اوّل پسر خواست بموجبِ
همان پیمانِ پنج بارکتک بر سرِ وے زند زن بر سرِ نصیحت آمد که من ملکِ
توام کجا میروم هرگاه که خواهی بزن الحال مهمانان از اولِ میزبانیِ تو رنجیده
خاطر شوند و از اینجا بکد برروند این کار بفردا گذار چون فردا شد و زن
همان آتش در کاسه دید بر سرِ طعن و تشنیع آمد که هنوز دهن از شیر نشسته
خود سر گشتهٔ اینقدر رعونت از چیست مالِ پدری خوری از زندگانی بخبری
وقتے که بدستیاری خود چیزے بدست آری کتکی که بزنی رواست
بازرگان پسر را سخنِ زن موثر افتاده از پدر اجازتِ سفر خواست پدر از
الفتِ پدری مانع شد مفارقتِ فرزند را پسر که حمیتِ دامن گیرش
بود طوعاً و کرهاً اجازت گرفته بضاعتِ پدری را زاد و راحله نموده روے براه
گذاشت تا بر سرِ دریاچه رسیده طرفه ماجراے دید که سنگها بر بهرِ آب
تماشا می کنند ازین تماشاے عجیب و غریب شما ملازمان گفت چند سنگ
از دریا بر آرند و در نزدِ خود بدارند که بعنوانِ تحائف بولایتی بریم بموجبِ
گفتارش بر داشته آوردند بازرگان پسر به امیدِ تمامِ سرمایهٔ سنگ را بر سر گذاشته

روان گشت تا بولایتی رسیده که صبیهٔ حاکمِ آنجا این عهد کرده بود کسیکه
نوادر و غرایب روزگار بملاحظهٔ من درآرد قبولِ نکاحش خواهم کرد و اگر کذب
ادعای نوادر و غرایب نماید در حبسِ ابد بماند بازرگان پسر ناتجربه کار تجر شعار
که بزعمِ خود سنگها را نوادر و غرایبِ زمانه تصور کرده بود سنگی بر سینه گذاشته
از بیرنگی رنگی بروے کارگاه آورده پیام بصبیهٔ حاکم کرد که نوادرِ زمانه دارم
و میخواهم ترا در حبالهٔ خود آرم صبیهٔ حاکم که از جوشِ جوانی در جوش و از اضطرار
صبری نداشت پیام بازرگان پسر را بوس و کنار بر سر گذاشت و چون
سنگلاخِ شرطیه درمیان بود بسلسله جنبانی ادای شرطیه نمود بازرگان
پسر که از بازیِ زمانه خبر نداشت در شطرنج این بازی مات گشت یعنی مهرهای
سنگ که در بساطِ خود داشت با فیل و شتر گردانید پیادها در پیش
دوانیده خود با سپِ تحیر سوار شده پیش سلطان و وزیر که در لبِ
تالابچه بتماشا نشسته بودند مهرهای سنگ را در آب انداخت
از وارونیِ طالع سنگها غرق گردید بازی باخت صبیهٔ حاکم ازین ادعای
کذب که بجوشِ طبیعت بیتاب بود صبر از دست داده پا بزنجیرش نمود و
مدتی برین منوال گذشت که زنِ بازرگان پسر تجسسِ شوهر از خسر

خود اجازتِ سفر خواست بازرگان رنج مفارقت کشیده اجازت داد که
از پسر دست شستم و ابهر این بلا در گذشتم آن زن بیتاب کشتی خود را
در طلاطم بحر مواج انداخت و بمناجات پرداخت که از گرداب بلا به نسیم
الطاف الٰہی بساحل مراد رسم تیر دعایش بہدف اجابت رسیده
خود را بکناره رسانیده وارد شهری که شوهرش مقید بود بطور بازرگانی
بود و از حقیقت احوالش آگاهی کماهی یافته بگوشه شتافت میمونی
چند بهدست نمود تعلیم سرود می فرمود چنانکه بچنگ میمونی داد و قانون
به پیش میمون دیگر نهاد و دائره و دف هر یک را در کف برقص
و بازی در تعلیم سازی بعد از آموختن رقص و سرود نمودی پیام خواستگاری
بصبیه حاکم فرمود چون کیفیت بیان همان شرط در میان بود از آن
بازرگان بر همی که در صدد تعلیم آمد اداے امداد این شرطیه خواست
زوجه بازرگان پسر که از دانائی سر رشته بازی میمون بدست خود داشت
بحیله میمون ها را ببازی آورد و حاکم آنجا که در انتظار این بازی بود بزبان
بازی تحسینش کرده نکاح خوانی دختر بوے نمود زن بازرگان پسر اول
شرط مخلصی مقیدان بمیان نهاد و منجمله آنها نسبت غلامی بشوهر خود داد

بعد اتمام ایام عروسی عروس و غلام مع سر انجام بادبۀ تمام برداشته رو به دیار خود گذاشت وقتے که بدولت سرائے خود رسید غلام را از غلامی آزاد گردانید. عروس و مال و منال بوے بخشید آنگاه چوبی رو برویش گذارد که من مستوجب همان پنج بار کتکم اگر میزنی حاضرم بازرگان پسر دودِ نخوت که در سر داشت چون هوا از سر گذاشت مصنف

تکبر کند هر که شد بے هنر
تا آتش ندامت بود سر بسر

تمت تمام بعون الملک العلام مقصودِ اصلی برخی از بیان احوال بندگان عالی متعالی دام اقباله۔ و بعضے از احوالِ خود بود ولیکن انصرام حکایات عجیب و غریب اما بسببِ عدمِ فرصت بطورِ اختصار تحریر نمود۔

———— ———